ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ:

«Νεώτερη και Σύγχρονη Ελληνική Κοινωνία:

Ιστορία – Λαϊκός πολιτισμός»

Ειδίκευση:
«Κοινωνικές και Οικονομικές δομές της Παραδοσιακής Κοινωνίας»

Β Ε Λ Τ Α Ν Τ Α Λ Ι Α Ν Α Ϊ

Το Παρελθόν στο Παρόν: Πολιτικές Διαχείρισης των Αρχαιολογικών Χώρων στη Μετα- Σοσιαλιστική Αλβανία- Η Περίπτωση Των Αγίων Σαράντα

Εξεταστική Επιτροπή

Επόπτης: Βασίλειος Νιτσιάκος, Καθηγητής
Μέλη: Κωνσταντίνα Μπάδα, Καθηγήτρια
Εσθήρ Σολομών, Επίκουρη Καθηγήτρια

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2017

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ……1-3

Α. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η Ιδεολογική Χρήση των Αρχαιοτήτων στην Κομμουνιστική Αλβανία……..4-10

Η Πολιτιστική Κληρονομιά της Αλβανίας στην Μετα- Σοσιαλιστική Περίοδο……..11-15

Β. ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Θεωρητικό Πλαίσιο……16-23

Το Πεδίο και τα Μεθοδολογικά εργαλεία……24-25

Γ. ΤΟ ΕΘΝΟΓΡΑΦΙΚΟ ΜΟΥ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ- ΟΙ ΆΓΙΟΙ ΣΑΡΑΝΤΑ (Saranda)…….26-28

Άγιοι Σαράντα- Το Ιστορικό Πλαίσιο της Πόλης……29-35

Η Διαχείριση της Πολιτιστικής της Κληρονομιάς……36-41

Το Αρχαιολογικό Πάρκο Φοινίκης ……42-48

Η Κοινότητα Κοντά στον Αρχαιολογικό Χώρο - Το Φοινίκι……49-59

Το Εθνικό Πάρκο του Βουθρωτού……60-66

Οι κοινότητες που περιβάλλουν το Εθνικό Πάρκο Βουθρωτού……67-73

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ……74-76

ΠΙΝΑΚΑΣ ΕΙΚΟΝΩΝ……77-78

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ……79-81

ΨΗΦΙΑΚΕΣ ΠΗΓΕΣ……82

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η χρήση του παρελθόντος στο παρόν είναι ένα φαινόμενο που αναπτύχθηκε στην Ευρώπη από τον 19^{ο} αιώνα, όταν συγκροτήθηκε η ιδέα του έθνους κράτους. Αναδυόμενα εθνικά κράτη έπρεπε να αποδείξουν την αρχαιότητα και να νομιμοποιηθούν με επιστημονικά τεκμηριωμένα στοιχεία. Τότε αναπτύσσεται και η επιστήμη της αρχαιολογίας, η οποία κλήθηκε να υπηρετήσει την εθνική ιδεολογία [1].

Στην περίπτωση της Αλβανίας, η ιδεολογική χρήση των αρχαιοτήτων καθίστατο πλέον αναγκαία για τη διαμόρφωση της εθνικής συνείδησης και την κατασκευή ενός αλβανικού κράτους. Ακόμη περισσότερο, κατά την περίοδο του κομμουνισμού, η αρχαιότητα και η επιστήμη της αρχαιολογίας χρησιμοποιήθηκαν για να αποδείξουν την εθνική συνέχεια: με τη θεωρία της πελασγικής καταγωγής των Αλβανών και την καθαρότητα της αλβανικής φυλής, καθώς και τη θεωρία ότι οι Αλβανοί ήταν οι πρώτοι Πελασγοί, ύστερα Ιλλυριοί, ύστερα Arben-Αλβανοί, και, τέλος, Shqipëtar[2].

Η ιδεολογική χρήση των αρχαιοτήτων στην κομμουνιστική περίοδο είναι ένα γεγονός που γίνεται περισσότερο αντιληπτό από τα κείμενα εκείνης της περιόδου[3]. Η επιστήμη της αρχαιολογίας χρησιμοποιήθηκε από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα για να αποδείξει την εθνική συνέχεια των σύγχρονων Αλβανών από τους Ιλλυριούς. Δηλαδή, το νεοσύστατο τότε κράτος της Αλβανίας δεν ξέφυγε από τα πρότυπα και τις γενικότερες τάσεις της εποχής, ή και από τα γειτονικά μοντέλα, που απαιτούσαν από κάθε νεοσύστατο κράτος, να αποδείξει και να συγκροτήσει την εθνική του ταυτότητα με βάση το παρελθόν που έφτανε έως την αρχαιότητα. Αυτή η σύγκριση του παρελθόντος με το παρόν, δηλαδή η χρήση των αρχαιοτήτων μέσα από το πέρασμα των δεκαετιών και των μεγάλων πολιτικών αλλαγών, θα μας βοηθήσει να κατανοήσουμε καλύτερα το σήμερα.

---

[1] Γιάννης Χαμηλάκης, *Το Έθνος και τα Ερείπιά του*…, Εκδ. Του Εικοστού Πρώτου, 2012, σελ. 39.

[2] A., Hysa, 'Ethnography in Communist Albania: Nationalist Discourse and Relations with History'. *Historicni seminar 8*, 2010, σελ. 103-125.

[3] Muzafer Korkuti, «Mentimi historiko-filizofik I shokut Enver Hoxha ne fushen e arkeologjise e histories se lashte te Shqiperise», *Iliria* 1988: 2, 5-13

Η παρούσα εργασία στοχεύει στην προσπάθεια να ερευνηθούν οι σημερινές χρήσεις του παρελθόντος στο παρόν, και πιο συγκεκριμένα οι πολιτικές που ακολουθεί το αλβανικό κράτος στην αξιοποίηση των ευρημάτων, καθώς και η καταγραφή των τάσεων και των κατευθύνσεων στη διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς σε άμεση συνάφεια και σχέση με τον αρχαιολογικό «πλούτο» που αποτελεί τη φωνή του παρελθόντος. Αυτός ο στόχος απαιτεί μια ευρεία γνώση της πολιτιστικής κληρονομιάς στην Αλβανία, όχι μόνο του σήμερα, αλλά και του χθες, γεγονός που καθιστά αναγκαία την χρήση ενδεικτικών περιπτώσεων προς μελέτη σε μια προσπάθεια μέσω του μερικού να οδηγηθούμε σε όσο το δυνατόν πιο ασφαλή συμπεράσματα για το όλον.

Το παράδειγμα που θα χρησιμοποιήσουμε για να φτάσουμε στον στόχο μας είναι η περιοχή των Αγίων Σαράντα, η οποία είναι μία από τις πιο πλούσιες σε αρχαιολογικά ευρήματα περιοχή. Η περιοχή των Αγίων Σαράντα διαθέτει 107 μνημεία, δύο αρχαιολογικά πάρκα, ένα εξ' αυτών είναι το Εθνικό Πάρκο Βουθρωτού, το οποίο έχει χαρακτηριστεί Μνημείο Παγκόσμιας Κληρονομιάς και βρίσκεται υπό την αιγίδα προστασίας της UNESCO. Ο αρχαιολογικός της πλούτος σε συνδυασμό με τη γεωγραφική της τοποθεσία έχει αποδώσει σήμερα στην πόλη ένα αρκετά ανεπτυγμένο τουριστικό προφίλ.

Το υλικό που χρησιμοποιείται και αναλύεται στην εργασία είναι προϊόν επιτόπιας έρευνας και συμμετοχικής παρατήρησης στην περιοχή των Αγίων Σαράντα. Το υλικό έχει επιλεχτεί δειγματοληπτικά μέσα από παρατήρηση μνημείων, πολιτιστικών εκδηλώσεων, διαφημιστικών φυλλαδίων, αναφορών, δημοσιεύσεων, τουριστικών προφίλ και κυρίως από τη διεξαγωγή συνεντεύξεων: σε πρώτο πλάνο, από ανθρώπους που εργάζονται σε υπηρεσίες διαχείρισης των αρχαιολογικών χώρων της περιοχής, και σε δεύτερο πλάνο, από τις κοινότητες που βρίσκονται κοντά στους αρχαιολογικούς χώρους, επιδιώκοντας την απόκτηση μιας πιο ολοκληρωμένης εικόνας για το αντικείμενο της έρευνας, το οποίο προσπαθεί να αναδείξει με ποιο τρόπο το παρελθόν ερμηνεύεται στο παρόν, μέσω των πολιτικών διαχείρισης των αρχαιολογικών χώρων στην μετα-σοσιαλιστική Αλβανία.

Η πρώτη Υπηρεσία που μελετήθηκε είναι η «Περιφερειακή Διεύθυνση Εθνικής Κληρονομιάς Αυλώνας» με τμήμα στους Αγίους Σαράντα, η οποία κατέχει και διαχειρίζεται τα

107 κηρυγμένα από το κράτος μνημεία. Η δεύτερη Υπηρεσία είναι το ‘’Εθνικό Πάρκο του Βουθρωτού, το οποίο είναι ένα μνημείο προστατευόμενο από την UNESCO και έχει κηρυχθεί ως μνημείο Παγκόσμιας Κληρονομιάς από το 1992. Στόχος είναι το παράδειγμα αυτό να μας βοηθήσει να κατανοήσουμε ποια υπήρξε η γενικότερη πολιτική κατεύθυνση για την χρήση των αρχαιολογικών μνημείων του αλβανικού κράτους, παρατηρώντας και επισημαίνοντας τις μεταβολές ή και τις ομοιότητες των πολιτικών μέσα στο χρόνο, με απώτερο σκοπό την ένταξή τους στην γενικότερη προσπάθεια καταγραφής της ιστορίας της χώρας και κατ’ επέκταση στην ανάδειξη των μηχανισμών που οδήγησαν στον μετασχηματισμό της και στην συγκρότηση της εθνικής της ταυτότητας.

Σε ό, τι αφορά στη δομή της εργασίας, αυτή έχει χωρισθεί συμβατικά σε τρία μέρη. Το πρώτο μέρος είναι μια εισαγωγή για τη χρήση του παρελθόντος στο παρόν από το αλβανικό κράτος και χωρίζεται σε δύο κεφάλαια: *Η Ιδεολογική Χρήση των Αρχαιοτήτων στην Κομμουνιστική Αλβανία* και *Η Πολιτιστική Κληρονομιά της Αλβανίας στην Μετα- σοσιαλιστική Περίοδο.* Το δεύτερο μέρος χωρίζεται σε δύο κεφάλαια: *Το θεωρητικό πλαίσιο* και *Το πεδίο έρευνας και τα μεθοδολογικά εργαλεία*. Στο τρίτο μέρος παρουσιάζεται το εθνογραφικό παράδειγμα χωρισμένο σε τρία κεφάλαια: *Οι Άγιοι Σαράντα*, *Το Αρχαιολογικό Πάρκο Φοινίκης* και *Το Εθνικό Πάρκο του Βουθρωτού*.

Ολοκληρώνοντας το προλογικό αυτό σημείωμα, κρίνω απαραίτητο να ευχαριστήσω τους καθηγητές μου στο μεταπτυχιακό κύκλο σπουδών για τη συμβολή τους στην προσπάθεια μύησής μου στην επιστήμη της λαογραφίας. Ιδιαίτερα, όμως, ευχαριστώ τον καθηγητή κ. Β. Νιτσιάκο, επόπτη αυτής της εργασίας, για τη σταθερή και συνεπή στήριξή του στην εκπόνησή της. Η συμβολή του ήταν πολύτιμη. Σημαντική ήταν επίσης και η συνεισφορά ορισμένων φίλων και συναδέλφων, οι οποίοι με τις κρίσεις και τις συμβουλές τους με βοήθησαν να υπερκεράσω αρκετές από τις δυσκολίες κατά την εκπόνηση της εργασίας. Σε καμιά περίπτωση, όμως, η προσπάθεια αυτή δεν θα είχε τελεσφορήσει δίχως την μεγάλη στήριξη των γονιών μου καθ’ όλη τη διάρκεια των μεταπτυχιακών μου σπουδών. Οι ευχαριστίες και η ευγνωμοσύνη μου προς αυτούς είναι δεδομένες.

Α. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η Ιδεολογική Χρήση των Αρχαιοτήτων στην Κομμουνιστική Αλβανία

Η ιδεολογική χρήση των αρχαιοτήτων στην Αλβανία ανάγεται στις απαρχές της Εθνικής «Αναγέννησης»[4]. Περίοδος που χρονολογείται από τα μέσα του 19ου αιώνα μέχρι και τις αρχές του 20ου αιώνα. Οι λεγόμενοι «αναγεννησιακοί»[5], στον αγώνα για την απελευθέρωση της Αλβανίας από τον οθωμανικό ζυγό, στήριξαν τη διπλωματική τους εκστρατεία, κατά βάση, στη θεωρία της μακράς ιστορίας και παρουσίας των Αλβανών στην περιοχή όπου και κατοικούσαν. Η αναγωγή λοιπόν στην αρχαιότητα, από τα βάθη της προϊστορίας έως και τα σύγχρονα χρόνια, έπρεπε να επιβεβαιώνει την εθνική συνέχεια των σημερινών Αλβανών από τους αρχαίους Ιλλυριούς. Η Αλβανία δεν θα μπορούσε να ξεφύγει από το κυρίαρχο ιδεολογικό ρεύμα της εποχής που ακολούθησαν σχεδόν όλα τα κράτη των Βαλκανίων, τον εθνικό ρομαντισμό, που αναδείκνυε όλα εκείνα τα πολιτιστικά στοιχεία τα προερχόμενα από το μακρινό παρελθόν, που οι εκφάνσεις και η συνέχειά τους έβρισκαν τρόπο έκφρασης και ανάδειξης στο σύγχρονο παρόν, σε μια στοχευμένη προσπάθεια εθνικής αφύπνισης, απαραίτητη για την δημιουργία όλων εκείνων των προϋποθέσεων που θα αποτελούσαν την μαγιά για την συγκρότηση των εθνών κρατών στα απομεινάρια της πάλαι ποτέ κραταιάς οθωμανικής αυτοκρατορίας.

Στη συνέχεια, ξεκινώντας από τις αρχές του 20ου αιώνα, εμπνευσμένες από το ρεύμα της εποχής, κατέφθασαν στην Αλβανία, ξένες αρχαιολογικές αποστολές[6]. Πρώτοι οι Αυστριακοί, οι οποίοι είχαν καταλάβει το 1916 την Αλβανία μέχρι τον ποταμό Vjosë, έφεραν μαζί τους μία ομάδα μελετητών μεταξύ των οποίων ήταν και ένας αρχαιολόγος, ο Camillo Praschniker, ο οποίος ήταν ο πρώτος που έκανε ανασκαφές στην Απολλωνία, όπως και επιτόπιες έρευνες στην Βύλλις.

[4] S. Pollo, A. Puto, K. Frasheri, S. Anamali, *Ιστορία της Αλβανίας (από την αρχαιότητα έως σήμερα)*, Θεσσαλονίκη: Εκδοτική ομάδα. Βλ. επί. Mehdi Frasheri, *Historia e lashte e Shqiperise dhe e Sqiptareve*, εκδ. Phoenix 2000

[5] Naim Frashëri, Jeronim De Rada, A. Z.Cajupi, Gavril Dara i Riu, Ndre Mjeda, Asdreni κ.α.

[6] Neritan Ceka, *Ilirët*…2005 σς. 9-32. Βλπ. επί. Άκης Τσώνος, *Σκάβοντας στην Αλβανία*…, Εκδ. Ισνάφι, Ιωάννινα 2009, σελ. 47-56.

Το 1920 άρχισε με δειλά βήματα το ενδιαφέρον του πνευματικού κόσμου για την αρχαιότητα. Το 1925, μετά από συμφωνία με το Αλβανικό κράτος άρχισε την ανασκαφή η ιταλική αποστολή με επικεφαλής των L.M.Ugolini. Ο Ugolini άρχισε τις ανασκαφές στην αρχαία

Εικ. 1. Η διάσημη φωτογραφία με την τέντα του L.M. Ugolini στην Αρχαία Φοινίκη.

Εικ. 2, Ο L.M. Ugolini στο Βουθρωτό

Φοινίκη, συνεχίζοντάς τες για τρία χρόνια χωρίς την αναμενόμενη επιτυχία. Παράλληλα, η αποστολή εξερευνούσε την περιοχή, όπου ο Ugolini μαγεμένος από τα ερείπια του Βουθρωτού μετέφερε την ανασκαφική έρευνα εκεί, το 1928. Τα αποτελέσματα ήταν αξιοθαύμαστα από το πρώτο έτος, με την ανακάλυψη του ελληνιστικού θεάτρου και κάποιων αγαλμάτων.

Η ιταλική αποστολή συνέχισε τις έρευνες μέχρι το 1940, που σταμάτησαν λόγω του Ιταλο-ελληνικού πολέμου. Μία άλλη αποστολή, γαλλική, σύγχρονη με την ιταλική, έκανε ανασκαφές στην Απολλωνία με την ίδια επιτυχία. Επικεφαλής της ο Leon Rey, ο οποίος σε αντίθεση με τον Ugolini, είχε μία εξωστρέφεια και μία καλή συνεργασία με τον αντιπρόσωπο του αλβανικού κράτους, αρχαιολόγο Hasan Ceka.

Η συνεργασία των ξένων αποστολών με το αλβανικό κράτος σταμάτησε το 1944 με απόφαση που πήρε το Κόμμα και ο Ενβέρ Χότζα, στο συνέδριο του Permeti[7]. Αυτή η σημαντική απόφαση που καθόρισε την αρχαιολογία της Αλβανίας στηριζόταν σε ένα ιδεολογικό υπόβαθρο. Το νεοσύστατο αυτό κομμουνιστικό καθεστώς ήθελε να ισχυροποιήσει και να κατοχυρώσει την εθνική του ταυτότητά και δεν θα μπορούσε παρά να εμπνευστεί παρά από την αρχαιότητα. Η απόδειξη ενός αρχαίου λαού εκ των αρχαιοτέρων της Ευρώπης ταίριαζε τέλεια στις προσδοκίες του Ενβέρ Χότζα. Το κόμμα λοιπόν, είχε τον πρωταρχικό λόγο στην κατεύθυνση των αρχαιολογικών ερευνών, οι οποίες είχαν έναν και μόνο στόχο, την ανακάλυψη του «πραγματικού» πολιτισμού των Αλβανών. Βέβαια τον στόχο αυτό δεν εξυπηρετούσαν οι ξένες αποστολές, οι οποίες απεσταλμένες από τα κράτη τους, είχαν έρθει στη Αλβανία με απώτερους σκοπούς να ανακαλύψουν τον αρχαίο ελληνικό και τον ρωμαϊκό πολιτισμό της Αλβανίας μέσω των ελληνικών αποικιών, του Βουθρωτού, της Απολλωνίας και άλλων κέντρων.

[7] Muzafer Korkuti, «Mentimi historiko-filizofik I shokut Enver Hoxha ne fushen e arkeologjise e histories se lashte te Shqiperise», *Iliria* 1988: 2, 5-13

Στις αποικίες αυτές όλα μαρτυρούσαν την καταγωγή τους, από την αρχιτεκτονική, τις επιγραφές, τα νομίσματα και τα αγάλματα. Οι συγκεκριμένοι αρχαίοι πολιτισμοί όμως δεν απασχολούσαν το κράτος ή δεν αποτελούσαν το πρωταρχικό μέλημά του.

Σε μία ομιλία του το 1959 ο Enver Hoxha, αναφέρει : " *Όσον αφορά τον Ιλλυρικό πολιτισμό εμείς διαθέτουμε αποδεικτικά και άλλα θα ανακαλύψουμε αργότερα. Στον τόπο μας έχουν γίνει μερικές ανακαλύψεις από τους Ιταλούς και τους Γάλλους. Αυτοί ορμώνται να αποδείξουν τον Ελληνικό που στην ουσία υπήρξε, αλλά υπήρχαν και άλλοι πολιτισμοί, για τους οποίους αυτοί οι επιστήμονες δεν είναι προσανατολισμένοι. Εμείς θα συνεχίσουμε να κάνουμε ανακαλύψεις, διότι έχουν μεγάλη σημασία, τόσο για τον λαό μας όσο και για την γενική ιστορία. Σ' αυτά τα πλαίσια θα ανακαλύψουμε και τις ρίζες των Ιλλυριών στην χώρα μας."*[8]

Με την λέξη «προσανατολισμένοι» ο Enver Hoxha αναφέρεται στο ότι οι ξένες αποστολές, η Ιταλική και Γαλλική εκτελούσαν πολιτικές σκοπιμότητες. Ιδίως η ιταλική αποστολή απεσταλμένη από τον Mussolini με επικεφαλής τον Ugolini, στην οποία μέχρι και σήμερα Αλβανοί αρχαιολόγοι αναφέρονται, τόσο στο πρόσωπο όσο και στις προσδοκίες του, οι οποίες εδράζονταν στην προσπάθεια να ξαναζωντανέψει την αρχαία επικοινωνία μεταξύ των δύο ακτών για τη δημιουργία της Νέας Ρώμης[9].

Ο Ε. Hoxha έκανε μία μεγάλη προσπάθεια ώστε να μην γίνουν οι αρχαίες πόλεις του Βουθρωτού και τις Απολλωνίας κυρίαρχες στην Αλβανική αρχαιολογία και κατ' επέκταση στον αλβανικό πολιτισμό, υποστηρίζοντας την ύπαρξη ενός ακμάζοντος Ιλλυρικού πολιτισμού.

Μία άλλη προσέγγιση που είχε κάνει πάνω σε αυτό το θέμα, ήταν ο βαθμός συνεισφοράς των Ιλλυριών στη δημιουργία των προϋποθέσεων των ξένων πολιτισμών στην Αλβανία. Ο ίδιος αναφέρει : «Είναι γνωστό ότι ο αρχαίος Ελληνικός πολιτισμός έχει επηρεάσει τον λαό μας, αλλά είναι αδύνατον και ο δικός μας αρχαίος πολιτισμός να μην έχει επηρεάσει

[8] Ενβέρ Χότζα , *Δύο Φίλοι Λαοί*, εκδ. « 8 Νοέμβρης », Τίρανα 1985

[9] Neritan Ceka, *Ilirët*…2005 σελ. 9-32

τον πολιτισμό των αρχαίων Ελλήνων»[10]. Ακριβώς αυτή η διατύπωση των σκέψεών του καθοδήγησε τους αρχαιολόγους της εποχής. Από αυτό το σημείο και έπειτα αρχίζει μία νέα σελίδα στις ανθρωπιστικές επιστήμες στην Αλβανία και ιδίως στην αρχαιολογία . Ο τρόπος αντιμετώπισης των αρχαιοτήτων άλλαξε, οι έρευνες κατευθύνθηκαν σε άλλους δρόμους που εξυπηρετούσαν την ιδεολογία της εποχής. Το 1947, ιδρύεται το Αρχαιολογικό-Εθνογραφικό Μουσείο των Τιράνων, το οποίο στελεχώνεται αρχικά με δύο αρχαιολόγους που είχαν τελειώσει τις σπουδές τους στο εξωτερικό, τον Hasan Ceka και τον Skender Anamali, οι οποίοι κατεύθυναν τις προσπάθειές τους στη συγκέντρωση του αρχαιολογικού υλικού της χώρας σε αυτό το Μουσείο. Αργότερα, προστέθηκαν και άλλοι αρχαιολόγοι σε αυτόν τον οργανισμό, ο οποίος ήταν ο μοναδικός πού είχε το δικαίωμα να διεξάγει αρχαιολογικές έρευνες. Οι αρχαιολόγοι κατευθυνόμενοι από την πολιτική εξουσία της χώρας άρχισαν πολλές ανασκαφές κυρίως για την αναζήτηση του Προϊστορικού παρελθόντος. Αυτό το πρόγραμμα το οποίο αντιμετώπιζε την αρχαιολογία κυρίως ως το λειτουργικότερο μέσο για τη μελέτη της ιστορίας και του τοπικού πολιτισμού, άρχισε τις ανασκαφές σε πολλές περιοχές κυρίως νεκροπόλεις, π.χ: στην Amandia, Vajze, Dropull, όπως

Εικ. 3, Ο προϊστορικός οικισμός του Maliq. Ανασκαφές του Frano Prendi.

[10] Muzafer Korkuti, «Mentimi historiko-filizofik I shokut Enver Hoxha ne fushen e arkeologjise e histories se lashte te Shqiperise», *Iliria* 1988: 2, 5-13

και στην περιοχή του Mati. Σε πολλές άλλες περιοχές βρέθηκαν αρχαιολογικά κατάλοιπα τα οποία κάλυπταν τη Νεολιθική περίοδο. Μία τέτοια περιοχή ήταν το Maliq, στο οποίο γίνονταν έρευνες από το 1961. Τα αρχαιολογικά κατάλοιπα του Maliq έγιναν αντικείμενο μελέτης και αναφοράς σε ένα σημαντικό ζήτημα το οποίο απασχολούσε τον ίδιο τον Enver Hoxha και κατ' επέκταση τους μελετητές της Αλβανίας. Έτσι, στο πρώτο Συνέδριο Αλβανολογικών Σπουδών το 1962, τα ευρήματα του Maliq έγιναν αντικείμενο σχολιασμού. Εκφράστηκε λοιπόν η άποψη ότι ο πολιτισμός του Maliq ανήκει στη Νεότερη Νεολιθική περίοδο σε έναν πρώτο ινδοευρωπαϊκό πολιτισμό, γνωστό από την γραπτή παράδοση ως πελασγικό[11].

Το πελασγικό ζήτημα ήταν από τα πιο αγαπητά του Enver Hoxha. Ένα ζήτημα που εξέφραζε αρκετά σε διάφορες ομιλίες του. Η συμβολή του για τη διάδοση και την αποτύπωσή του σε διάφορα εγχειρίδια ήταν μεγάλη. Ένα καλό παράδειγμα είναι αυτό που αναφέρει στο βιβλίο του «Δύο Φίλοι Λαοί». Ο καθηγητής Σπύρο Κόντα του έστειλε την περίληψη του έργου «Οι Αλβανοί και το Πελασγικό ζήτημα». Σε αυτό, ο Κόντα αναφέρεται σε αρχαίες πηγές, κάνοντας συγκρίσεις της γλώσσας των Αλβανών με την σανσκριτική και άλλες γλώσσες, όπως την αρχαία ελληνική βασιζόμενος σε ιστορικά, αρχαιολογικά και γεωγραφικά στοιχεία. Στο έργο αυτό ο Κόντα προσπαθεί να αποδείξει την αρχαία καταγωγή του Αλβανικού λαού, τον τοποθετεί στην «ιαπετική» εποχή και καταλήγει στην σύνδεση τους με τους Πελασγούς. Οι Πελασγοί, αναφέρει είναι ένας προελληνικός λαός που έχει κατοικήσει σε διάφορες περιοχές της Ευρώπης, στα νησιά της Μεσογείου, στα παράλια της Βορείου Αφρικής, στις χώρες της Μεγάλης Ασίας, της Μικράς Ασίας και αλλού. Ο Ενβέρ Hoxha υποστήριζε αυτήν την άποψη γιατί ήθελε ο αρχαίος αλβανικός πολιτισμός να διαφοροποιηθεί από τον ελληνικό, και η πελασγική θεωρία ενός προελληνικού λαού, που από αυτόν κατάγεται ο αλβανικός, ήταν το ιδανικότερο για αυτόν. Ο ίδιος παρότρυνε τους επιστήμονες της Αλβανίας να μην απορρίπτουν τη θεωρία αυτή αλλά να την μελετούν, έως ότου να έχουν αποδείξεις και επιχειρήματα. Παρότι η θεωρία αυτή είχε υποστηριχθεί από τον Naim Frasheri και από Γερμανούς ιστορικούς, δεν αποδείχτηκε. Φυσικά ο Hoxha ως ένθερμος υποστηρικτής αυτής της θεωρίας

[11] Ο.π., σελ. 5-13.

δεν μπορούσε παρά να παροτρύνει μελέτες επιστημόνων ως κύριο στόχο την απόδειξη της αρχαιότητας του αλβανικού λαού και την σύνδεσή τους με τους σύγχρονους Αλβανούς. Για παραπάνω από μισό αιώνα η αρχαιολογική έρευνα έμεινε αποκομμένη από το διεθνή επιστημονικό χώρο και απόλυτα κατευθυνόμενη από το κράτος.

Η Πολιτιστική Κληρονομιά της Αλβανίας στη Μετα- Σοσιαλιστική Περίοδο

Μετά την κατάρρευση του κομμουνιστικού καθεστώτος το 1990, η χώρα αποτίναξε από πάνω της την πολύχρονη καταπίεση του δικτάτορα Ενβέρ Χότζα και των συνεργατών του, αλλά βρέθηκε και απροετοίμαστη να διαχειριστεί την ελευθερία της. Οικονομικά εξασθενημένη, πολιτικά ασταθής, κοινωνικά «πεινασμένη» για ατομικότητα, πολιτιστικά και επιστημονικά απροετοίμαστη για το καινούργιο «άνοιγμα». Για τους παραπάνω λόγους, παρατηρείται και πάλι η εισαγωγή της «ξένης βοήθειας» σε όλους τους τομείς. Δηλαδή, η χώρα πέρασε από την απόλυτη απομόνωση στην έντονη παρουσία στην διεθνή σκηνή.

Το Αρχαιολογικό Ινστιτούτο των Τιράνων, το οποίο υπαγόταν στην Ακαδημία Επιστημών, είναι ο μοναδικός φορέας που κατείχε και εξακολουθεί να κατέχει το δικαίωμα ερευνητικής ανασκαφής. Αμέσως μετά την κατάρρευση του καθεστώτος, άρχισε να συνεργάζεται με ξένες αρχαιολογικές αποστολές για τη διεξαγωγή ερευνητικών ανασκαφών. Η περίοδος 1991- 1999 αποτελεί ένα νέο κεφάλαιο για την αλβανική αρχαιολογία, αυτή της συνεργασίας με ξένα ερευνητικά κέντρα. Ξένα πανεπιστήμια συνεργάστηκαν με το Αρχαιολογικό Ινστιτούτο, χρηματοδοτώντας αρχαιολογικές αποστολές στους σημαντικότερους αρχαιολογικούς χώρους της Αλβανίας[12]. Αυτές οι συνεργασίες διεύρυναν κατά πολύ το ερευνητικό πεδίο της αλβανικής αρχαιολογίας στη θεωρητική και μεθοδολογική της διάσταση. Η περίοδος αυτή χαρακτηρίστηκε από την εφαρμογή της σύγχρονης μεθοδολογίας και της διεπιστημονικότητας, ανοίγοντας το δρόμο στην αλβανική αρχαιολογία, ώστε να απασχολεί την αρχαιολογική ευρωπαϊκή κοινότητα και από terra *incognita* να μετατρέπεται σταδιακά σε περιφερειακό κέντρο ανάπτυξης αρχαιολογικών αποστολών από όλες τις ανεπτυγμένες επιστημονικά χώρες του κόσμου, δημιουργώντας και τις αντίστοιχες σφαίρες επιρροής μέσα στην ίδια τη χώρα, άρρηκτα συνδεδεμένες με τις πολιτιστικές δραστηριότητες[13].

[12] Ols Lafe, «An overview of extensive and intensive survey in Albania (1945-2005)» *New Directions in Albanian Archaeology*, Ed. by. Lorenc Bejko and Richard Hodges, International Center for Albanian Archaeology, Monograph, Series No. 1, Tirana 2006, σελ. 331-338.
[13] Άκης Τσώνος, *Σκάβοντας στην Αλβανία*…., Εκδ. Ισνάφι, Ιωάννινα 2009, σελ. 96- 103.

Εικ. 4, Η αλβανο-βρετανική ανασκαφή στο επισκοπικό παλάτι του Βουθρωτού από τον Kosta Lako και Richard Hodges

Εικ. 5, Η αλβανο-γαλλική ανασκαφή στην Απολλωνία (1994)

Οι μέχρι πρότινος κατευθυνόμενοι αρχαιολόγοι μπορούμε να πούμε ότι σε μεγάλο βαθμό αναθεωρούν παλαιότερες διατυπώσεις τους και προσαρμόζονται στα διεθνή δεδομένα. Ενώ, ταυτόχρονα, μία νέα γενιά αρχαιολόγων εκπαιδεύεται μέσω αυτών των ξένων αποστολών. Το Βουθρωτό με την αλβανο- βρετανική συνεργασία, η Απολλωνία με τη αλβανο-γαλλική συνεργασία, η Κορυτσά με τον προϊστορικό οικισμό *Sovjan* με την αλβανο-γαλλική συνεργασία[14], όπως και με την αλβανο-αμερικανική συνεργασία, η οποία επικεντρώθηκε σε έρευνες επιφάνειας σε ολόκληρη τη χώρα και σε ανασκαφές σε θέσεις που διαρκούσαν συγκεκριμένο χρονικό διάστημα, αποτέλεσαν τα καλύτερα εργαστήρια εκπαίδευσης νέων αρχαιολόγων.

Ενώ, μετά το 2000, η αρχαιολογική έρευνα επεκτείνεται και σε μικρότερους αρχαιολογικούς χώρους ελάχιστα εξερευνημένους. Οι συγκεκριμένες μεταβολές αποτέλεσαν μία αλλαγή πολιτικής στη χρήση και τη διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς. Αυτή την αλλαγή πολιτικής σε αυτόν τον τομέα, μένει να δούμε από την έρευνα που διεξήχθη στην περιοχή των Αγίων Σαράντα, μέσα από τα ίδια τα αντικείμενα της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Το 2007 διαλύεται η Επιστημονική Ακαδημία και το Αρχαιολογικό Ινστιτούτο μαζί με άλλα Ινστιτούτα συγκροτούν το νεοϊδρυθέν Κέντρο Αλβανολογικών Μελετών[15], το οποίο υποδιαιρείται σε έξι ερευνητικά ινστιτούτα: το Ινστιτούτο Αρχαιολογίας, το Ινστιτούτο Γλωσσολογίας και Λογοτεχνίας, το Ινστιτούτο Λαϊκού Πολιτισμού, το Ινστιτούτο Ιστορίας, το Κέντρο Αλβανικού Εγκυκλοπαιδισμού και το Κέντρο Ιστορίας της Τέχνης. Το Κέντρο αυτό υπάγονταν στο Υπουργείο Παιδείας και Επιστημών, στο πλαίσιο μιας γενικότερης μεταρρύθμισης, που σκοπό είχε τον έλεγχο αυτών των Ινστιτούτων από κρατικό φορέα που θα αναλάμβανε και τη χρηματοδότηση των ερευνών. Παράλληλα, συνενώνεται το Υπουργείο Πολιτισμού με το Υπουργείο Τουρισμού δημιουργώντας το Υπουργείο Πολιτισμού, Τουρισμού, Αθλητισμού και Νεολαίας, με στόχο την οργάνωση και τη διαχείριση των αρχαιολογικών χώρων και μουσείων, δίνοντάς τους μια άλλη προοπτική, αυτή της οικονομικής απολαβής μέσω του τουρισμού. Πέραν αυτού όμως, το υπουργείο αυτό ιδρύει το Εθνικό Αρχαιολογικό

[14] https://www.slideshare.net/UNESCOVENICE/trashegimia-shqiptare-iris-pojani-final
[15] http://www.qsa.edu.al

Συμβούλιο και το Εθνικό Συμβούλιο Αναστηλώσεων, τα οποία ελέγχουν και αποφασίζουν για την κάθε αρχαιολογική δράση και την κάθε επέμβαση συντήρησης σε μνημεία. Επίσης, ιδρύονται το Ινστιτούτο Πολιτιστικών Μνημείων, οκτώ Περιφερειακές Διευθύνσεις Μνημείων Πολιτισμού που κάλυπταν και διαχειρίζονταν τους αρχαιολογικούς χώρους της Αλβανίας, και ιδρύονται επίσης οι ξεχωριστές διευθύνσεις του Αρχαιολογικού Πάρκου του Βουθρωτού και της Απολλωνίας.

Όλες αυτές οι μεταβολές έγιναν στο πλαίσιο μιας γενικότερης μεταρρύθμισης και εκστρατείας του αλβανικού κράτους να διαχειριστεί τους πολιτιστικούς του πόρους και να τους μετατρέψει σε ελκυστικούς χώρους για τουρισμό, βοηθώντας τη γενικότερη οικονομική ανάκαμψη της χώρας. Το 2013 η κυβέρνηση Ράμα χωρίζει το Υπουργείο Πολιτισμού από αυτό του Τουρισμού δημιουργώντας δύο ξεχωριστά Υπουργεία, θέλοντας να δώσει παραπάνω έμφαση στον τουρισμό.

Σε αυτό το στόχο συνέβαλαν και οι διεθνείς οργανισμοί όπως η UNESCO, η UNDP, η Παγκόσμια Τράπεζα και άλλα διεθνή ιδρύματα, τα οποία χρηματοδότησαν προγράμματα, τα οποία αποσκοπούσαν στην προστασία των μνημείων αλλά και την κατασκευή υποδομών για τουριστική χρήση, συμβάλλοντας στην οικονομική ανάπτυξη της χώρας.

Κάθε εποχή, λοιπόν, δημιουργεί δικά της πρότυπα, έχει τις δικές τις ανάγκες, και η σημερινή ανάγκη της Αλβανίας, χωρίς δεύτερη σκέψη έχει οικονομικό χαρακτήρα. Σε αυτό το πλαίσιο έχει ενταχθεί και η πολιτιστική κληρονομιά, η οποία έχει ταχθεί να βοηθήσει στον γενικότερο στόχο της χώρας για ένα ευρωπαϊκό μέλλον (μέσω της ένταξης της χώρας στην Ευρωπαϊκή Ένωση) και μία διαρκώς αναπτυσσόμενη οικονομία.

Τα τελευταία χρόνια υπάρχει ένα αντιπροσωπευτικό παράδειγμα των όσων αναφέρθηκαν παραπάνω, η αντιπαράθεση μεταξύ του Υπουργείου Τουρισμού Πολιτισμού Νεολαίας και Αθλητισμού (σήμερα Υπουργείου Πολιτισμού) και της αρχαιολογικής κοινότητας για την απόφαση του υπουργείου να ενοικιάσει σε ιδιώτες μνημεία πολιτιστικής κληρονομιάς για τουριστική χρήση, μεταθέτοντας έτσι το βάρος της συντήρησής τους σε ιδιώτες που θα

εκμεταλλεύονται τον χώρο επιχειρηματικά[16]. Λόγος γίνεται βέβαια και για τα πολυάριθμα μεσαιωνικά κάστρα της Αλβανίας, τα οποία απαιτούν μεγάλη χρηματοδότηση για την συντήρησή τους. Το Υπουργείο στήριξε την επιχειρηματολογία του για τα οφέλη της ιδιωτικής επιχειρηματικότητας στο επιτυχημένο παράδειγμα για αυτούς, το κάστρο του Lëkurës, στην πόλη που μελετάμε, τους Αγίους Σαράντα, το οποίο ενοικιάζεται εδώ και πολλά χρόνια από ιδιώτη και αποτελεί μια επικερδή επιχείρηση, που, αφενός ενισχύει το τουριστικό προφίλ της πόλης και αποφέρει έσοδα, μέσω της φορολογίας, στο κράτος και, αφετέρου, η συντήρηση του μνημείου, του χώρου και των γύρω εγκαταστάσεων αποτελεί μέριμνα του ιδιώτη χωρίς να επιβαρύνει τον κρατικό προϋπολογισμό με τα έξοδα συντήρησης και φύλαξης του χώρου. Η κυβέρνηση Ράμα συνεχίζει την παράδοση της κυβέρνησης Μπερίσα και είναι έτοιμη να ψηφίσει τον νέο νόμο πολιτιστικής κληρονομιάς, στον οποίο συμπεριλαμβάνεται και η διαχείριση αρχαιολογικών χώρων από την τοπική αυτοδιοίκηση και από ιδιώτες[17].

Η Αλβανία έχει περάσει σε μία άλλη εποχή, έχει ενταχθεί πλέον στην παγκόσμια κοινότητα της οικονομίας, «θύμα» πια και αυτή της παγκοσμιοποίησης, που λογικά επιβάλλει μια προσαρμογή και μία σχέση αλληλεπίδρασης, που επηρεάζει όλους του τομείς της κοινωνίας. Ο πολιτισμός, βέβαια, δεν θα μπορούσε να μείνει ανεπηρέαστος από το γενικότερο φαινόμενο της παγκοσμιοποίησης.

[16] http://shqiptarja.com/aktualitet/2731/skandali--qeveria-nxjerr-ne-treg-monumentet-do-jepen-me-qira-155877.html

[17] http://www.kultura.gov.al/files/pages_files/16-11-15-04-45-05Projektligji_per_Trashegimine_Kulturore_dhe_Muzete.pdf

Β. ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Θεωρητικό Πλαίσιο

Η γραμμική ιστορική συνέχεια ήταν η ραχοκοκαλιά των βαλκανικών εθνικών κινημάτων, τα οποία είχαν ως κύριο στόχο την θεωρητική και ιδεολογική υποστήριξη του έθνους-κράτους[18]. Η ιστορία και το παρελθόν ήταν ιδιαίτερα αναγκαία για την απόδειξη της εθνικής συνέχειας και, κατά συνέπεια, οι αρχαιότητες χρησιμοποιήθηκαν για την υλοποίηση του σκοπού αυτού. Η επιστήμη της αρχαιολογίας αναπτύχθηκε στην Ευρώπη, σε μια εποχή που τα αναδυόμενα εθνικά κράτη έπρεπε να αποδείξουν την αρχαιότητά τους, νομιμοποιώντας την υπόστασή τους. Με τον τρόπο αυτό, η αρχαιολογία υπηρέτησε την ισχυρή εθνική ιδεολογία. Αυτή η σύνδεση, δηλαδή η πολιτισμική-ιστορική προσέγγιση, η οποία αντιλαμβανόταν την ανθρώπινη ιστορία ως μια ακολουθία από χωρικά και χρονικά διακριτούς πολιτισμούς, οι οποίοι θα ήταν δυνατόν να αναγνωριστούν με την κατάταξη των υλικών λειψάνων του παρελθόντος κατά ομάδες βάσει μορφολογικών ομοιοτήτων και τυπολογιών, δέχτηκε κριτική μόνο από τα τέλη της δεκαετίας του 1960 και μετά. Ακραίο παράδειγμα αυτής της θεωρίας ήταν το έργο του Gustav Kossinna, του γερμανού γλωσσολόγου που στράφηκε στη μελέτη της προϊστορίας και του οποίου το έργο θεωρήθηκε ότι είχε παράσχει την αρχαιολογική νομιμοποίηση για την επεκτατική εκστρατεία του Τρίτου Ράιχ. Τέτοια ακραία παραδείγματα ώθησαν τον επιστημονικό κλάδο της αρχαιολογίας ιδιαίτερα σε μέρη όπως η Βόρειος Αμερική, η Βρετανία και η Σκανδιναβία, να εγκαταλείψουν την ιστορική- πολιτισμική προσέγγιση και να στραφούν προς ένα αντικειμενιστικό, εμπειριοκρατικό παράδειγμα, βασισμένο στο λόγο των θετικών επιστημών και σε γενικούς, καθολικά εφαρμόσιμους και παρατηρήσιμους νόμους και σχήματα[19]. Αυτό το θεωρητικό κίνημα ονομάστηκε «Νέα Αρχαιολογία». Από τις αρχές της δεκαετίας του ’60 η Νέα Αρχαιολογία είχε διατυπώσει έντονη κριτική στην μεταπολεμική αρχαιολογία και ιδιαίτερα στο περιεχόμενο της έννοιας του

[18] Άκης Τσώνος, *Σκάβοντας στην Αλβανία*…., Εκδ. Ισνάφι, Ιωάννινα 2009, σελ. 22-23.
[19] Γ. Χαμηλάκης, *Το Έθνος και τα Ερείπια του*… Εκδ. του Εικοστού Πρώτου, 2012, σελ. 36.

πολιτισμού που είχε διαμορφωθεί ήδη από το 19ο αιώνα. Για τη Νέα Αρχαιολογία ο ανθρώπινος πολιτισμός δεν ήταν το προϊόν μιας ιδιαίτερης ιστορικής συγκυρίας, όπως οι παραδοσιακές αρχαιολογικές προσεγγίσεις τον αντιλαμβάνονταν, αλλά το προβλεπόμενο αποτέλεσμα της υπαγωγής σε νόμους της πολιτισμικής εξέλιξης, που προσδιορίζεται από την προσαρμογή στο φυσικό περιβάλλον και διέπεται από συστημικές δομές. Ως εκ τούτου, η Νέα Αρχαιολογία έστρεψε το ενδιαφέρον της από την πολιτισμική ιστορία στην πολιτισμική εξέλιξη.

Ο πολιτισμός λοιπόν εξελίσσεται και μεταβάλλεται προς ορισμένη κατεύθυνση, διατηρώντας πάντα κάποια χαρακτηριστικά που εξασφαλίζουν τη σύνδεση του εξελιγμένου νέου με αυτό που προϋπήρχε. Κατά συνέπεια, ο ίδιος ο πολιτισμός δεν μπορεί να θεωρηθεί πια ένα άθροισμα πραγμάτων αλλά ένα σύνολο οργανωμένο, που αποτελείται από στοιχεία συνδεδεμένα μεταξύ τους σε ένα ενιαίο *σύστημα* που λειτουργεί. Η λειτουργία και τα μέρη του συστήματος καθορίζουν προφανώς μια *διαδικασία* μέσω της οποίας το σύστημα μεταβάλεται με προσδιοριζόμενο τρόπο. Η αποκατάσταση και η κατανόηση της πολιτισμικής διαδικασίας έγινε το επίκεντρο της αρχαιολογικής έρευνας, γι' αυτό το λόγο η Νέα Αρχαιολογία στην ώριμή της φάση ονομάστηκε *διαδικαστική* αρχαιολογία[20].

Η διαδικαστική αρχαιολογία δέχτηκε αυστηρή κριτική στα μέσα της δεκαετίας του 1980 και τη δεκαετία του 1990, αφού πλέον είχε αναδυθεί μια νέα αρχαιολογία, κυρίως στην Βρετανία, σε μικρότερο βαθμό στη Σκανδιναβία, σε ορισμένες άλλες ευρωπαϊκές χώρες και σε κάποιους θύλακες της ακαδημαϊκής κοινότητας των ΗΠΑ. Ένα ευρύ φάσμα προσεγγίσεων, οι οποίες επικράτησαν να αποκαλούνται αρχαιολογίες της μετα-διαδικασίας. Οι προσεγγίσεις αυτές αντιπροσωπεύουν μια ποικιλία οπτικών, οι οποίες δίνουν έμφαση σε μια συγκειμενική, και άρα συγκυριακή, φύση των αρχαιολογικών στοιχείων, στην κριτική της αρχαιολογίας ως επιστημονικής αναζήτησης της αντικειμενικής αλήθειας, στους δεσμούς της με την ιστορία και στον επίμαχο χαρακτήρα των αρχαιολογικών δεδομένων και του αρχαιολογικού έργου[21]. Η

[20] Κώστας Κωτσάκης, «Εισαγωγή» στο *Διαβάζοντας το Παρελθόν* του Ian Hodder, Scott Hutson, Εκδόσεις του Εικοστού Πρώτου 2010, σελ. 20-21.
[21] Γ. Χαμηλάκης, Το Έθνος και τα Ερείπια του….Εκδ. του Εικοστού Πρώτου 2012, σελ. 37.

κριτική αυτή στρέφει το ενδιαφέρον της έρευνας από την εξήγηση στην ερμηνεία και από την θετικιστική παράδοση της φυσικής επιστήμης στην παράδοση της ερμηνευτικής φιλοσοφίας, δηλαδή την κατεξοχήν μελέτη του νοήματος. Έτσι επαναφέρει στο προσκήνιο το ενεργό υποκείμενο της ιστορίας, επειδή το υποκείμενο είναι εκείνο που ενεργά ερμηνεύει το παρελθόν και παρόν, και δεν υπακούει απλά σε κανόνες και διαδικασίες που επιβάλλονται με την ισχύ του φυσικού νόμου. Στον υλικό πολιτισμό δεν μπορεί να υπάρχει τελική και μοναδική «εξήγηση» που να στηρίζεται στην αντικειμενική συνεκτίμηση όλων των πιθανών παραγόντων, αντίθετα, το νόημα που έχει μια πολιτισμική μορφή είναι κατεξοχήν μεταβλητό και βρίσκεται στην δικαιοδοσία των ίδιων ενεργών υποκειμένων κάθε εποχής[22].

Την εποχή αυτή η αρχαιολογία αντιλαμβάνεται τις επιπτώσεις του εθνικισμού για τις δυτικές κοινωνίες, τους δεσμούς μεταξύ αρχαιολογίας, αρχαιολογικού υλικού και χώρων, εθνικιστικών λόγων και πρακτικών, μετατρέποντας το θέμα αυτό σε ακαδημαϊκό αντικείμενο, οδηγώντας σε αρκετές δημοσιεύσεις[23]. Σε αυτό βοήθησε και το έργο του Eric Hobsbawn και Terrence Rander, *Η Επινόηση της Παράδοσης*, οι οποίοι εισαγάγουν τον όρο «επινοημένη παράδοση» με τον οποίο εννοούμε: «*ένα σύνολο πρακτικών οι οποίες συνήθως διέπονται, φανερά η σιωπηρά, από αποδεκτούς κανόνες και με τελετουργική ή συμβολική φύση, και οι οποίες επιδιώκουν να ενσταλάξουν ορισμένες αξίες και κανόνες συμπεριφοράς μέσω επανάληψης, γεγονός που αυτόματα συνεπάγεται τη συνέχεια με το παρελθόν*.[24]»

Όλες αυτές οι επιστημονικές εξελίξεις έγιναν σε ένα πνεύμα διεπιστημονικότητας και σύμπραξης των ανθρωπιστικών επιστημών με κυρίαρχη τη κοινωνική πολιτισμική ανθρωπολογία και την ιστορία. Ειδικότερα, η εξέλιξη της επιστήμης της ανθρωπολογίας, η

[22]Κώστας Κωτσάκης, «Εισαγωγή» στο *Διαβάζοντας το Παρελθόν* του Ian Hodder, Scott Hutson, Εκδόσεις του Εικοστού Πρώτου 2010, σελ. 25.

[23] Βλ. P.L. Kohl, και C. Fawcett, *Nationalism, Politics, and the Practice of Archaeology*, Cambrige University Press, Κέμπριτζ 1995.; M. Diaz-Andreu, και T. Champion, "Nationalism and Archaeology in Europe: An introduction", στο M. Diaz-Andreu, και T. Champion (επιμ.), *Nationalism and Archaeology in Europe*, UCL Press, Λονδίνο 1996, σελ. 1-23. ; Y. Hamilakis, "Through the looking glass: nacionalism, archaeology, and the politics of identity", *Antiquity* 70, 1996, σελ. 975-978. ; S. Kane, *The Politics of Identity and Archaeology in a Global Context*, Archaeological Institute of America, Βοστόνη 2003.

[24] Eric Hobsbawn και Terrence Rander, *Η Επινόηση της Παράδωσης*, Εκδ. Θεμέλιο, 2004, σελ. 9-10.

οποία κατά τα μέσα του 20ου αιώνα και προς το τέλος του, εισέρχεται σε μία νέα φάση όπου, μέσα από την εισαγωγή της κριτικής θεώρησης και αναθεώρησης της επιστημονικής γραφής, προσεγγίζει το ζήτημα της ιστορικής διάστασης των κοινωνικοπολιτικών συστημάτων, αποτελώντας μία καθοριστική πτυχή αυτής της νέας της πορείας[25].

Η ανθρωπολογία αποκτά τη δική της επιστημονική ταυτότητα ανεξάρτητα από τις άλλες κοινωνικές επιστήμες, εισάγοντας νέες αντιλήψεις για το τι συνιστά το ανθρώπινο (π.χ. η ανάδειξη της κοινωνικοπολιτισμικής ετερότητας), ανοίγει νέους αναλυτικούς ορίζοντες, παράγοντας σταθερά νέα θεωρία. Επηρέασε άλλες κοινωνικές επιστήμες, ενώ η ίδια αναπτύχθηκε σχεδόν αυτόνομα σε άμεση αντενέργεια με το αναλυτικό αντικείμενο που είχε ορίσει: τη διάσταση του χώρου αποκομμένη από τη διάσταση του χρόνου, με ελάχιστες εξαιρέσεις. Κυρίως με το ρεύμα του συμβολικού δομισμού παγιώνεται αυτή η διάσταση.

Οι σχέσεις ιστορίας και ανθρωπολογίας αρχίζουν να αλλάζουν όταν εμφανίζεται κρίση στη θεωρία του δομολειτουργισμού και το γνωστικό πρόβλημα που θέτει η διαπίστωση ότι όλες οι κοινωνίες αλλάζουν, οι μαρξιστικής έμπνευσης θεωρίες της σύγκρουσης αλλά και η αντίδραση στον παραδοσιακό ανιστορικό χαρακτήρα της ανθρωπολογίας από τον κορυφαίο μαθητή του Malinowski, Evans-Pitchard, ο οποίος προσκαλεί σε μία ερμηνευτική ανθρωπολογία με πρότυπο την ιστορία. Η τάση αυτή εκδηλώνεται εντονότερα στις περιπτώσεις όπου υπάρχουν τεκμήρια του παρελθόντος, ακμαία προφορική μνήμη και η παρουσία μετασχηματισμών καθιστούν την αναφορά στην ιστορία αναπόφευκτη. Η ανθρωπολογία προσεγγίζει ριζοσπαστικά το ζήτημα της σχέσης της με την ιστορία από την δεκαετία του ‘80 και μετά. Αναδύεται η ιστορικοποιημένη ανθρωπολογία, η οποία εστιάζει στη μελέτη της προφορικής παράδοσης της κοινωνικής εμπειρίας, των ιστορικών αναπαραστάσεων και της κοινωνικής μνήμης[26].

Η συνδιαλλαγή των δύο αυτών κλάδων σε ένα ευρύτερο κλίμα κριτικής σκέψης γέννησε καινούργια ρεύματα, νέους θεωρητικούς προσανατολισμούς. Στην ανθρωπολογία έχουμε την άνοδο μιας ερμηνευτικής τάσης που επικεντρώνεται στη μελέτη των πολιτισμικών

[25] Σ. Δημητρίου- Κοτσώνη, Σ. Δημητρίου, *Ανθρωπολογία και Ιστορία*, Εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 2009, σελ. 16-17.
[26] Στο ίδιο, σελ. 22-23.

σημασιών και συμβόλων, με σημαντικό εκφραστή της τον Clifford Geertz. Ο Geertz στο βιβλίο του «*Η ερμηνεία των πολιτισμών»* κάνει την εξής θεώρηση περί του πολιτισμού «*Πιστεύοντας, μαζί με τον Max Weber, ότι ο άνθρωπος είναι ένα ζώο αιωρούμενο σε ένα ιστό σημασιών που το ίδιο έχει υφάνει, θεωρώ πολιτισμό αυτό τον ιστό, και κατά συνέπεια την ανάλυσή του όχι μια εμπειρική επιστήμη σε αναζήτηση νόμου, αλλά μια ερμηνευτική επιστήμη σε αναζήτηση νοήματος. Αναζητώ την ερμηνεία αναλύοντας επιφανειακά αινιγματικές κοινωνικές εκφράσεις. Αλλά αυτή η διακήρυξη, ένα ολόκληρο πιστεύω σε μία πρόταση, απαιτεί η ίδια κάποια ερμηνεία.*»[27]

Σε αυτό το ευρύτερο διεπιστημονικό ρεύμα ευνοούνται νέες ιστοριογραφικές ειδικεύσεις όπως η προφορική ιστορία, η οποία ωφελείται από την κύρια παραδοχή αυτών των δύο κλάδων, ότι δηλαδή τα υποκείμενα κατασκευάζουν το παρελθόν στα μέτρα του παρόντος.

Ως εκ τούτου, η επιστήμη της αρχαιολογίας εξελίχτηκε μέσω αυτών των θεωρητικών προσεγγίσεων κάνοντας άνοιγμα και σε άλλους γνωστικούς κλάδους οι οποίοι είχαν ως αντικείμενο την εθνογραφική αρχαιολογία[28], όπως και τη διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς σε σχέση με την κατασκευή της εθνικής ταυτότητας[29]. Ο G.J. Ashworth[30] αναλύει την έννοια της πολιτιστικής κληρονομιάς ορίζοντάς την ως εξής: «*Η πολιτισμική κληρονομιά είναι κάτι το οποίο παράγεται εσκεμμένα προκειμένου να εξυπηρετήσει σύγχρονες ανάγκες που έχουν να κάνουν με την κατανάλωση. Η διαχείριση της πολιτισμικής κληρονομιάς συνιστά ένα είδος πολιτιστικής βιομηχανίας υπό την έννοια της σύγχρονης δραστηριότητας, καθώς προκύπτει ένα προϊόν το οποίο με όρους αγοράς απευθύνεται σε ένα συγκεκριμένο κοινό. Τα στοιχεία τα οποία συνθέτουν το προϊόν αυτό είναι ποικίλα. Ιστορικά γεγονότα, προσωπικότητες, μυθολογίες, σωζόμενα ιστορικά κειμήλια από κοινού με τις πόλεις ή τις*

[27]Clifford Geertz, *Η Ερμηνεία των Πολιτισμών*, Εκδ. Αλεξάνδρεια, Μάιος 2003, σελ. 17.

[28] Βλεπ. Yannis Hamilakis, "Archaeological Ethnography: A Multitemporal Meeting Ground for Archaeology and Anthropology", *Annual Review of Anthropology*, Vol. 40, (2011), σελ. 399-414.

[29] Βλεπ. Anthony D. Smith, *Εθνική Ταυτότητα*, Εκδ. Οδυσσέας, Αθήνα 2000.

[30] G.J. Ashworth, "From History to Heritage- From Heritage to Identity", *Building a New Heritage Tourism, Culture and Identity in the New Europe* (Ed. By G.J. Ashworth and P.S. Larkham), Routledge 1994, σελ. 13- 30

τοποθεσίες όπου έλαβαν χώρα τα γεγονότα με τις οποίες και συνδέονται συμβολικά. Η τελική σύνθεση είναι προϊόν ερμηνείας. Η ερμηνεία αυτή προϋποθέτει μια διαδικασία επιλογής. Εκείνο το οποίο σε τελική ανάλυση παράγεται δεν είναι το πολιτιστικό απόθεμα αλλά η ερμηνεία του. Το πολιτιστικό προϊόν προϋποθέτει την ύπαρξη ενός κληρονόμου/ κληροδόχου . Πιο συγκεκριμένα δεν υπάρχει ένα συγκεκριμένο εθνικό πολιτισμικό προϊόν αλλά ένα σύνολο παραδόσεων οι οποίες είναι στην διάθεση του καταναλωτή. Ο καταναλωτής είναι εκείνος που ορίζει την μοναδικότητα, την στιγμή της κατανάλωσης (εφόσον το καταναλώνει ως τέτοιο, του αποδίδει αντίστοιχο νόημα, αντανακλά ένα συμβολισμό, και του αποδίδει την ιδιότητα του). Ανάμεσα στην πολιτισμική κληρονομιά και τον τόπο υφίσταται ένας ισχυρός δεσμός που καθιστά τις δυο έννοιες αλληλένδετες αν όχι ταυτόσημες. Οι συνειρμοί που αποδίδονται σε έναν τόπο είναι εκείνοι που τον καθιστούν ιερό, που του αποδίδουν πολιτισμικά χαρακτηριστικά. Συχνά ο ίδιος ο τόπος συνιστά το πολιτισμικό προϊόν. Το πολιτισμικό προϊόν ενέχει την διάσταση του πολιτικού, καθώς πέρα από την απτή διάσταση (την επίσκεψη σε ένα μουσείο π.χ.) υπάρχει και η διάσταση που αναφέρεται στο συναίσθημα, στον κόσμο των ιδεών (περηφάνια, νοσταλγία). Κατά συνέπεια και αυτό που παράγεται και αυτό που καταναλώνεται εμπεριέχουν κάποια μηνύματα. Ως φορέας, διαμορφωτής και διαχειριστής των νοημάτων αυτών προβάλλει η άρχουσα τάξη, η οποία επιδιώκει την αναπαραγωγή της κυρίαρχης ιδεολογίας η οποία νομιμοποιείται μέσα από θεσμικούς φορείς.»

Στην περίπτωση της Αλβανίας, η ιδεολογική χρήση των αρχαιοτήτων ήταν πλέον αναγκαία για το «αφύπνιση» της εθνικής συνείδησης και τη δημιουργία ενός αλβανικού κράτους. Ακόμη περισσότερο, κατά την περίοδο του κομμουνισμού, η αρχαιότητα και η επιστήμη της αρχαιολογίας χρησιμοποιήθηκαν για να αποδείξουν την εθνική συνέχεια: με τη θεωρία της πελασγικής καταγωγής των Αλβανών και την «καθαρότητα» της «αλβανικής φυλής», καθώς και τη θεωρία ότι οι Αλβανοί ήταν οι πρώτοι Πελασγοί, ύστερα Ιλλυριοί,

ύστερα Arben- Αλβανοί, και, τέλος, Shqipëtar [31]. Μένει να δούμε πώς η Αλβανία διαχειρίζεται την πολιτιστική της κληρονομιά στην μετα- σοσιαλιστική της περίοδο.

Συνδυαστικά, η παρούσα εργασία έχει ασχοληθεί και με την συλλογική μνήμη των κατοίκων που ζουν κοντά στους αρχαιολογικούς χώρους, με στόχο να μελετηθεί πως η τοπική κοινότητα διαχειρίζεται το παρελθόν της στο παρόν. Ο Maurice Halbwachs[32] αναλύει και προωθεί την έννοια της συλλογικής μνήμης στο βιβλίο του *On Collective Memory*. Η συλλογική μνήμη μπορεί να μοιραστεί, μεταφερθεί και να κατασκευαστεί από τις ομάδες, μικρές και μεγάλες. Με πολλούς τρόπους, η συλλογική μνήμη σχετίζεται με την ατομική μνήμη, αλλά επίσης παρουσιάζει μερικές βασικές διαφορές και χαρακτηριστικά. Ο John Gillis[33] γράφει, σχετικά με τη μνήμη: "What we can no longer keep in our minds, is now kept in storage." Μετάφραση: «Αυτό που δεν μπορούμε πλέον να κρατήσουμε στο μυαλό μας, τώρα φυλάσσεται στην αποθήκευση», ο Gillis εξηγεί περαιτέρω ότι: "finding ourselves in this demanding situation of having to remember more and more, due in large part to the fact that in modern society everyone belongs simultaneously in several different groups, each with its own collective memory, we rely on a multiple device." Μετάφραση: «Βρισκόμενοι σε αυτή την απαιτητική θέση να πρέπει να θυμόμαστε όλο και περισσότερο, αυτό οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στο γεγονός ότι στη σύγχρονη κοινωνία ο καθένας ανήκει ταυτόχρονα σε πολλές διαφορετικές ομάδες, καθεμία με τη δική της συλλογική μνήμη, βασιζόμαστε σε μια πολυμηχανή». Στην έρευνά μας, η κοινότητα αντιλαμβάνεται το χώρο και τα ευρήματά της ως μνήμη της και απόδειξη της συνέχειάς της. "Modern memory is above all archival. It relies entirely on the materiality of the trace, the immediacy of the recording, the visibility of the image." Μετάφραση: «Η Σύγχρονη μνήμη είναι πάνω απ 'όλα αρχειακή. Στηρίζεται εξ' ολοκλήρου στην υλικότητα του ίχνους, την αμεσότητα της καταγραφής, την προβολή της

[31] A.,Hysa, 'Ethnography in Communist Albania: Nationalist Discourse and Relations with History'. *Historicni seminar 8*, 2010, σελ. 103-125.

[32] M. Halbwachs, *On Collective Memory*, University of Chicago Press, 1992.

[33] J.,Gillis, «Introduction: Memory and Identity: The history of a relationship*»,* in J., Gillis, (Επιμ.), *Commemoration: the politics of national identity*, Princeton University Press. 1994.

εικόνας. »(ο.π.) Ως εκ τούτου, οι άνθρωποι αποφασίζουν ότι ορισμένα πράγματα θα τους εκπροσωπούν. Μέσω της μνήμης οι κοινότητες προσδιορίζουν τον εαυτό τους και την ταυτότητά τους. “identities and memories are not things we think about, but the things we think with… The parallel lives between these two terms (memory and identity) alert us to the fact that the notion of identity depends on the idea of memory, and vice versa. The core meaning of any individual or group identity, namely, a sense of sameness over time and space is sustained by remembering; and what is remembered is defined by the assumed identity.” Μετάφραση: «ταυτότητες και αναμνήσεις δεν είναι πράγματα που σκεφτόμαστε για, αλλά τα πράγματα που σκεφτόμαστε με ... Η παράλληλη ζωή μεταξύ αυτών των δύο όρων (μνήμη και ταυτότητα) μας κατευθύνει στο γεγονός ότι η έννοια της ταυτότητας εξαρτάται από την ιδέα της μνήμης, και αντιστρόφως. Το βασικό νόημα του κάθε ατόμου ή ίδιας ταυτότητας ομάδα, δηλαδή, μια αίσθηση της ομοιότητας μέσα στο χρόνο και το χώρο διατηρείται μέσω της ανάμνησης και ό,τι θυμούνται ορίζεται από την υποτιθέμενη ταυτότητα.»

Το Πεδίο και τα Μεθοδολογικά εργαλεία

Η μεθοδολογική προσέγγιση της παρούσας εργασίας είναι κατά βάση συγκριτική, με τα πολιτισμικά φαινόμενα που αναλύονται να βρίσκονται στο κέντρο της έρευνας. Στηριζόμενοι στην ιστορικότητα και παρατηρώντας τα μέσα από τις μεταβολές στο χρόνο, εξυπηρετούμε με αυτόν τον τρόπο τη βασική πρόθεσή μας για την καταγραφή και μετέπειτα ερμηνεία των πολιτισμικών φαινομένων, σε μια, όσο είναι δυνατό, αποτύπωση της αντικειμενικότητας μέσα από πολλές υποκειμενικότητες.

Τα μεθοδολογικά εργαλεία που χρησιμοποιήθηκαν για την διεξαγωγή της έρευνας είναι πρωτίστως η συμμετοχική παρατήρηση, καθώς το γεγονός ότι ζω και εργάζομαι για παραπάνω από έξι χρόνια στον χώρο της διαχείρισης της πολιτιστικής κληρονομιάς έκανε αναπόφευκτη την παρουσία μου σε δράσεις και εκδηλώσεις που αφορούσαν την διαχείριση των αρχαιολογικών χώρων. Συμπληρωματικά, χρησιμοποιήθηκε η επιτόπια έρευνα με τη συλλογή εθνογραφικού υλικού μέσω παρατήρησης μνημείων, πολιτιστικών εκδηλώσεων, διαφημιστικών φυλλαδίων, αναφορών, δημοσιεύσεων, τουριστικών προφίλ, διεξαγωγή συνεντεύξεων με κόσμο που εργάζεται σε φορείς διαχείρισης αρχαιολογικών χώρων, όπως και απλών ανθρώπων που ζουν και εργάζονται κοντά σε αρχαιολογικούς χώρους.

Για τους σκοπούς της έρευνας, χρησιμοποιήθηκαν δύο τεχνικές δειγματοληψίας: σκόπιμη δειγματοληψία και αυθόρμητη δειγματοληψία. Το πρώτο το επέλεξα, το δεύτερο με επέλεξε. Ειδικότερα, η σκόπιμη δειγματοληψία ήταν η καταλληλότερη, αφού ήθελα να πάρω συνέντευξη από μια συγκεκριμένη ομάδα ανθρώπων οι οποίοι θα είναι γνώστες του θέματός μου. Πιο συγκεκριμένα, η ομάδα-στόχος ήταν εργαζόμενοι στις υπηρεσίες διαχείρισης της πολιτιστικής κληρονομιάς, επίσημοι εκπρόσωποι και κάτοικοι κοινοτήτων που ζουν κοντά σε αρχαιολογικούς χώρους, όπως και φορείς διαχείρισης του τοπικού τουρισμού. Όσον αφορά την αυθόρμητη δειγματοληψία, αφορούσε κυρίως στην επιλογή των γυναικών οι οποίες ζούσαν σε κοινότητες κοντά σε αρχαιολογικό χώρο, οι οποίες συνήθως αρνούνταν να δώσουν συνέντευξη και στη συνέχεια μου σύστηναν κάποιον άλλον που «ήξερε περισσότερα» από εκείνες.

Μπαίνοντας στο πεδίο οι προκλήσεις που αντιμετωπίζεις είναι σίγουρα πολλές. Παρ' όλα αυτά, μπόρεσα και αντεπεξέλθω, κυρίως λόγω του οικείου του προσώπου μου στο χώρο και στις κοινότητες. Κατά την διάρκεια τον συνεντεύξεων, κυρίως με απλούς ανθρώπους, ο φόβος για ελεύθερη έκφραση ήταν εμφανής, κατάλοιπο προφανώς του κομμουνιστικού παρελθόντος, όπως ανέφεραν και οι ίδιοι. Οι μεγαλύτερες ηλικίες ήταν αυτές που εκφράστηκαν με μεγαλύτερο αυθορμητισμό αλλά πρέπει να σημειωθεί ότι προφανώς όλοι ήταν επηρεασμένοι από την θεσμική μου θέση, γεγονός που σε μια περίπτωση λειτουργούσε θετικά, σε άλλη αρνητικά. Το να αποκτήσεις πρόσβαση στις γυναίκες ήταν ένα άλλο εμπόδιο. Σε αντίθεση με τους άνδρες, οι γυναίκες, και ιδιαίτερα οι ηλικιωμένες, δεν μετέχουν ενεργά στο δημόσιο χώρο, και αυτό έκανε την προσέγγισή τους αρκετά δύσκολη. Επιπλέον, οι γυναίκες που προσέγγισα αρνούνταν να δώσουν συνέντευξη, επειδή πίστευαν ότι δεν γνωρίζουν πολλά για το θέμα, γι' αυτό και αρκέστηκα σε μια ελεύθερη συζήτηση χωρίς μαγνητόφωνο.

Γ. ΤΟ ΕΘΝΟΓΡΑΦΙΚΟ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ- ΟΙ ΆΓΙΟΙ ΣΑΡΑΝΤΑ (Saranda)

Η πόλη των Αγίων Σαράντα, βρίσκεται στο νοτιότερο σημείο τις Αλβανίας σε ένα ανοικτό κόλπο του Ιονίου Πελάγους στην κεντρική Μεσόγειο, περίπου 14 χλμ. ανατολικά του βόρειου άκρου της Κέρκυρας και αριθμεί σήμερα 37.850 χιλιάδες κατοίκους, σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία του Δήμου.

Εικ. 6, Γεωγραφική τοποθεσία των Αγίων σαράντα (Sarandë)

Σήμερα η πόλη αυτή αποτελεί ένα σημαντικό λιμάνι της Μεσογείου[34], το οποίο απολαμβάνει το πλεονέκτημα να είναι σημείο αποβίβασης κυρίως προς την Κέρκυρα. Όπως θα διαπιστώσουμε και παρακάτω, υπήρχε ως λιμάνι στα Ρωμαϊκά χρόνια και στην Οθωμανική περίοδο. Αποτελεί ενδιαφέρον πως αυτό το λιμάνι υπήρχε όταν το Βουθρωτό (Μνημείο Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς της UNESCO) βρισκόταν 20 χλμ. στα νότια και 10 χλμ. στα ανατολικά η πόλη της Φοινίκης, η οποία ήταν πρωτεύουσα των Χαόνων και πρωτεύουσα του Κοινού των Ηπειρωτών στα Ελληνιστικά χρόνια. Αυτή η τριάδα πόλεων σε τόση κοντινή απόσταση η μία από την άλλη, αποτελεί αντικείμενο μελέτης, καθώς οι Άγιοι Σαράντα (σημερινή ονομασία) δίνει μεγαλύτερη διάσταση και βάρος γεωγραφικό και οικονομικό σε αυτές τις δύο αρχαίες γειτονικές πόλεις. Εξαιτίας της απομόνωσης της κομμουνιστικής περιόδου μεταξύ του 1945-91, είχε μειωμένη εμπορική κίνηση, αλλά μετά το 1992 είχε μια σταθερή τουριστική ανάπτυξη. Το ένδοξο

[34] R. Hodges, *Saranda ancient Onchesmos…*, Εκδ. Migeni, Tirane. σελ. 10.

παρελθόν δίνει σήμερα σε αυτή τη πόλη τον σημερινό της χαρακτήρα ως μία από τις πιο τουριστικές πόλεις της Αλβανίας.

Εικ. 7, Η σημερινή πόλη των Αγίων Σαράντα

Αντικείμενο μελέτης της παρούσας εργασίας αποτελεί αυτή η τριάδα αρχαίων πόλεων που σήμερα αποτελούν διάσημους αρχαιολογικούς προορισμούς, δίνοντας στην σημερινή πόλη των Αγίων Σαράντα ένα σημαντικό πολιτιστικό προφίλ, το οποίο ο σημερινός Δήμος το διαχειρίζεται μέσω του τουρισμού με απώτερο στόχο την οικονομική ανάπτυξη.

Ο Αγχησμός, ο οποίος έχει αφήσει σημαντικά μνημεία που αποτελούν σήμερα Μνημεία Πολιτισμού, η αρχαία Φοινίκη, η οποία σήμερα είναι Αρχαιολογικό Πάρκο, και το Βουθρωτό, το οποίο έχει το στάτους ενός Εθνικού Πάρκου (γιατί εκτός της αρχαιολογικής του αξίας που πλέον έχει κηρυχτεί Μνημείο Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς της UNESCO, αποτελεί και ένα ξεχωριστό περιβαλλοντικό χώρο, ο οποίος θεωρείται ότι απειλείται και προστατεύεται από τη Ramsar Zone), είναι σημαντικοί αρχαιολογικοί χώροι, οι οποίοι βρίσκονται υπό την διαχείριση του Υπουργείου Πολιτισμού της Αλβανίας μέσω τοπικών

φορέων διαχείρισης πολιτιστικής κληρονομιάς. Μέσω της σημερινής λοιπόν διαχείρισης της πολιτιστικής κληρονομιάς της περιοχής των Αγίων Σαράντα, θα επιχειρηθεί να δοθεί μια εικόνα για τις πολιτικές διαχείρισης της μετα-σοσιαλιστικής Αλβανίας. Παράλληλα έμφαση δίνεται και στην τοπική κοινωνία, η οποία ζει και εργάζεται κοντά στους αρχαιολογικούς χώρους, με βασικό ερώτημα, πώς αυτοί αντιλαμβάνονται το αρχαίο παρελθόν της περιοχής που ζουν, στο παρόν.

Άγιοι Σαράντα- Το Ιστορικό Πλαίσιο της Πόλης

Το αρχαίο όνομα της πόλης το συναντάμε για πρώτη φορά σε αρχαίες πηγές κατά το 2^{ο} αιώνα π.Χ., με το όνομα *Onchesmos (Αγχησμός)*[35]. Ο Κικέρων, ο οποίος είχε στα προάστια του Βουθρωτού τον φίλο του, Pompon Atikus, πέρασε από εκεί γυρίζοντας από το Βουθρωτό στη Ρώμη. Ο ίδιος συνέδεσε το μετέπειτα όνομα της πόλης με ένα ευνοϊκό άνεμο που φύσαγε στον Κόλπο της πόλης αυτής.

Παρά το γεγονός ότι βρισκόταν σε ευνοϊκή θέση, απέτυχε να γίνει ένα σημαντικό κέντρο όπως το Βουθρωτό, η Απολλωνία ή το Δυρράχιο, που βρίσκονται στις ακτές της Αδριατικής. Ο *Αγχησμός* παρέμεινε το λιμάνι δίπλα σε μια μεγάλη αρχαία πόλη, την αρχαία Φοινίκη. Σε αυτή την πόλη το 231 π.Χ. ανακηρύχθηκε η ίδρυση του Κοινού των Ηπειρωτών, που εξελίχτηκε αργότερα σε μια από τις πιο σημαντικές στρατιωτικές δυνάμεις της εποχής. Ο

Εικ. 8, Αρχαιολογικός χάρτης Αγίων Σαράντα

[35] R. Hodges, *Saranda ancient Onchesmos*…, Εκδ. Migeni, Tirane. σ. 12-13

Αγχησμός φαίνεται να έχει λάβει σχετική σημασία κατά την περίοδο της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας. Ο Στράβων, ο διάσημος Ρωμαίος γεωγράφος του 1ου αιώνα π.Χ., το αναφέρει ως σημαντικό σημείο διέλευσης. Στον 4ο αιώνα μ.Χ., η πόλη περιβάλλεται από οχυρωματικά τείχη πάχους έως και δύο μέτρα. Αυτά τα τείχη περιβάλλουν μια έκταση πέντε εκταρίων, δημιουργώντας ένα οχυρωμένο κάστρο με πύργους και αμυντικά τείχη.

Μέσα σε αυτό το έδαφος έχουν ανακαλυφθεί κατάλοιπα των κατοικιών, καθώς και μια παλαιοχριστιανική βασιλική του VI αιώνα, με δάπεδα διακοσμημένα με ψηφιδωτά, η οποία στο παρελθόν είχε χρησιμοποιηθεί ως συναγωγή[36]. Στη σημερινή πόλη διατηρούνται πολύ λίγο από τα ερείπια αυτών των δύο μνημείων, αλλά ένα μέρος των ψηφιδωτών είναι σε

Εικ. 9, Τα ερείπια της συναγωγής - παλαιοχριστιανικής βασιλικής, στο κέντρο της σημερινής πόλης

[36] Kosta Lako, "Bazilika Paleokristiane e Onhesmit", *Iliria* 1991:1-2, σελ. 125-159.

σχετικά καλή κατάσταση.

Το 415-516 μ.Χ. βρίσκουμε την ονομασία της πόλης στα εκκλησιαστικά πρακτικά της Εφέσου και Χαλκηδόνας, όπου η πόλη αναφέρεται ως επισκοπικό κέντρο. Τον 6^{ο} αιώνα ο Ιεροκλής στο έργο του «Synecdomus» αναφέρει ότι μεταξύ Φοινίκης και Βουθρωτού βρίσκεται ο *Αγχησμός*, μία από τις 12 πόλεις της Ηπείρου, που χρησιμεύει ως αποβάθρα της Φοινίκης. Στο Συνέδριο της Εφέσου το 459 βρισκόταν και ο Επίσκοπος Κλαύδιος του *Αγχησμού*. Ενώ στο γράμμα που εστάλη στον Πάπα Ορμίσδα από τους επίσκοπους της Ηπείρου το 516 μ.Χ. συνυπέγραφε και ο επίσκοπος Χριστόδωρος του *Αγχησμού*[37].

Το 551 μ.Χ., οι Οστρογότθοι του Αττίλα λεηλάτησαν την πόλη περικυκλώνοντάς την με περίπου 50 καράβια από θαλάσσης και δυνάμεις από τη στεριά. Η πόλη έγινε στόχος ληστειών για περισσότερα από τριακόσια χρόνια. Το 887 μ.Χ. ένας στόλος των ισχυρών Σαρακηνών, ερχόμενος από την Αφρική, κατέστρεψε την πόλη σε σύντομο χρονικό

Εικ. 10, Τμήμα από τα κατάλοιπα του κάστρου, στο σημερινό κέντρο της πόλης

[37] A. Pango, *Enciklopedia e Sarandes dhe Delvines*, Εκδ. Toena, Tirane 2002, σελ. 321- 329

διάστημα. Έτσι, μεταξύ λεηλασιών που προέρχονταν από τη θάλασσα η ζωή της πόλης συνεχίζεται για μεγάλο χρονικό διάστημα, με επέκταση ή συρρίκνωση του πληθυσμού της και ανάλογες διακυμάνσεις στην κοινωνική της υπόσταση.

Τον 10^{ο} αιώνα μ. Χ. η πόλη γνώρισε μία σημαντική άνθηση, καθώς λειτούργησε ως σημαντικό λιμάνι του θέματος της Νίκαιας. Το 1034 μ. Χ., η πόλη καταλήφθηκε από τους Βούλγαρους, οι οποίοι αναγκάστηκαν να την εγκαταλείψουν μετά από μισό αιώνα, οπότε καταλήφθηκε ξανά από του Νορμανδούς υπό τον Ροβέρτο Γουισκάρδο, οι οποίοι ανακατασκεύασαν το κάστρο, το οποίο κατασκευάστηκε ξανά τον 12^{ο} -13^{ο} μ. Χ. αιώνα και από τους Ενετούς.

Μετά από αυτή την περίοδο το κέντρο της πόλης μετατίθεται στο Λικούρσι (γειτονικός λόφος). Η σταδιακή εγκατάσταση του πληθυσμού σε αυτόν τον λόφο αρχίζει από τον 6^{ο} μ. Χ. αιώνα, όπου κτίζεται και η φημισμένη εκκλησία των Αγίων Σαράντα (βρίσκεται στον απέναντι λόφο από το Λικούρσι), η οποία δίνει και το όνομά της στην σημερινή πόλη[38]. Το 1419 μ. Χ. η πόλη κατακτάται από τους Οθωμανούς, οι οποίοι καταστρέφουν και το κάστρο της. Την τελευταία καταστροφή την υπέστη από τον Αλή Πασά.

Εικ. 11, Το κάστρο του Λικούρσι

Εικ. 12, Η εκκλησία των Αγίων Σαράντα

[38] Gazmend Muka, "Bazilika që i Dha Emrin Sarandës", *Monumentet* (2002), Ministria e Kulturës Rinisë dhe Sporteve Tiranë, σελ. 7-40.

Ο πρώτος που ταύτισε τον *Αγχησμό* με τους Αγίους Σαράντα είναι ο Άγγλος Martin Leak στο έργο του «*Travels in Northen Greece*» Ι τομ., Λονδίνο 1835. Ο Leak έχει αφήσει σημαντικά κείμενα όχι μόνο για την πόλη των Αγίων Σαράντα, αλλά και για τις γύρω περιοχές. Περιγράφει πλήρως τα ερείπια της παλιάς πόλης και δίνει αρκετά στοιχεία για την παλιά μορφή της.

Εικ. 13, Η Άγιοι Σαράντα το 1917 (Η Φωτο. από Facebook- Saranda Blu)

Συγκεκριμένα, αναφέρει ότι εντός των τειχών που είχαν ημικυκλική μορφή και προστατεύονταν με 20 οχυρωματικά, σώζονταν κατάλοιπα εκκλησιών, στερνών και κατοικιών. Ο Leak αναφέρει επίσης ότι η τότε πόλη είχε κάποιες παράγκες τσομπάνων, και ήταν κατάλληλο μέρος για αποβίβαση, αναπτύσσοντας εμπόριο με την Κέρκυρα, εξάγοντας κυρίως ξυλεία και εισάγοντας ψάρι, κρασί και άλλα αγαθά. Κατά τον 19^{ο} αιώνα ταξιδιώτες και ερευνητές μιλάνε με θαυμασμό για την εκκλησία των Αγίων Σαράντα, που από εκείνη, τον ίδιο αιώνα πήρε η πόλη την ονομασία της. Σε μία έκθεση του αυστριακού πρόξενου των Ιωαννίνων (1868) η πόλη αναφέρεται ως ένα λιμάνι παραμελημένο, όπου βρίσκεται το σπίτι ενός διοικητικού γιατρού, ένα τελωνείο, και μία μεγάλη αποθήκη. Ενώ σύμφωνα με τον Sami Frashëri στο τέλος του 19^{ου} αιώνα, οι Άγιοι Σαράντα ήταν το σημαντικότερο λιμάνι του

Σαντζακιού του Αργυροκάστρου και μία από τις αποβάθρες των Ιωαννίνων. Τότε η πόλη είχε ένα τελωνειακό γραφείο, μία καραντίνα, ένα γραφείο καραβιών της εταιρίας «Lloyd», ένα πανδοχείο και μερικά μαγαζιά. Ωστόσο, η ζωή στην ακτή είχε αρχίσει να ξαναγεννιέται.

Η δημιουργία της ανεξάρτητης Αλβανίας, βρήκε τους Άγιους Σαράντα με περίπου 110 κατοίκους. Στην απογραφή του 1927 δεν συμπεριλαμβανόταν στις πόλεις, αν και ο αριθμός των κατοίκων της είχε οχταπλασιαστεί. Τη μεγαλύτερη ανάπτυξη φαίνεται να γνώρισε κατά τη βασιλεία του βασιλιά Αχμέτ Ζογκ Ι, στη δεκαετία του '30 του 20^{ου} αιώνα, οπότε και έγινε το κέντρο νομού. Ακριβώς σε αυτή την περίοδο κτίζονται και τα πρώτα δημόσια κτίρια, κατασκευάζεται ο παραθαλάσσιος δρόμος που εξυπηρετούσε για τους περιπάτους και αρκετοί σημαντικοί δρόμοι του εσωτερικού της πόλης. Η πόλη άλλαξε όνομα κατά την περίοδο αυτή, με απόφαση του Κοινοβουλίου, και πήρε το όνομα "Ζόγκαϊ" για να τιμήσει το βασιλιά, στον οποίον είχε δωρηθεί. Ο Αχμέτ Zogu δώρισε με τη σειρά του αυτή την πόλη στον Αλβανικό Ερυθρό Σταυρό.

Εικ. 14, Φωτογραφία της πόλης από την Ιταλική κατοχή (Φωτο. από Facebook- Saranda Blu)

Κατά τη διάρκεια της ιταλικής κατοχής στο Β 'Παγκόσμιο Πόλεμο, η πόλη ονομάστηκε "*Porto Eda*». *Eda* λεγόταν η κόρη του Μουσολίνι, σύζυγος του Galeazzo Cianos, υπουργού Εξωτερικών. Με αυτόν τον τρόπο οι Άγιοι Σαράντα έγινε η μόνη πόλη σε "Impero" που φέρει το όνομα της κόρης του δικτάτορα. Σήμερα, βέβαια, θυμούνται αυτό το όνομα μόνο οι ηλικιωμένοι που είχαν βιώσει εκείνη τη περίοδο.

Στα χρόνια του κομμουνιστικού καθεστώτος η πόλη έγινε πρωτεύουσα νομού. Σε αυτήν την περίοδο απέκτησε νέο πληθυσμό και γνώρισε οικονομική ανάπτυξη. Έγινε μέρος των κομμουνιστικών μεταρρυθμίσεων που αναφέραμε πιο πάνω. Από ένα λιμάνι που ήτανε το 1912 με 110 κατοίκους μετατράπηκε σταδιακά σε μία βιομηχανική πόλη, με 8,700 κατοίκους το 1957, και με 15,700 κατοίκους το 1990. Στο πλαίσιο της εκβιομηχάνισης, στους Αγίους Σαράντα υπήρχαν πολλοί δημόσιοι οργανισμοί, δημόσιες φάμπρικες, που απασχολούσαν πολύ εργατικό δυναμικό. Λειτουργούσαν τότε περίπου 20 εταιρείες, οι περισσότερες από τις οποίες σχετίζονταν με τη ελαφρά βιομηχανία τροφίμων.

Μετά το ’90, όπως και σε κάθε Αλβανική πόλη, επήλθαν σημαντικές μεταβολές οι οποίες αποτυπώθηκαν στο χώρο, δίνοντας σήμερα στην πόλη τον σημερινό της χαρακτήρα, ως μίας αμιγώς τουριστικής πόλης. Σήμερα παρουσιάζει ένα ιδιαίτερο ενδιαφέρον όσον αφορά στον πληθυσμό της, ο οποίος είναι μεικτός, καθώς στην περιοχή κατοικεί ένα μεγάλο τμήμα της ελληνικής μειονότητας. Οι Άγιοι Σαράντα, όπως και το Αργυρόκαστρο, θεωρούνται ο κατεξοχήν γεωγραφικός χώρος της ελληνικής μειονότητας της Αλβανίας (κυρίως τα χωριά αυτών των δύο πόλεων).

Η Διαχείριση της Πολιτιστικής Κληρονομιάς

Τα μνημεία της πόλης διαχειρίζεται σήμερα η Περιφερειακή Διεύθυνση Εθνικής Κληρονομιάς Αυλώνας (υπηρεσία που υπάγεται στο Υπουργείο Πολιτισμού) μέσω ενός τμήματος με έδρα στους Αγίους Σαράντα, που έχει υπό την εποπτεία του 107 μνημεία. Το τμήμα αυτό έχει ένα μεγάλο προνόμιο σε αντίθεση με τις αντίστοιχες υπηρεσίες των άλλων περιοχών, το προνόμιο προκύπτει από το γεγονός ότι έχει υπό την εποπτεία του μνημεία από όλες τις χρονικές περιόδους, από την προϊστορική, την κλασσική, την ρωμαϊκή, την βυζαντινή και την οθωμανική περίοδο. Αναφέρουμε ενδεικτικά: προϊστορικές σπηλιές, αρχαίες οχυρώσεις, μεσαιωνικά κάστρα, εκκλησίες, τζαμιά, όπως και κάποια παλιά κτήρια τα οποία έχουν εκτιμηθεί για την αρχιτεκτονική τους αξία.

Η ιστορία αυτής της υπηρεσίας είναι αρκετά «περιπετειώδης» θα λέγαμε, καθώς η εναλλαγές στον τίτλο, στην έδρα αλλά και στο προσωπικό, ακολουθούσαν τις πολιτικές του εκάστοτε κυβερνητικού σχήματος. Η δημιουργία της χρονολογείται από την δεκαετία του ’70, που δεν λεγόταν *Περιφερειακή Διεύθυνση Εθνικής Κληρονομιάς* αλλά είχε τον τίτλο «Ατελιέ». Η μορφή της βέβαια ήταν πολύ διαφορετική, αποτελούνταν από τεχνίτες και εργάτες, οι οποίοι έκαναν κάποιες συντηρήσεις στα μνημεία. Το 2003 παίρνει τον τίτλο της Περιφερειακής Διεύθυνσης των Μνημείων Πολιτισμού Αγίων Σαράντα, έχοντας ως κύριο στόχο την προστασία και την συντήρηση των μνημείων. Το 2006 παύει να υφίσταται και τα μνημεία τα διαχειρίζεται η αντίστοιχη διεύθυνση της Αυλώνας, αφήνοντας στην πόλη των Αγίων Σαράντα λίγους εργάτες για τη στοιχειώδη συντήρηση των μνημείων. Το 2008 ξαναδημιουργείται παίρνοντας το όνομα «*Περιφερειακή Διεύθυνση Εθνικής Κληρονομιάς Αγίων Σαράντα»,* ενώ διαλύεται ξανά το 2014 και ξαναπερνάει στη διαχείριση της αντίστοιχης υπηρεσίας της Αυλώνας, αφήνοντας για τη διαχείριση των μνημείων της περιοχής των Αγίων Σαράντα ένα τμήμα. Όλες αυτές οι εναλλαγές δεν έχουν επιτρέψει σε αυτή την υπηρεσία να αποκτήσει ένα ισχυρό επαγγελματικό προφίλ, καθώς οι εναλλαγές του προσωπικού είναι πολύ συχνές, λόγω μιας ευρύτερης πολιτικής διαχείρισης του ανθρώπινου δυναμικού, με βάση τις «πελατειακές σχέσεις» των εκάστοτε κυβερνήσεων.

Η πολιτική αυτή αντικατοπτρίζει τη γενικότερη μετα-σοσιαλιστική περίοδο της Αλβανίας, περίοδος που είχε σοβαρές επιπτώσεις στον αρχαιολογικό πλούτο της περιοχής αλλά και όλης της Αλβανίας, λόγω της έλλειψης σοβαρής πολιτικής στην προστασία των μνημείων. Ειδικότερα στην πόλη των Αγίων Σαράντα, η ανεξέλεγκτη ανοικοδόμηση κατέστρεψε πολλά αρχαιολογικά κατάλοιπα της αρχαίας πόλης. Κάποια από αυτά σήμερα έχουν καλυφτεί από πολυόροφα κτήρια και τα γνωρίζουμε μόνο από παλαιότερες δημοσιεύσεις τοπικών αρχαιολόγων[39].

Παρόλα αυτά, υπάρχουν και οι εξαιρέσεις στον κανόνα, επαγγελματίες οι οποίοι λόγω των ικανοτήτων τους θεωρούνται πολύτιμοι και δύσκολα αντικαθίστανται. Οι λίγοι αυτοί άνθρωποι είναι αυτοί που έχουν παράγει κάποιο σοβαρό έργο στο χώρο της διαχείρισης της πολιτιστικής κληρονομιάς της περιοχής.

Είχα την δυνατότητα να συναντήσω τον διευθυντή της τότε υπηρεσίας και να μιλήσουμε για την πολυμορφία αυτών των μνημείων, δίνοντάς μου πολλές πληροφορίες για τα μνημεία της περιοχής. Το γεγονός ότι ο διευθυντής είναι ένας αρχαιολόγος με ανασκαφική εμπειρία στην περιοχή έκανε την συζήτησή μας πιο ενδιαφέρουσα. Λοιπόν, να πια ήταν η δική του ερμηνεία για όλα αυτά τα μνημεία τα οποία είναι ανακηρυγμένα από το Αλβανικό Κράτος ως Πολιτιστικά Μνημεία. Για ποιον πολιτισμό μιλάμε, για τον Ιλλυρικό πολιτισμό; Η απάντηση του ομολογουμένως ήταν αρκετά σαφής.

> «*Από όσο εγώ γνωρίζω σε αυτήν την περιοχή δεν έχουν βρεθεί ίχνη του Ιλλυρικού Πολιτισμού, αυτό δεν σημαίνει ότι δεν είχε Ιλλυριούς, μπορεί να υπήρχε μία συνύπαρξη πολιτισμών! Μπορούμε να μιλήσουμε με σιγουριά για την Ήπειρο, σαν μία αυτόνομη γεωγραφική περιοχή… αυτά τα θέματα, δεν έχουν ξεκαθαριστεί ακόμα από την αρχαιολογική έρευνα.*»

[39]Kosta Lako**,** "Dinamika e Zhvillimit të Onhesmit(shek. IV p.e. sonë – shek. VI e. sonë)", *Iliria* 1986:1, σελ. 273-281.; Kosta Lako, "Të Dhëna për Disa Banesa dhe Sterna të Shek. II-VI të e. Sonë të Zbuluara në Qytetin e Sarandës(Onhezëm- Ankiazëm)", *Iliria* 1993:1-2, σελ. 241-253.

Είναι γεγονός ότι πλέον οι αρχαιολόγοι, ξένοι και Αλβανοί μελετάνε αυτήν την περιοχή σαν μία ξεχωριστή ολότητα, η οποία κατά την διάρκεια των ιστορικών περιόδων έχει δεχθεί αλλαγές και ανάμιξη πολιτισμών. Όμως, ποια είναι η επίσημη άποψη του κράτους, και τι σημαίνει αυτή η αλλαγή στον τίτλο, που από Διεύθυνση Μνημείων Πολιτισμού έγινε Διεύθυνση Εθνικής Κληρονομιάς, και πώς ερμηνεύεται; Ο αρμόδιος της τότε υπηρεσίας μου εξήγησε ότι η αλλαγή στον τίτλο σημαίνει ότι, εκτός από την προστασία και διατήρηση των μνημείων, που είναι ο πρωταρχικός σκοπός, έχει και σαν υποχρέωση την προβολή τους, συνεισφέροντας έτσι στην ανάπτυξη του τουρισμού, στο πλαίσιο βέβαια του πολιτιστικού τουρισμού. Επίσης, επισήμανε ότι επιχορηγήσεις για συντήρηση δίνονται κυρίως για μνημεία τα οποία βρίσκονται κοντά σε κεντρικούς δρόμους, ώστε να εντοπίζονται πιο εύκολα από τους τουρίστες, αυτό δεν σημαίνει βέβαια ότι παραμελούνται τα άλλα μνημεία, τονίζει. Ένας άλλος στόχος της Διεύθυνσης είναι η συνεργασία με ξένους φορείς, με αιτήσεις σε διάφορα προγράμματα με θέμα τη συντήρηση και την προβολή των μνημείων. Αυτές οι αιτήσεις απευθύνονται κυρίως σε ευρωπαϊκά προγράμματα που στόχο έχουν την οικονομική ανάπτυξη της χώρας. Εμπράκτως, η Διεύθυνση έχει αναλάβει κάποιο τέτοιο πρόγραμμα για την δομή του Αρχαιολογικού Πάρκου της Φοινίκης, περίπτωση που θα μελετηθεί παρακάτω. Η αλήθεια είναι ότι η χρηματοδότηση του Αλβανικού κράτους σε τέτοιου είδους φορείς είναι πολύ μικρή, οπότε η προσέλκυση τέτοιων προγραμμάτων είναι παραπάνω από αναγκαία.

Ο Δήμος Αγίων Σαράντα είναι ένας άλλος φορέας που εμπλέκεται στη διαχείριση των μνημείων, αυτό κυρίως λόγω της πολιτικής που έχει να προωθεί τον πολιτιστικό τουρισμό, μέσω της Διεύθυνσης Πολιτισμού και Τουρισμού. Αυτή η διεύθυνση έχει υπό την εποπτεία της το γραφείο πληροφοριών, το λαογραφικό μουσείο, τη γκαλερί σύγχρονης τέχνης και το λεγόμενο «Αρχαιολογικό Μουσείο» της πόλης, το οποίο το διαχειρίζεται σε συνεργασία με τη Περιφερειακή Διεύθυνση Εθνικής Κληρονομιάς (ΠΔΕΚ). Το «Αρχαιολογικό Μουσείο» δεν είναι στην ουσία ένα κανονικό μουσείο αλλά ένας χώρος ο οποίος έχει χτιστεί πάνω από ένα μωσαϊκό δάπεδο παλαιοχριστιανικής εκκλησίας. Το μνημείο το διαχειρίζεται η ΠΔΕΚ, ενώ το σημερινό κτήριο ανήκει στο Δήμο. Ο χώρος αυτός, πλέον, έχει διαμορφωθεί, ώστε να είναι

ανοικτός για το κοινό. Ο δήμος έχει τοποθετήσει σε αυτόν τον χώρο έναν υπάλληλο, ο οποίος είναι υπεύθυνος για το Αρχαιολογικό και για το Λαογραφικό μουσείο. Στο πλαίσιο της έρευνάς μου θέλησα να συναντήσω αυτόν τον κύριο και για έναν άλλον λόγο. Ο κύριος αυτός έχει υπάρξει διευθυντής της τότε Διεύθυνσης Μνημείων Πολιτισμού την περίοδο 2003-2005 και γι' αυτό έχει σημασία να ακούσουμε και την δική του ερμηνεία για το αρχαιολογικό παρελθόν της πόλης:

> «*Σκοπός αυτού του μουσείου είναι ο καθένας να γνωριστεί με την πόλη των Αγίων Σαράντα. Είναι η γέννηση τη πόλης, η καταγωγή της πόλης, το διαβατήριο της πόλης, είναι για την εκπαίδευση όλων, όχι μόνο των τουριστών, για όλους του κατοίκους, τα σχολεία, τους εργαζόμενους, τους ανθρώπους του πολιτισμού και της τέχνης, όλοι περνάνε από εδώ… Γίνεται λόγος για την Αρχαία Ήπειρο. Είναι η Αρχαία Ήπειρος, που ένα μέρος της βρίσκεται στα Ελληνικά εδάφη και ένα μέρος της στην Αλβανία. Οι δύο αυτές πλευρές άμα μιλήσουν θα πουν «όχι αυτό είναι του Έλληνα, όχι αυτό είναι του Αλβανού», αλλά αυτό είναι της αρχαιολογίας, έτσι. Μετά εάν περάσουμε σε γενικότερο επίπεδο όταν τα έχουμε γνωρίσει όλα, και γνωρίζουμε την ιστορία, λέμε «αυτή είναι η Ήπειρος αυτού του μέρους», η Χαονία για παράδειγμα που βρίσκεται σε αυτό το μέρος, η Μολοσσία που βρίσκεται σε αυτό το μέρος και η Θεσπρωτία που βρίσκεται σε αυτό το μέρος, και όλα κάνουν το όλο. Εμείς όταν τα παίρνουμε ξεχωριστά δεν επιδιώκουμε εθνικισμούς, να πούμε αυτό είναι δικό μου, αυτό είναι δικό σου αλλά είμαστε για τη συνεργασία των δύο πλευρών. Εμείς είμαστε όλοι βαλκάνιοι, την ιστορία την έχουμε κοινή, έτσι δεν έχουμε να κάνουμε με την πολιτική που κάνουν εθνικισμούς… Αυτή είναι η δική μας πολιτική εκπαίδευσης των γενεών, με το αίσθημα να είσαι βαλκάνιος, να είσαι μέρος του Μεγάλου Κόσμου, και εάν μάθουμε την ιστορία του Κόσμου έχουμε μάθει τα πάντα. Εμείς το έχουμε ξεκαθαρίσει αυτό. Ο λαός είναι χωρισμένος, μερικοί πιστεύουν διαφορετικά, μερικοί πιστεύουν*

διαφορετικά, αλλά εγώ για παράδειγμα… έχω δουλέψει για μεγάλο διάστημα εδώ, η γυναίκα μου είναι ελληνικής καταγωγής, είναι ελληνίδα, οι δύο μου κόρες τις έχω στην Αθήνα. Είναι εργαζόμενες στην Αθήνα, πληρώνονται από το Ελληνικό Κράτος. Γι' αυτό αυτά έχουν εξαφανιστεί στην πραγματικότητα. Και εγώ δεν έχω γιατί να κάνω, εγώ ή ο λαός, αλλά και όλοι αυτοί που ασχολούνται με τον πολιτισμό, την τέχνη, με την ιστορία, με τις κοινωνικές επιστήμες, δεν έχουν γιατί να προωθούν αυτό που είναι προσωπικό ή την μεταλλαγμένη άποψη να στρέφουν το κάθε τι στην πολιτική. Όχι ο ΄Έλληνας έτσι, όχι ο Αλβανός έτσι, να έχουμε μία κοινή ιστορία απαλλαγμένη από την πολιτική... Αυτή είναι η προσωπική μου άποψη».

Σε αυτό το σημείο πρέπει να αναφέρω ότι η περιοχή των Αγίων Σαράντα είναι μια περιοχή που είχε πάντα σχέσεις με την Ελλάδα λόγω της μετανάστευσης αλλά και λόγω της ελληνικής καταγωγής που έχει ένα πολύ μεγάλο μέρος των κατοίκων της περιοχής. Αυτό έχει κάνει τους κατοίκους να είναι πιο ανοιχτοί στα εθνικά ζητήματα. Αυτό όμως σίγουρα δεν είναι ένα αντιπροσωπευτικό δείγμα της επίσημης άποψης του δήμου, καθώς ξεφυλλίζοντας το τουριστικό φυλλάδιο που έχει εκτυπώσει ο δήμος για τους αρχαιολογικούς χώρους της περιοχής όταν αναφέρεται στην Φοινίκη γράφει:

«*Είναι η Αρχαία Φοινίκη. Η ζωή εδώ έχει αρχίσει από την Χάλκινη Περίοδο, ενώ από το τέλος του 6^{ο} αι. π. Χ και αρχές του 5^{ο} αι. η Φοινίκη πήρε την όψη μιας αληθινής πόλης και μετατράπηκε στο πιο οχυρωματικό κέντρο του Ιλλυρικού Φύλου των Χαόνων».*

Το κείμενο αυτό, σύμφωνα με τις πληροφορίες που συγκέντρωσα από την Διεύθυνση Πολιτισμού και Τουρισμού του Δήμου, έχει παρθεί από το τμήμα Αγίων Σαράντα της ΠΔΕΚ. Όλα τα κείμενα, όπως πληροφορήθηκα, τα παίρνουν από εκεί και μετά οι ίδιοι τα

μεταφράζουν στα αγγλικά και τα επεξεργάζονται. Πρέπει να αναφέρω σε αυτό το σημείο, ότι αυτήν την ερμηνεία την συναντάμε συχνά σε εκδόσεις κάποιων παλιών αρχαιολόγων[40], αλλά ακόμα και σε διάφορους ιστότοπους[41], και πρέπει να πούμε ότι δεν συμφωνεί με τα σημερινά ανασκαφικά αποτελέσματα των ανασκαφέων της Αρχαίας Φοινίκης[42] και ως προς την χρονολογία γέννησης και ως προς την Ιλλυρική ταυτότητα των Χαόνων. Και αποδίδω αυτή τι παρατυπία σε αυτό που ανέφερα και παραπάνω, ότι δηλ. σε αυτές τις τοπικές υπηρεσίες λείπει ένα πιο εξειδικευμένο προσωπικό, αυτό βέβαια λόγω των συχνών προσλήψεων που γίνονται χωρίς αυστηρά επαγγελματικά κριτήρια.

Συμπερασματικά, σε τοπικό επίπεδο λείπει μια συγκεκριμένη πολιτική για τη διαχείριση των αρχαιολογικών χώρων, και αυτή αφήνεται στα χέρια του κάθε εργαζομένου που έτυχε να εργάζεται σε αυτές τις υπηρεσίες. Αυτό αποδεικνύεται και από το επόμενο παράδειγμά μας.

[40] Halil Shabani, FOINIKE, Historia dhe qyteterimi, themelimi i lulëzimit, rënia.
[41] http://www.visitsaranda.com/pdfs/SR_Archaeology.pdf
https://albkristian.com/historia/shqiperia_iliret.htm

[42] Sandro De Maria, " Nuove scopette per la storia, l'urbanistica e l'architettura di Phoinike ellenistica e romama", *PHOINIKE II, (επιμ.)* Sandro De Maria και Shpresa Gjongjecaj, Ante Quem, 2003, σελ.11-20.

Το Αρχαιολογικό Πάρκο Φοινίκης

Ο αρχαιολογικός χώρος της Αρχαίας Φοινίκης βρίσκεται στην κορυφή ενός λόφου, πάνω από το σημερινό χωριό Φοινίκη, 9χλμ ανατολικά της πόλης των Αγίων Σαράντα και 20χλμ από τα ελληνικά σύνορα. Υπήρξε πολύ σημαντική πόλη της αρχαίας Ηπείρου, τοποθετημένη σε μια εξαιρετικά στρατηγική θέση. Η περιοχή κατοικήθηκε αρχικά κατά τη διάρκεια της προϊστορικής

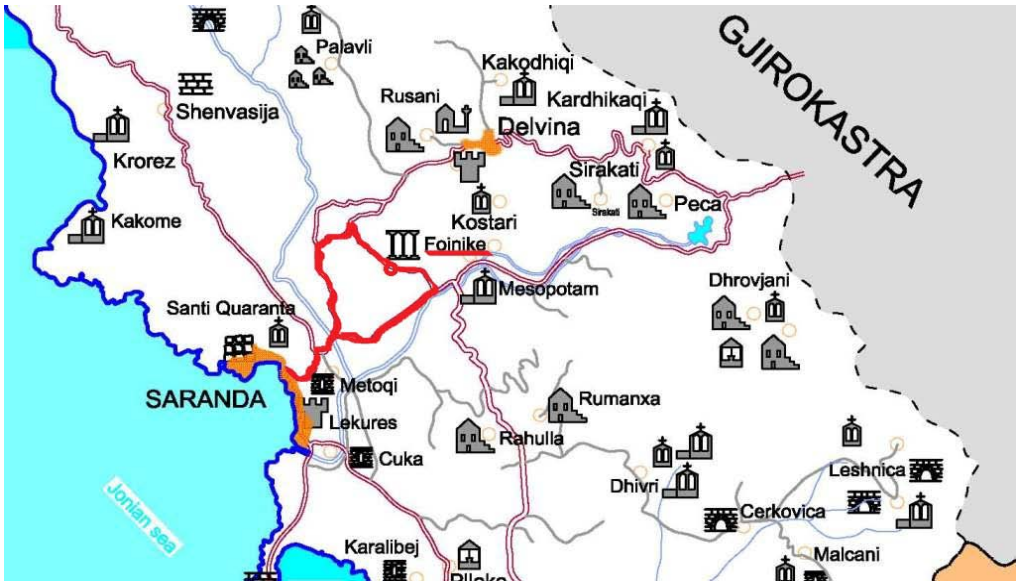

Εικ. 15, Αρχαιολογικός Χάρτης της περιοχής- Γεωγραφική τοποθεσία της αρχαίας Φοινίκης (Foinike)

περιόδου. Με την πάροδο των ετών, μετατράπηκε σε ένα «αστικό» κέντρο με ισχυρή ακρόπολη. Από τα γραπτά των αρχαίων συγγραφέων πληροφορούμαστε ότι ήταν το κέντρο της Χαονίας και γύρω στο 230 π.Χ. έγινε πρωτεύουσα του Κοινού των Ηπειρωτών. Λόγω της ιστορικής και γεωγραφικής της σημασίας, η Φοινίκη έπαιξε σημαντικό ρόλο στο τέλος του πρώτου Μακεδονικού Πολέμου με την υπογραφή του διάσημου εγγράφου με τίτλο «Η Ειρήνη της Φοινίκης»[43].

[43] S. De Maria, 'The Site, The City, the Story', S. De Maria and Sh.Gjongecaj, (eds.), *Phoinike I*, All' Insegna del Giglio, 2002.

Το 1925, μετά από συμφωνία με το Αλβανικό κράτος άρχισε την ανασκαφή η ιταλική αποστολή με επικεφαλής των L.M.Ugolini. Ο Ugolini άρχισε τις ανασκαφές στην αρχαία Φοινίκη, όπου συνεχίστηκαν για τρία χρόνια χωρίς την αναμενόμενη επιτυχία. Παράλληλα, η αποστολή εξερευνούσε την περιοχή, ενώ ο Ugolini μαγεμένος από τα ερείπια του Βουθρωτού μετέφερε την ανασκαφική έρευνα εκεί, το 1928[44]. Στην εποχή του κομμουνιστικού καθεστώτος όλες οι έρευνες στον χώρο σταμάτησαν, αν και υπήρχαν ακόμα ανασκαφές για τους άλλους σημαντικούς αρχαιολογικούς χώρους της περιοχής, όπως ο Βουθρωτός. Στη δεκαετία του 1970, ο στρατός ήρθε στο χώρο και έχτισε μια βάση με τα λεγόμενα «μπούνκερς»[45], καταστρέφοντας μερικές από τις αρχαιότητες. Η αρχαιολογική έρευνα συνεχίζεται μόνο μετά

Εικ. 16, Ο Λόφος της αρχαίας Φοινίκης. Στο άκρο του λόφου βρίσκεται το Αρχαιολογικό Πάρκο, ενώ κάτω στην πεδιάδα βρίσκεται το σημερινό χωριό με το όνομα Φοινίκι.

τη δεκαετία του 1980, όταν το κομμουνιστικό καθεστώς άρχισε να αποδυναμώνεται. Οι συστηματικές αρχαιολογικές ανασκαφές ξεκίνησαν το 2000 στο χώρο από μία αλβανο-ιταλική αποστολή, η οποία συνεχίζεται έως και σήμερα.

Σήμερα, η Φοινίκη είναι ένα αρχαιολογικό πάρκο, ανοιχτό για το κοινό. Το πάρκο αυτό το διαχειρίζεται η Περιφερειακή Διεύθυνση Εθνικής Κληρονομιάς της Αυλώνας μέσω του

[44] Βλεπ. N. Ceka, *Iliret*, εκδ. Migjeni, Τίρανα 2015. ; Α. Τσώνος, Σκάβοντας στην Αλβανία, εκδ. Ισνάφη,Ιωάννινα 2009.
[45] Στρατιωτική δομή εξωτερικού χώρου με ημικυκλική μορφή κατασκευασμένη με μπετόν.

τμήματος Διαχείρισης των Αρχαιολογικών Πάρκων Αμαντίας, Ωρικού, Φοινίκης. Σε αυτό το σημείο πρέπει να αναφέρω ότι για πάνω από έξι χρόνια έχω υπάρξει η υπεύθυνη αρχαιολόγος αυτού του Πάρκου, γεγονός που σίγουρα δυσκόλεψε την έρευνά μου, αλλά και άλλο τόσο την διευκόλυνε λόγω του οικείου του προσώπου μου στην κοινότητα. Πολλά από τα σημερινά κείμενα τα οποία βρίσκονται σε διαφημιστικά φυλλάδια και επεξηγηματικές ταμπέλες του πάρκου τις έχω επιμεληθεί εγώ η ίδια, με βάση την σημερινή βιβλιογραφία. Το πάρκο αυτό, αν και δημιουργήθηκε σύμφωνα με απόφασή του Αλβανικού Κράτους το 2005, άρχισε να λειτουργεί το 2008 με ένα ελάχιστο προσωπικό, χωρίς να έχει καμία υποδομή έως και πολύ πρόσφατα, κυρίως λόγω την έλλειψης των κρατικών κονδυλίων. Το γεγονός αυτό έκανε το προσωπικό του Πάρκου σε συνεργασία με τον Δήμο Φοινίκης να αναζητήσει σε ευρωπαϊκά κονδύλια και να πάρει ένα από αυτά μέσω διασυνοριακού προγράμματος Ελλάδας- Αλβανίας.

Ακόμα, λόγω της μοναδικής της θέσης και το ιστορικό παρελθόν της έχει συζητηθεί πολύ η εθνική ταυτότητα της αρχαίας πόλης από τα δύο εμπλεκόμενα κράτη, την Αλβανία και την Ελλάδα, δεδομένου ότι σήμερα η πόλη αυτή βρίσκεται στην περιοχή των ελληνικών μειονοτικών χωριών. Παρά ταύτα, η σύγχρονη διεθνής επιστημονική κοινότητα, δεν αποδίδει αλβανική ή ελληνική ταυτότητα, (προφανώς γιατί αυτοί είναι όροι του παρόντος) αλλά μια αυτόνομη και ιδιαίτερη ταυτότητα, αυτή της αρχαίας Ηπείρου. Παρόλα αυτά, συχνά το πάρκο γίνεται αντικείμενο εκδηλώσεων εθνικισμού από τις τοπικές κοινότητες που ζουν γύρω από αυτό, είτε αυτές είναι ελληνικές είτε αυτές είναι αλβανικές. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα της επεξηγηματικής ταμπέλας

Εικ. 17, Η ταμπέλα του πάρκου

στην είσοδο του πάρκου, η οποία περιέχει μία σύντομη περιγραφή της ιστορίας της πόλης γραμμένη σε τρεις γλώσσες: την αλβανική, την αγγλική και την ελληνική. Η συγκεκριμένη ταμπέλα κάθε φορά που ανανεώνεται γίνεται «θύμα» βανδαλισμών, είτε γράφοντας πάνω σε αυτή «Βόρεια Ήπειρος», είτε μουντζουρώνοντας το οικόσημο της Αλβανικής Δημοκρατίας.

Το περιεχόμενο της ταμπέλας είναι το κείμενο το οποίο χρησιμοποιείται για την κάθε μορφή προβολής και διαφήμισης του πάρκου, αποτελώντας την επίσημη ερμηνεία για το ιστορικό της αρχαίας πόλης:

> *«Η αρχαία Φοινίκη έπαιξε στρατηγικό ρόλο στη διοικητική και πολιτική ζωή της Αρχαίας Ηπείρου, χάρη στη γεωγραφικής της θέσης και την οικονομική της ανάπτυξη. Αρχικά ως πρωτεύουσα της Χαονίας και στη συνέχεια ως πρωτεύουσα του Κοινού των Ηπειρωτών (230-168 π.Χ.), ένα ομοσπονδιακό κράτος που δημιουργήθηκε από την ένωση των Ηπειρωτικών εδαφών και των συμαντικοτέρων φύλων όπως ήταν: οι Χάονες, οι Θεσπρωτοί και οι Μολοσσοί.»*
>
> *«Ανάμεσα στα πολλά κείμενα των αρχαίων συγγραφέων, που μαρτυρούν τον πλούτο και την μεγάλη αξία αυτής της πόλης, είναι ο Πολύβιος, ο οποίος στα γραπτά του χαρακτηρίζει τη Φοινίκη ως την πόλη με τα πιο ισχυρά οχυρωματικά τείχη όλης της Ήπειρου. Αυτό αποδεικνύεται και από τις αρχαιολογικές ανακαλύψεις, οι οποίες έχουν φέρει στο φως το οχυρωματικό σύστημα, όπως και μνημεία που αντιπροσωπεύουν όλες τις ιστορικές περιόδους της πόλης, αρχίζοντας από την Ελληνιστική και φτάνοντας έως και τη Μεσαιωνική περίοδο. Ενώ μια άλλη πηγή που δείχνει τη μεγάλη σημασία της Φοινίκης στα τέλη του ΙΙΙ αιώνα π.Χ., είναι η τεκμηρίωση από τον Ρωμαίο συγγραφέα Τίτο Λίβιο της λεγόμενης «Ειρήνης της Φοινίκης», συνθήκη που έδωσε τέλος στον πρώτο πόλεμο μεταξύ Ρωμαίων και Μακεδόνων. Στον 3^{ο} π.Χ. αιώνα, η Φοινίκη φτάνει στο αποκορύφωμα της πολιτικής, διοικητικής, οχυρωματικής και αρχιτεκτονικής της ανάπτυξης.»*
>
> *«Σε πολιτικό και διοικητικό επίπεδο κατά τη Ρωμαϊκή περίοδο, ο ρόλος της Φοινίκης αποδυναμώνεται, αλλά στην πόλη πραγματοποιήθηκαν μια σειρά κατασκευαστικών έργων που περιλαμβάνουν και την ανακατασκευή κτιρίων με κοινωνικό χαρακτήρα, όπως το θέατρο, η κατασκευή μιας δημόσιας εγκατάστασης στο κεντρικό τμήμα της πόλης (ασαφές το*

συνολικό της μέγεθος), καθώς και δεξαμενές νερού. Ακόμη και κατά τη διάρκεια της ύστερης αρχαιότητας και του Μεσαίωνα, η ζωή στην πόλη συνεχίζει να είναι έντονη. Ένα από τα πιο σημαντικά μνημεία της περιόδου αυτής είναι η παλαιοχριστιανική βασιλική με τρία κλίτη και αίθριο στο μπροστινό μέρος (5^{ος} -6^{ος} μ. Χ. αιώνας).»

«Η Φοινίκη σήμερα προσφέρει στους επισκέπτες μια εξαιρετική εμπειρία, χάρη στη γεωγραφική της θέση από όπου μπορεί κανείς να θαυμάσει την πεδιάδα της Μπιστρίτσα, την λίμνη του Βουθρωτού, όπως και τα μνημεία εντός των τειχών της οχύρωσης.Τα ψηλά τείχη, τα κτίρια με την κοινωνική χρήση, η δημιουργία αναβαθμίδων για το σύστημα στέγασης, αποδεικνύουν το οργανωμένο πολεοδομικό της σύστημα. Σε αυτό το μωσαϊκό μνημείων προστίθεται και η πλούσια νεκρόπολη της πόλης, που εκτείνεται στο νότιο τμήμα του λόφου σε αντιστοιχία με τους εισαγωγικούς δρόμους της πόλης.»

Παρά ταύτα, υπάρχουν αρκετές δημοσιεύσεις κυρίως από μέλη της ελληνικής μειονότητας, αλλά και αντίστοιχα τως Αλβανών, οι οποίοι έχουν γράψει για την ιστορία της αρχαίας πόλης δίνοντας της μία εθνική ταυτότητα. Σημαντικός εκπρόσωπος αυτής της κατηγορίας είναι ο Παναγιώτης Μπάρκας, καθηγητής του τμήματος Ελληνικής Γλώσσας, Λογοτεχνίας και Πολιτισμού του Πανεπιστημίου Αργυροκάστρου, ο οποίος πολύ συχνά με τις δημοσιεύσεις του προκαλεί «ταραχή» στον Αλβανικό τύπο με τους ισχυρισμούς για την ελληνική ταυτότητα της Αρχαίας Ηπείρου και της Αρχαίας Φοινίκης.

Πρόσφατο παράδειγμα ένα ντοκιμαντέρ με τίτλο «Ήπειρος- Ο Μύθος της Αλήθειας» με αντικείμενο την αρχαιότητα, το οποίο δημιούργησε σκάνδαλο στον αλβανικό τύπο, καθώς χρησιμοποιούνταν ο όρος «Βόρεια Ήπειρος»[46]. Ο ίδιος ουκ' ολίγες φορές προκαλεί διενέξεις και εντός πανεπιστημίου με τους ισχυρισμούς του. Σε ένα δημοσιευμά του το 2012 στην Ιστοσελίδα «Βορειοηπειρώτης» γράφει:

« *Η αλήθεια είναι με το μέρος μου και δεν έχει γιατί να φοβηθώ. Δεν ήθελα τη δημοσιότητα διότι όσο περνάει ο καιρός από την απόλυσή μου από το Πανεπιστήμιο, τόσο περισσότερο πείθομαι ότι πληρώνω, εγώ και οικογένεια μου επειδή, μέσα από το πανεπιστήμιο θέλησα με επιστημονική*

[46] http://www.balkanweb.com/site/dokumentar-pro-vorio-epirit-rektori-skandal/

> *έρευνα να αποδείξω την ελληνικότητα του πολιτισμού που κείτεται εγκαταλελειμμένος και ιδιοποιημένος από Αλβανούς και Ιταλούς στο Βόρειο Τμήμα της Ηπείρου και ότι, εμείς οι σημερινοί Έλληνες, είμαστε οι νόμιμοι και μόνιμοι κληρονόμοι του. Δυστυχώς. Οι αλβανοί στις διεκδικήσεις τους όχι μόνο ενώθηκαν, αλλά στη δίωξή μου βρήκαν αρωγό, τη σιωπή του ελληνικού κοινού και τη συμπαράσταση αρκετών παραγόντων από την ελληνική μειονότητα και Ελλάδα. Οι Αλβανοί το έκαναν πείσμα και αποτελούν πλέον μια αλυσίδα που θα χρειαστεί το τσεκούρι του δικαστηρίου ανθρωπίνων δικαιωμάτων στο Στρασβούργο να ηττηθεί. Οι Έλληνες αν δεν κάνουν σεχίρι, τρίβουν τα χέρια από χαρά, ή νιώθουν αδύναμοι να συμβάλουν στην αποκατάσταση της δικαιοσύνης.»*[47]

Αντίστοιχα, υπάρχουν αρκετές δημοσιεύσεις Αλβανών παλιών αρχαιολόγων και τοπικών ιστορικών οι οποίοι ισχυρίζονται το αντίθετο, ότι οι Χάονες (Η Φοινίκη ήταν πρωτεύουσα της Χαονίας) ήταν ένα από τα φύλα της Νοτιοανατολικής Ιλλυρίας[48].

Οι δημοσιεύσεις αυτές, πρέπει να τονίσω ότι δεν αντιπροσωπεύουν την επίσημη άποψη κρατικών φορέων, που στην περίπτωση της Φοινίκης είναι το Αρχαιολογικό Ινστιτούτο των Τιράνων σε συνεργασία με το Πανεπιστήμιο της Μπολόνια της Ιταλίας, φορείς οι οποίοι κατέχουν το δικαίωμα δημοσίευσης των αρχαιολογικών ανασκαφών της αρχαίας πόλης.

Η σημερινή διαχείριση του πάρκου είναι προσανατολισμένη στην προστασία, την συντήρηση και την προβολή, με στόχο την αναπτυξή του. Αυτό εν μέρει έχει κατακτηθεί μέσω ενός ευρωπαϊκού προγράμματος, το IPA CROSS-BORDER (Greece- Albania 2007-2013), στο οποίο η τότε Περιφερειακή Διεύθυνση της Εθνικής Κληρονομιάς των Αγίων Σαράντα, σήμερα Αυλώνας, σε συνεργασία με το Δήμο Φοινίκης, και αντίστοιχα από την ελληνική πλευρά την Εφορεία Αρχαιοτήτων Ιωαννίνων και το Δήμο Δωδώνης συμμετείχε στο *Project MILESTONES: «Κοινές δράσεις για την προώθηση των κοινών πολιτιστικών χαρακτηριστικών εστιάζοντας στα αρχαία θέατρα της Φοινίκης και της Δωδώνης»,* το οποίο κατάφερε να πάρει το κονδύλιο. Το

[47] http://www.newsbomb.gr/prionokordela/news/story/215848/me-kynigane--giati-thelisa-na-apodeixo-tin-ellinikotita-tis-v-ipeiroy

[48] Ylber Hysi, *Delvina Albania: Its archaeology and religious cults*, σελ. 3.

πρόγραμμα αυτό είχε ως στόχο της την προστασία και ανάδειξη των δύο σημαντικών αυτών αρχαιολογικών χώρων, με σημείο αναφοράς το κοινό τους παρελθόν:

> *«Το MileSTONES αποτελεί μία στοχευμένη προσπάθεια προστασίας και ανάδειξης της πολιτιστικής κληρονομιάς στη διασυνοριακή περιοχή Ελλάδας- Αλβανίας. Σχεδιάστηκε και υλοποιείται στο πλαίσιο της 2ης Πρόσκλησης του Διασυνοριακού Προγράμματος ΙΡΑ «Ελλάδα – Αλβανία 2007-2013» από το Δήμο Δωδώνης, υπό την ιδιότητα του Γενικού Επικεφαλής Εταίρου, σε συνεργασία με το Δήμο Φοινίκης, τη Εφορεία Αρχαιοτήτων Ιωαννίνων και την Περιφερειακή Διεύθυνση Εθνικού Πολιτισμού στους Άγιους Σαράντα. Σημείο αναφοράς του έργου είναι τα αρχαία θέατρα της Δωδώνης και της Φοινίκης τα οποία αποτελούν δύο από τα σημαντικότερα αρχαιολογικά μνημεία της περιοχής.»*
>
> *«Το έργο αναμένεται να συμβάλλει αποφασιστικά στην προστασία και την ανάδειξη των δύο αρχαιολογικών χώρων, διαμορφώνοντας τις προϋποθέσεις για ένα μόνιμο δίκτυο πολιτιστικής συνεργασίας μεταξύ της Ελλάδας και της Αλβανίας σε μία από κάτω προς τα πάνω προσέγγιση σχεδιασμού. Επιπλέον, θα διαμορφώσει και θα προωθήσει μία καινοτόμα ψηφιακή πολιτιστική θεματική διαδρομή από τη Δωδώνη στο θέατρο της Φοινίκης, στην οποία θα περιλαμβάνονται και θα αναδεικνύονται τα σημαντικότερα σημεία πολιτιστικού ενδιαφέροντος της περιοχής.»*
>
> *«Τα επιμέρους αποτελέσματα του έργου συγκλίνουν και συμβάλλουν καταλυτικά στην επίτευξη του κεντροβαρικού στόχου του έργου, ο οποίος είναι η προστασία και ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς στο πλαίσιο μίας στρατηγικής αειφόρου ανάπτυξης η οποία θα διαφοροποιήσει τις δυνατότητες απασχόλησης και οικονομικής μεγέθυνσης με σεβασμό στο περιβάλλον και τον πολιτισμό σε διασυνοριακή κλίμακα.[49]»*

Το πρόγραμμα αυτό αποτελεί μια γενικότερη προσπάθεια της Ευρωπαϊκής Ένωσης να δημιουργήσει διασυνοριακές σχέσεις με στόχο την οικονομική ανάπτυξη των τοπικών κοινωνιών.

[49] http://www.milestones-project.eu/el/the-project/

Η Κοινότητα κοντά στον Αρχαιολογικό Χώρο: Το Φοινίκι

Πέραν όμως της διαχείρισης του αρχαιολογικού χώρου από τους κρατικούς θεσμούς ενδιαφέρον για την έρευνά μας έχει το τι οι κάτοικοι της κοινότητας έχουν να πουν, δεδομένου ότι είναι μέλη της ελληνικής μειονότητας. Το γεγονός ότι κατά την περίοδο του κομμουνισμού ο χώρος χρησιμοποιήθηκε ως στρατιωτική βάση, το καθιστά ακόμη πιο ιδιαίτερο. Σήμερα, αυτή η περιοχή είναι γεμάτη «μπούνκερς» και άλλες στρατιωτικές κατασκευές, που χτίστηκαν πάνω σε αρχαία ερείπια, καταστρέφοντας μερικά από αυτά.

Εικ. 18, Το κτήριο του Δήμου Φοινίκης

Εικ. 19, Το κέντρο του χωριού

Στόχος αυτού του παραδείγματος είναι να αναλυθούν οι συμβολικές διαστάσεις αυτού του φαινομένου στο χώρο και το χρόνο, μέσα από τη συλλογική μνήμη της κοινότητας, που ζει κοντά στον αρχαιολογικό χώρο, στο ομώνυμο χωριό Φοινίκη. Αυτό το χωριό είναι ένα από τα πολλά χωριά της ελληνικής μειονότητας της περιοχής στο έδαφος της Αλβανίας. Οι στόχοι της ερευνητικής εργασίας είναι, πρώτον, να διερευνήσουμε τη συλλογική μνήμη της κοινότητας ως προς την ιστορία του αχαιολογικού χώρου και, δεύτερον, να κατανοήσουμε τις χρήσεις του

παρελθόντος στο παρόν, λαμβάνοντας υπόψη το πολιτισμικό χαρακτήρα αυτής της κοινότητας και την εθνική της ταυτότητα.

Εικ. 20, Το Αρχαιολογικό Πάρκο Φοινίκης, τα στρατιωτικά κατάλοιπα της κομμουνιστικής περιόδου

Μπαίνοντας στο πεδίο οι προκλήσεις που αντιμετωπίζεις είναι πολλές. Παρ' όλα αυτά, μπόρεσα και αντιπεξέλθω, κυρίως λόγω του οικείου του προσώπου μου στην κοινότητα, γεγονός που μου άνοιξε πολλές πόρτες αλλά και που «έκλεισε» πολλά στόματα. Κατά την διάρκεια των συνεντεύξεων λόγω του ότι το θέμα της έρευνας εξακολουθεί να είναι ευαίσθητο, ο φόβος για ελεύθερη έκφραση ήταν εμφανής, κατάλοιπο προφανώς του κομμουνιστικού παρελθόντος, όπως ανέφεραν και οι ίδιοι. Οι μεγαλύτερες ηλικίες ήταν αυτές που εκφράστηκαν με μεγαλύτερο αυθορμητισμό αλλά πρέπει να σημειωθεί ότι προφανώς όλοι ήταν επηρεασμένοι από τη θεσμική μου θέση, γεγονός που άλλοτε λειτουργούσε θετικά, άλλοτε αρνητικά. Το να αποκτήσεις πρόσβαση στις γυναίκες ήταν ένα άλλο εμπόδιο. Σε αντίθεση με τους άνδρες, οι γυναίκες, και ιδιαίτερα οι ηλικιωμένες γυναίκες, δεν μετέχουν ενεργά στο δημόσιο χώρο, και αυτό έκανε την προσέγγιση τους αρκετά δύσκολη. Επιπλέον, οι γυναίκες που προσέγγισα αρνούνταν να δώσουν συνέντευξη, επειδή πίστευαν ότι δεν

γνωρίζουν πολλά για το θέμα., γι' αυτό και αρκέστηκα σε μια ελεύθερη συζήτηση χωρίς μαγνητόφωνο.

Το δείγμα περιλάμβανε εννέα άτομα, από τους οποίους τρεις ήταν γυναίκες και έξι ήταν άνδρες. Η πλειονότητά τους είναι στα 60 και 70 τους, αλλά υπάρχουν και κάποιοι νεότεροι της ηλικίας των 40 και 50. Ένας από αυτούς είναι από ένα κοντινό αλβανικό χωριό, ενώ οι υπόλοιποι είναι από το Φοινίκι, μέλη της ελληνικής μειονότητας.

Τα εμπειρικά ευρήματα από την έρευνα αποκαλύπτουν μια εικόνα της συλλογικής μνήμης της κοινότητας του χωριού Φοινίκι που αφορούν όχι μόνο στο παρελθόν του αρχαιολογικού χώρου, αλλά και στη σημερινή αντίληψη για τον χώρο. Πρώτον, η χρήση του αρχαιολογικού χώρου για στρατιωτικούς σκοπούς κατά τη διάρκεια της κομμουνιστικής περιόδου, καταλαμβάνει ένα σημαντικό μέρος της συλλογικής μνήμης της κοινότητας. Η πλειοψηφία των ερωτηθέντων όταν ανακαλούσαν στη μνήμη τους το παρελθόν του αρχαιολογικού χώρου το συνέδεαν με το κράτος και τη στρατιωτική βάση και την αναγκαστική συμμετοχή τους σε αυτήν, ιδίως οι γυναίκες στην πλειοψηφία τους το συνέδεαν μόνο με αυτό και δεν ήξεραν πολλά για το αρχαίο παρελθόν του. Αν και η συζήτηση ήταν ημικατευθυνόμενη προς τη μέριμνα του κράτους για τον αρχαιολογικό χώρο, στη μνήμη τους ανακαλούσαν το πώς λειτουργούσε η στρατιωτική βάση και την αναγκαστική συμμετοχή τους σε στρατιωτικού τύπου ασκήσεις, τη λεγόμενη «σμπόρα»[50]. Η πλειοψηφία των ερωτηθέντων πιστεύουν ότι ο βασικός λόγος για τον οποίο ο στρατός επέλεξε αυτό ακριβώς το σημείο για μια «βάση», ήταν η στρατηγική του θέση, παρά η πρόθεση για την καταστροφή του αρχαιολογικού χώρου.

Ο πρώτος πληροφορητής, υπάλληλος του δήμου, 62 ετών, λογιστής στο επάγγελμα, κατάγεται από το διπλανό χωριό Blerimas, χωριό το οποίο δεν ανήκει στην ελληνική μειονότητα. Η συνέντευξη έλαβε χώρα στο Δήμο, στο γραφείο του πληροφορητή. Πρόθυμος να συμμετάσχει σε συζήτηση, αλλά και λίγο νευρικός, δεν ήταν πολύ άνετος,αν και αρκετά τυπικός. Όλα τα χρόνια του σχεδόν εργάστηκε στο δήμο, περίπου 25 χρόνια. Θυμόταν

[50]Στρατιωτικές ασκήσεις, οι οποίες ήταν αναγκαστικές στα σχολεία της μέσης εκπαίδευσης. Οι ασκήσεις αυτές περιλάμβαναν και ασκήσεις με όπλα και διαρκούσαν 15 μέρες τον χρόνο.

τον αρχαιολογικό χώρο από τα παιδικά του χρόνια και ήξερε ότι ήταν αρχαιολογικός χώρος καθώς πήγαινε εκεί ως παιδί με άλλα παιδιά για εκδρομές : *«Ήξερα ότι υπήρχε αρχαία πόλη».* Πήγαινε με το σχολείο, τους δασκάλους του, και εκείνοι πρώτοι του είπαν ότι εκεί υπήρχε αρχαία τοποθεσία : *«Οι καθηγητές μας είπαν ότι υπήρχε η Ήπειρος»*. Λέει ότι έμαθαν αλβανική ιστορία από αυτό το μέρος. Οι καθηγητές έλεγαν ότι υπήρξε η πρωτεύουσα της Ηπείρου εκεί. Η στρατιωτική βάση, όπως θυμάται, χτίστηκε στα 1971-1972. Ήταν κοντά στα τείχη. Ο ίδιος λέει ότι ο λόγος για την κατασκευή της βάσης υπήρξε η στρατηγική θέση της περιοχής, δηλαδή η άμεση γειτνίαση με το ελληνικό νησί της Κέρκυρας το οποίο βρίσκεται απέναντι σε μικρή απόσταση.:

«Αυτό ήταν το σύστημα τότε. Πήραν το πιο κατάλληλο μέρος για να χτιστεί …έχτισαν τις δεξαμενές καυσίμων στα ερείπια. Το σύστημα έτσι ήταν, πήγαινε πρώτα το στρατιωτικό τότε, και μετά η αρχαιολογία, πρώτα πήγαινε η προστασία... Ακόμα κι αν, όπως έχω δει πολλά πράγματα έχουν καταστραφεί.»

Θεωρεί ότι πολλά μνημεία δεν έχουν ακόμη έρθει στο φως από την αρχαιολογική σκαπάνη. Πριν από τη στρατιωτική βάση, θυμάται, αρχαιολόγοι από την Ιταλία πήγαν εκεί. Ο χώρος προσέλκυσε το ενδιαφέρον των Ιταλών και αποστολές επισκεπτόταν συχνά την περιοχή. Μιλάει για τη «zbora» στην οποία συμμετείχαν οι κάτοικοι του χωριού, όπως και ο ίδιος.Κατά την περίοδο αυτή δόθηκε ιδιαίτερη έμφαση στην οικονομική εκμετάλλευση της περιοχής με την καλλιέργεια φυτών και η ενασχόληση με την πολιτιστική διάσταση και την ανάδειξη του χώρου ως αρχαιλογικού πέρασε σε δεύτερη μοίρα. Οι κάτοικοι, ιστορικά υποκείμενα του παρόντος και εξοικοιωμένοι με τις αγροτικές ασχολίες στον αγώνα του βιοπορισμού, ούτε είχαν τον χρόνο αλλά ούτε και εκείνη την εκπαίδευση που θα τους επέτρεπε να κατανοήσουν ότι ζουν και εργάζονται σε ένα μέρος που αποτελεί τεκμήριο για τον τρόπο οργάνωσης παλαιότερων κοινωνιών, που η ιστορία τους θα μας έμενε άγνωστη, αν οι αρχαιολόγοι δεν διέσωζαν με την δουλιά τους ό,τι αποτελεί το εργαλείο για τη γνωριμία του ιστορικού μας παρελθόντος με όλη τη σημασία που αυτό φέρει για την κατανόηση και την ερμηνεία του παρόντος.Οι περισσότεροι μάλλον δεν γνωρίζουν τη σημασία του ή δεν ξέρουν - ακόμα κι αν

το έμαθαν στο σχολείο και ο ίδιος, εξάλλου,εξακολουθεί να λέει ότι δεν γνωρίζει πολλές λεπτομέρειες, αν και αναγνωρίζει τη σημασία του. Αναφέρθηκε στην οικονομική χρήση του λόφου και τη γεωγραφική προστασία. Δίνει όμως έμφαση στην οικονομική χρήση του, όχι για τον ίδιο προσωπικά, καθώς ο ίδιος πήγε σε οικονομικό γυμνάσιο και δεν είναι από το ελληνικό χωριό.

«*Οι στρατιώτες συμμετείχαν στο χωριό, και ήταν μέρος της κοινωνικής ζωής… Θυμόμαστε και τους αρχαιολόγους που πήγαιναν εκεί και οι οποίοι ήταν πολύ φιλικοί με τα παιδιά και είχαν μεταφραστή… Η κοινότητα του χωριού δεν είχε καμία συμμετοχή στο χτίσιμο της βάσης ...Οι άνθρωποι δεν είχαν άποψη για την κατασκευή της βάσης, δεν θα μπορούσαν να έχουν».*

Αναφέρει ότι ήταν καλό από οικονομική άποψη που είχανε κοντά τον λόφο για «Zbora». Το βλέπει ως θετικό, ο ίδιος δεν έχει σχέση με τον χώρο και είναι αδιάφορος γι' αυτό, και κυρίως μιλά για τη μετάβαση με τα πρόβατα εκεί (πρακτικές χρήσεις του λόφου). Δεν θυμάται το γεγονός ότι γύρω στο '80, κατά το τέλος του κομμουνισμού, πραγματοποιήθηκαν εκεί ανασκαφές. Ήξεραν για το Βουθρωτό, αλλά δεν μπορούσαν να πάνε εκεί επειδή ήταν κοντά στα σύνορα και υπήρχαν στρατιώτες που φύλαγαν με απόλυτη αυστηρότητα στην περιοχή. Για τη χρήση του λόφου μετά τη στρατιωτική βάση ο ίδιος λέει ότι πήγαινε εκεί με τα πρόβατα για να τα ταΐσει αλλά δεν ανέβαινε κάνεις χωρίς άδεια. Επισημάνει ότι εκείνη την περίοδο έπρεπε να πάρεις άδεια για τα πάντα. ακόμη και για το πρόσωπο που θα παντρευόσουν.

Στη συνέχεια, μετά από ένα δύσκολο πρωινό, καθώς ο αντιπρόεδρος του δήμου στον οποίο είχα ζητήσει να μου δώσει συνέντευξη με απέφευγε, αποφάσισα να πάω στον «Μπέμπη»[51], ο οποίος είναι ένας από τους οικονομικούς και πολιτικούς παράγοντες του χωριού. Πήγα στο καφενείο του και τον βρήκα να κάθεται και να πίνει καφέ με έναν φίλο του, ρώτησα εάν θέλει να δώσει συνέντευξη και ήταν πολύ πρόθυμος να με βοηθήσει. Κάθισα στο

[51] Το παρατσούκλι του στην κοινότητα. Συνηθίζεται αυτό το παρατσούκλι για τις ελληνικές οικογένειες της μειονότητας, το οποίο αποδίδεται στο μικρότερο αγόρι της οικογένειας.

τραπέζι τους, ο φίλος του μετά από λίγο έφυγε και τότε αρχίσαμε την συνέντευξη. Ο Μπέπμης είναι επιχειρηματίας στο χωριό, 49 ετών, παλαιότερα όμως στην περίοδο του κομμουνισμού ήταν οδηγός σε μία από τις κρατικές επιχειρήσεις. Θυμάται ότι η στρατιωτική βάση είχε χτιστεί γύρω στο ’75 (δεν ήταν όμως σίγουρος). Στο ερώτημά μου πώς το έβλεπε αυτό το γεγονός το χωριό, μου απαντάει: *«Το χωριό δεν το ρώτησε τότε το κράτος. Δεν μας άρεσε αλλά δεν μας ρώτησε κανείς»*. Γνώριζαν για την αξία αυτού του χώρου αλλά το κράτος δεν του έδινε αξία. Συμμετείχε και αυτός στη «sbora» και επισημαίνει ότι δεν ρωτούσε κανένας για τα αρχαία *«κατέστρεφαν ό,τι έβρισκαν».* Δεν έχει άποψη για ποιο λόγο το κράτος δεν ενδιαφερόταν για τα αρχαία*:*

«Δεν το προστάτευε, τότε μπορούσε ο καθένας να κάνει ό,τι θέλει, πολλοί έχουν χτίσει τα σπίτια τους από υλικά από πάνω και όταν ήταν η βάση εκεί στα περίχωρα. Δεν το προστάτευε το κράτος. Δεν ενδιαφερόταν κανένας.»

Ο ίδιος δεν γνωρίζει γιατί. Στο ερώτημά μου μήπως αυτό συνέβαινε για πολιτικούς λόγους, μου απαντάει ότι δεν είχαν ιδιαίτερη αντιμετώπιση ως μειονότητα, ήταν όπως όλοι.

Τα ευρήματα αποκαλύπτουν ότι κατά την περίοδο αυτή το κράτος δεν μεριμνούσε για την ιστορική σημασία της περιοχής, αλλά απλώς χρησιμοποιούσε τον χώρο για τη στρατηγική του θέση. Κανένας από τους «πληροφορητές» δεν είχε τη δυνατότητα να εισέλθει στην στρατιωτική βάση, εκτός αν έπαιρναν μέρος στην υποχρεωτική στρατιωτική εκπαίδευση. Ως αποτέλεσμα της εν λόγω υποχρεωτικής εκπαίδευσης, στη μνήμη των «πληροφορητών», οι οποίοι ανήκουν στις ηλικίες των '40 και '50, η περιοχή συνδέεται με τον εξαναγκασμό και τον στρατό αντί με τη δική τους ταυτότητα ή την αρχαιολογική αξία της περιοχής. Οι ερωτηθέντες τονίζουν επίσης ότι οι παρυφές του λόφου χρησιμοποιούνταν για την καλλιέργεια ελαιόδεντρων και τη βοσκή των αιγοπροβάτων, πράγμα που εξηγεί και τη σύγχρονη μορφολογία του λόφου.

Σε αντίθεση με τους νεότερους ερωτηθέντες, οι παλαιότεροι «πληροφορητές», οι οποίοι είναι άνω των ’60 και των ‘70 ετών, ταυτίζονται με τον αρχαιολογικό χώρο ως απόγονοι

των ανθρώπων που κατοικούσαν στην αρχαία πόλη. Παρακάτω παραθέτω ένα δείγμα του υλικού αυτής της κατηγορίας.

Ημέρα Πέμπτη, είχα κλείσει ραντεβού με το δημογέροντα του χωριού στις 10 η ώρα το πρωί στο γραφείο μου. Τελικά, ήρθε μεν στην ώρα του αλλά δεν ήρθε μόνος του, είχε μαζί του και δύο άλλους ηλικιωμένους κυρίους. Ο ένας ήταν ο παλιός δάσκαλος του χωριού και ο άλλος πιθανότατα αξιότιμο μέλος της κοινότητας και μάλλον ο ποιο γηραιότερος. Προφανώς, είχε συζητηθεί και οργανωθεί από την προηγούμενη ημέρα, να μου μιλήσουν οι παλαιότεροι του χωριού. Έτσι το θελήσανε, και εγώ το καλοδέχτηκα. Μπήκανε λοιπόν στο γραφείο μου αποφασισμένοι να μου μιλήσουν για ό,τι θα τους ρωτούσα. Το κλίμα ήταν σοβαρό, ελαφρώς σκεπτικοί και αμήχανοι, προφανώς λόγω της διαδικασίας. Οι γερόντοι τελικά ήταν «χείμαρροι» και μου χάρισαν μία συνέντευξη περίπου μιάμισης ώρας. Η συνέντευξη έγινε στα ελληνικά με πολύ λίγες αλβανικές αναφορές.

Οι πιο ομιλητικοί ήταν ο δάσκαλος και ο δημογέροντας του χωριού, ενώ ο τρίτος της παρέας λόγω του προβλήματος που έχει με την ακοή δεν μπορούσε να συμμετέχει ενεργά στη συζήτηση. Η συνέντευξή ήταν ημηκατευθηνόμενη και κράτησε περίπου 1 ώρα και 30 λεπτά.
Δημογέροντας: «*Όλοι γνωρίζαμε σχετικά με τον αρχαιολογικό χώρο εμείς που είμαστε από το Φοινίκι προερχόμαστε από εκείνη την αρχαία εποχή.*» Ταυτίζει την κοινότητα με αυτό το αρχαίο χρόνο / χώρο. «*Κανείς δεν μας ρώτησε για τη στρατιωτική βάση, η κυβέρνηση πήρε την απόφαση και άρχισε να κάνει αυτό*».

Δάσκαλος: «*Ακόμη και το υπουργείο πολιτισμού δεν έκανε τίποτα για να προστατεύσει τη θέση - που ήταν το σύστημα τότε. Αντιδράσαμε μεταξύ μας - μιλήσαμε κρυφά γι 'αυτό, αλλά δεν είχαμε κανένα δικαίωμα να μιλήσουμε δημόσια γι' αυτό. Η πατρίδα ήταν πρώτη, τότε, τα πάντα ήταν στο όνομα της πατρίδας*». Συμπεριλαμβανομένων των ανωτέρω, ο δάσκαλος είπε, ότι όταν πήγαινε με τα παιδιά πάνω, τους έλεγαν ότι πάνω υπήρχε μια ελληνική πόλη - μία από τις αρχαιότερες ελληνικές πόλεις. «*Οι τοίχοι είναι Πελασγοί. Τα βιβλία δεν είχαν τίποτα για την ιστορία της Φοινίκης τότε»*. Ο Δάσκαλος ξέρει για το χώρο από έναν Αλβανό αρχαιολόγο το 1967, που σημαίνει ότι οι αρχαιολόγοι είχαν κάνει ανασκαφές στην περιοχή πριν από την στρατιωτική βάση. Οι αλβανοί αρχαιολόγοι είπαν του Δασκάλου ότι ήταν ένας

Ιλλυρικός και Πελασγικός οικισμός, αλλά ο Δάσκαλος δεν το πίστευε αυτό. Ήξερε ότι ήταν ένα ελληνικό χωριό. Πιστεύει ότι οι αρχαιολόγοι έλεγαν ψέματα. Μου εξέφρασε την θεωρία του ότι το όνομα του τόπου σημαίνει κάτι. Το όνομα του τόπου σημαίνει κάτι - το παράδειγμα της Χιμάρας, που είναι μια ελληνική αποικία. Τα ονόματα για εκείνον δίνουν την ταυτότητα του τόπου. (Ελληνικό γραπτό κείμενο = ελληνική ταυτότητα). «Το όνομα αυτών των θέσεων αποκαλύπτουν ότι κατοικούνταν από Έλληνες, όχι από τους Αλβανούς». Υποδήλωση Ελληνικής ταυτότητας. Πιστεύουν ότι είναι οι απόγονοι των ανθρώπων που ζούσαν στην αρχαία πόλη. «*Το κομμουνιστικό κράτος δεν ήθελε να αναγνωρίσει την αξία της αρχαίας πόλης, διότι διαφορετικά θα πρέπει να πει στους Έλληνες: «Ελάτε και καθίστε εδώ*». Διαμαρτύρονται ότι οι Ιταλοί έκαναν ανασκαφές, όχι οι Έλληνες. Αυτό σημαίνει ότι το κράτος επέτρεψε στους Ιταλούς και όχι στους Έλληνες.

Ο Δημογέροντας ισχυρίζεται ότι το κράτος δεν δίνει αξία στην περιοχή, λόγω της διαφωνίας σχετικά με την προέλευση του οικισμού - ρωμαϊκή ή ελληνική.

Δεν πιστεύουν ότι η στρατιωτική βάση χτίστηκε εκεί για να καταστρέψουν σκόπιμα τον αρχαίο οικισμό, αλλά ήταν εκεί για στρατιωτικούς σκοπούς, λόγω της στρατηγικής της θέσης. Το κτίριο στο οποίο κοιμόντουσαν, κατά τους ντόπιους, ήταν πάνω από τα ερείπια. Ο στρατός κατέστρεψε ένα ρωμαϊκό τείχος. Ενώ κατασκεύαζαν τη βάση και τις αποθήκες, μερικά από τα αντικείμενα καταστράφηκαν. Η στρατιωτική βάση έφυγε 2 χρόνια πριν το σύστημα καταρρεύσει. Τα τελευταία χρόνια τα πράγματα ήταν πιο χαλαρά και έφευγαν σιγά-σιγά. Το 1985, όταν η στρατιωτική βάση ήταν ακόμα εκεί, οι αρχαιολόγοι πήγαιναν να κάνουν ανασκαφή.

Κατά τη διάρκεια του κομμουνιστικού καθεστώτος ο πληθυσμός του χωριού ήταν 3ΟΟ κάτοικοι και το Φοινίκι τότε ήταν το εμπορικό κέντρο της περιοχής. Μετά την απομάκρυνση της στρατιωτικής βάσης, ο Δάσκαλος λέει ότι ο χώρος ήταν ελεύθερος για τους ανθρώπους και μπορούσαν να πάρουν ότι ήθελαν. Πολλοί άνθρωποι πήγαν να εργαστούν στο εξωτερικό, αλλά και αυτοί που έμειναν ήταν πονηροί και ύποπτοι. Η μεγαλύτερη καταστροφή του χώρου συνέβη μετά την απομάκρυνση του στρατιωτικής βάσης.

Λένε ότι το πάρκο έχει μεγάλη αξία για αυτούς. Δεν έχουν εκπαιδεύσει τους ανθρώπους να κατανοήσουν και να γνωρίζουν τη σημασία του χώρου. Έχουν την ιστορία κάτω από τα πόδια τους. «*Οι άλλοι το ξέρουν καλύτερα από μας, αυτοί. Γνώση, λείψανα, ... παραμένουν σε ξένα χέρια: Ιταλικά, Αλβανοί σε συνεργασία με τους Έλληνες.*» Ο αρχαιολογικός χώρος ανήκει σε αυτούς, είναι ένα μέρος τους, έτσι αυτοί που εργάζονται εκεί θα έπρεπε να είναι από το χωριό. «*Οι ξένοι μας σπρώχνουν μακριά, παίρνουν τα πάντα. Οι ξένοι το κάνουν αυτό επίτηδες γιατί δεν θέλουνε να δούμε πού τα πάνε τα ευρήματα.»* Ο Δημογέροντας λέει ότι θα πρέπει να έχουν έναν μάρτυρα εκεί για να ξέρουν τι συμβαίνει, για την ασφάλεια των ευρημάτων. Δεν εμπιστεύονται την κυβέρνηση. Ειδικά τους αρχαιολόγους. Ακόμη και τους Έλληνες.

Σε ό,τι αφορά την ταυτότητα της κοινότητας, φαίνεται ότι αισθάνονται περισσότερο συνδεδεμένοι με τον τόπο τους και όχι τόσο με τους Έλληνες, παρότι ανήκουν στην ελληνική μειονότητα. «*Είμαστε οι ντόπιοι, είναι ιδιοκτησία μας!*» Θέλουν να συμμετέχουν περισσότερο στη διαχείριση του Πάρκου και να επωφεληθούν εκείνοι οικονομικά από αυτό. Θεωρούν ότι είναι δικό τους και πρέπει να το διαχειρίζονται. Θέλουν να είναι διαφορετικοί, διότι είναι μια μειονότητα. Ο αρχαιολογικός χώρος είναι μέρος της ταυτότητάς τους.

Από τη μία πλευρά, οι ηλικιωμένοι ερωτηθέντες αυτοπροσδιορίζονται ως Έλληνες, αλλά, από την άλλη πλευρά, είναι ένα ειδικό είδος Ελλήνων - μια μειοψηφία, η οποία δεν είναι ούτε Αλβανική, ούτε εντελώς Ελληνική. Οι ηλικιωμένοι «πληροφορητές» επεσήμαναν ότι ιστορικά: *«οι χωρικοί πάντα υπέφεραν αν ήταν λόγω των Γερμανών, των Ελλήνων, των Αλβανών...»* Κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων, οι «πληροφορητές» δεν ταυτίστηκαν με την Ελλάδα ως έθνος. Δεν ταυτίστηκαν ούτε με την Αλβανία ως έθνος. Αυτοπροσδιορίζονταν ως Φοινικαίοι. Τελικώς, μια ταυτότητα τοπικής κοινότητας - μια Φοινικική ταυτότητα – προβάλλεται περισσότερο.

Η Φοινικική ταυτότητα εμπνέει τη σύγχρονη ιδεολογική χρήση του χώρου. Ο δήμαρχος περήφανα μοιράζεται λεπτομέρειες σχετικά με ένα σχέδιο για ένα αρχαιολογικό μουσείο, που θα εκθέτει αντικείμενα που πρέπει πρώτα να ανακτηθούν από άλλα μουσεία και αποθετήρια. Ο ενθουσιασμός του επίσημου Δήμου είναι σύμφωνος με τον ενθουσιασμό που εκδηλώνουν

οι άλλοι πληροφορητές, οι οποίοι επίσης μιλούν για τη σημασία της ανάληψης «από τα ξένα χέρια» «της κλεμμένης κληρονομιάς τους». Ο δήμαρχος τονίζει τη σημασία του αρχαιολογικού χώρου:

«Τα μάτια μας είναι σε αυτό το πάρκο, γιατί η ανάπτυξή μας εξαρτάται από αυτό».

Ενώ η οικονομική ανάπτυξη αποτελεί έναν από τους στόχους για την ίδρυση του μουσείου, ο δήμαρχος αναφέρει και τονίζει, ότι είναι «ένας δευτερεύων στόχος». Ο ίδιος επιμένει ότι ο πρώτος και σημαντικότερος στόχος είναι:

«να διατηρείται η [κληρονομιά] για τις μελλοντικές γενιές».

Αυτές οι στρατιωτικές και οικονομικές χρήσεις του χώρου αποτελούν άμεση συνέπεια της ιδεολογίας του Κομμουνιστικού κράτους. Η περιοχή δεν ήταν αρχαιολογικού ενδιαφέροντος κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, επειδή δεν εξυπηρετούσε το Κόμμα και την «ατζέντα» του Ενβέρ Χότζα για να αποδείξει τη συνέχεια της αρχαίας καταγωγής του αλβανικού έθνους.

Σήμερα, η πολιτική διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς είναι βαθιά συνδεδεμένη με το μέλλον του Αλβανικού κράτους ως ενδεχόμενο μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Με αφετηρία την αξιοποίηση της πολιτιστικής κληρονομιάς, το αλβανικό κράτος στην διαδικασία ένταξής του στην παγκόσμια αγορά, προσδοκά να πετύχει τα μέγιστα οφέλη οικονομικής ανάπτυξης για τον τόπο ειδικότερα, για την χώρα γενικότερα.

Τα αποτελέσματα της έρευνας περαιτέρω φανερώνουν ότι οι κάτοικοι του χωριού αντιλαμβάνονται το χώρο ως ένα σημαντικό μέρος της ιστορίας τους. Αυτή η ταύτιση ήταν ακόμη ισχυρότερη την περίοδο της διεξαγωγής της έρευνας, περίοδο που το χωριό διέτρεχε τον κίνδυνο να χάσει το «στάτους» του, ως επίσημο κέντρο για τα Ελληνικά μειονοτικά χωριά της περιοχής. Στην πραγματικότητα, κατά τη διάρκεια της έρευνας στο χωριό ένα σημαντικό γεγονός έλαβε χώρα. Στην πρόσφατη ψηφοφορία στο Κοινοβούλιο της Αλβανίας, ελήφθη η απόφαση το χωριό Φοινίκι να γίνει το κέντρο του νέου δήμου. Επιπλέον, ο νέος μεγαλύτερος

δήμος, ο οποίος θα περιλαμβάνει όλα τα χωριά της ελληνικής μειονότητας στην περιοχή, θα λάβει το όνομα του από τον αρχαίο οικισμό της Φοινίκης. Η απόφαση αυτή ελήφθη από το Κόμμα Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, κόμμα το οποίο εκπροσωπεί τα δικαιώματα των μειονοτήτων στην Αλβανία, και ιδίως την ελληνική μειονότητα. Αυτό το γεγονός είναι ένα παράδειγμα της ιδεολογικής χρήσης των αρχαιοτήτων στο παρόν, η χρήση του παρελθόντος για την κατασκευή το παρόντος.

Συνοψίζοντας, το παράδειγμά μας, μας έδειξε τη δύναμη της συλλογικής μνήμης μέσα από τις συλλογικές ομάδες που εξετάστηκαν, όπως, και ότι η συλλογική μνήμη των κοινοτήτων είναι συχνά σε αντίθεση με τις επίσημες πολιτικές. Η ιδεολογική χρήση των αρχαιοτήτων σε επίσημο επίπεδο επιβεβαιώθηκε και από την τρέχουσα πολιτική των επίσημων φορέων που εκπροσωπούν την ελληνική μειονότητα στην Αλβανία, ειδικά με το πρόσφατο παράδειγμα της επιλογής του αρχαίου ονόματος «Φοινίκη» για όνομα του νέου δήμου που εκπροσωπεί όλα τα μειονοτικά χωριά στη περιοχή, στο πλαίσιο της νέας εδαφικής μεταρρύθμισης. Από την άλλη πλευρά, το αλβανικό κράτος, από την περίοδο του κομμουνισμού δεν είχε ποτέ δώσει την αξία που ταιριάζει στο χώρο, χρησιμοποιώντας μόνο τη στρατηγική του θέση για την άμυνα και την οικονομία, καθώς για πολλά χρόνια η απομόνωση της χώρας δεν είχαν επιτρέψει τις επενδύσεις και τη χρήση της τοποθεσίας ως μοχλοί ανάπτυξης της οικονομίας. Τα τελευταία χρόνια, η αλλαγή του καθεστώτος έχει αποτυπωθεί σε όλες τις αλλαγές που συντελούνται στην Αλβανία, λόγω της συμμετοχής της στην παγκόσμια σκηνή.

Το παράδειγμά μας, ως εκ τούτου, αποδεικνύει, ότι η κοινότητα αντιλαμβάνεται το παρελθόν και το παρόν της διαφορετικά από την επίσημη γραμμή. Αναδύεται μια ξεχωριστή ταυτότητα, η δική τους ταυτότητα.

Το Εθνικό Πάρκο του Βουθρωτού.

Το Εθνικό Πάρκο του Βουθρωτού βρίσκεται στην νότια Αλβανία, περίπου 15 χιλιόμετρα νότια από τους Αγίους Σαράντα σε ένα λόφο με θέα το κανάλι Βιβάρι. Το Βουθρωτό είναι ένας από τους σημαντικότερους αρχαιολογικούς χώρους της Αλβανίας, αλλά και παγκοσμίως, καθώς ανήκει στη λίστα της Παγκόσμιας Κληρονομίας της UNESCO από το 1992.

Εικ. 21, Τοποθεσία του Βουθρωτού (Butrint).

Το Βουθρωτό ως κέντρο της Παγκόσμιας Κληρονομιάς της UNESCO, προχωρά λόγω της τοποθεσίας του. Είναι κοινά αποδεκτό από καιρό ότι είναι ο πρωτεύων θησαυρός της Πολιτιστικής Κληρονομιάς της Αλβανίας. Μετά τα Τίρανα, ως πρωτεύουσα, το Βουθρωτό πιθανότατα να είναι το πιο γνωστό μέρος της Αλβανίας. Επιπλέον, ενώ αποτελεί τουριστικό προορισμό για τους Αλβανούς της Αλβανίας και του Κοσσόβου, το βασικό του εισόδημα προέρχεται από της τουριστικές θαλάσσιες εκδρομές που έρχονται από την Κέρκυρα.

Για ποιο λόγο όμως το Βουθρωτό επιλέχτηκε από την UNESCO; Ο αρχαιολόγος Richard Hodges[52] στο βιβλίο του "Eternal Butrint" δίνει την δική του ερμηνεία:

> «*Το 1991 η Αλβανία μπήκε στην UNESCO σαν κράτος μέλος και, σχεδόν ταυτόχρονα, το Κέντρο Παγκόσμιας Κληρονομιάς, ενεργώντας προς όφελος της Αλβανικής κυβέρνησης, διακήρυξε το Βουθρωτό το πρώτο αλβανικό Κέντρο Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς. Γιατί το Βουθρωτό; Το Βουθρωτό λόγω ότι ήταν μακριά από τα Τίρανα και κοντά στα σύνορα δεν ήταν τόσο γνωστός στην Αλβανία όσο άλλα ελληνο-ρωμαϊκά κέντρα της χώρας, όπως π.χ. η Απολλωνία. Ακόμα περισσότερο, η ιλλυρική πόλη του Μπεράτι, και η οθωμανική πόλη-μουσείο του Αργυροκάστρου, οι οποίες κατείχαν μεγαλύτερη φήμη ως αλβανικά κέντρα. Η επιλογή του Βουθρωτού ήταν πιθανότατα μία συμφωνία που έγινε την περίοδο του χάους του 1991-1992. Περισσότερο από οτιδήποτε άλλοτε αντανακλούσε μία επιλογή των ξένων, καθώς το Βουθρωτό ήταν μία πόρτα εισόδου για τη χώρα, με ελκυστικά ερείπια και τυπική μεσογειακή εμφάνιση.*»[53]

Η ερμηνεία που δίνει ο Richard Hodges μας εξηγεί κατά πολύ την εξέλιξη αυτού του αρχαιολογικού χώρου στο χρόνο και, επιπλέον, καταδεικνύει τον καταλυτικό ρόλο που έπαιξε η «ξένη βοήθεια» στα πολιτιστικά δεδομένα της μετα-σοσιαλιστικής Αλβανίας. Η επιλογή αυτή «σφράγισε» τον νέο δρόμο που ακολούθησε η Αλβανία με βασικά κριτήρια την σταθεροποίηση της χώρας και την οικονομική της ανάπτυξη.

[52] Βασικός επιστημονικός συνεργάτης του «Butrint Foundation» και ανασκαφέας της Βυζαντινής περιόδου του Βουθρωτού.
[53] Richard Hodges, *Butrinti I Përjetshëm,* Botimet Toena, Tiranë, σελ. xii.

Χρησιμοποιώντας ως δείγμα υλικό από την επιτόπια έρευνα στο χώρο του Πάρκου, παρατηρώντας τον τρόπο παρουσίασης αυτού του αρχαιολογικού χώρου, μέσα από συνεντεύξεις με τους εργαζόμενούς του, αλλά και μέσω των έντυπων φυλλαδίων και της υπάρχουσας βιβλιογραφίας, θα προσπαθήσουμε να κατανοήσουμε τη γενικότερη πολιτική για την πολιτιστική κληρονομιά της Αλβανίας.

Ας αρχίσουμε, όμως, από τις αρχές της ανακάλυψης αυτού του αρχαιολογικού χώρου, γιατί όπως θα δούμε και παρακάτω η μορφή του αλλάζει πολύ μέσα στο χρόνο. Η αρχαία πόλη του Βουθρωτού είχε βρεθεί στο «στόχαστρο» πολλών γνωστών περιηγητών ανά τους αιώνες. Τον 20^{ο} αιώνα, όμως, πραγματοποιήθηκε η πρώτη αρχαιολογική ανασκαφή στον χώρο. Το 1928, λοιπόν, μια ιταλική αποστολή με επικεφαλής τον αρχαιολόγο M. L. Ugolini έφερε στο φως μια σειρά μνημείων ελληνιστικής, ρωμαϊκής και παλαιοχριστιανικής περιόδου. Στη συνέχεια, εξαιτίας του θανάτου του, την αρχαιολογική ανασκαφή συνέχισαν άλλοι Ιταλοί αρχαιολόγοι έως το 1940.

Η συνεργασία γενικά των ξένων αρχαιολογικών αποστολών με το αλβανικό κράτος σταμάτησε το 1944, με απόφαση που έλαβε το Κόμμα και ο Ενβέρ Χότζα στο Συνέδριο της

Εικ. 22, Το Εθνικό Πάρκο του Βουθρωτού

Πρεμετής (Përmet). Ο Αλβανός ηγέτης πίστευε ότι οι ξένες αρχαιολογικές αποστολές ήθελαν να αναδείξουν τους δικούς τους πολιτισμούς και όχι τον Ιλλυρικό/Αλβανικό πολιτισμό. Έτσι, έμφαση δόθηκε από το κράτος σε άλλες περιοχές, που αναδείκνυαν κυρίως προϊστορικές θέσεις, και κατά συνέπεια άλλες περιόδους.

Το Βουθρωτό, όμως, μετά από τόσα χρόνια αρχαιολογικής ανασκαφής από την ιταλική αποστολή, είχε φτάσει σε ένα πολύ υψηλό επίπεδο, είχε πλέον ανακαλυφθεί μία ολόκληρη αρχαία πόλη, η οποία είχε μια σημαντική αρχαιολογική αξία. Γι' αυτό το λόγο, το Βουθρωτό αναγνωρίζεται ως Πολιτιστικό μνημείο το 1948, ενώ οι ανασκαφές άρχισαν πάλι μετά τη δεκαετία του 1970 από αλβανούς αρχαιολόγους. Το 1999 είναι η χρονιά που ανακηρύσσεται επίσημα σε Εθνικό Πάρκο λόγω της φύσης που περιβάλλει τον αρχαιολογικό χώρο.

Κατά την διάρκεια μιας επίσκεψής μου στο χώρο στο πλαίσιο της έρευνάς μου, τον Απρίλιο του 2011 βρέθηκα μπροστά σε μία πινακίδα εκτεθειμένη έξω από το μουσείο του Πάρκου, η οποία, από ό,τι πληροφορήθηκα εκ των υστέρων, είχε απομείνει από την περίοδο του Ενβέρ Χότζα και μας αποδεικνύει τα όσα αναφέραμε πιο πάνω.

Εικ. 23, Η πινακίδα του Ενβέρ Χότζα

Η πινακίδα αυτή γράφει:

« ΕΚΤΟΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΑΙ ΡΩΜΑΪΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΜΟΥ ΣΕ ΑΥΤΗΝ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΕΙΧΕ ΑΝΑΠΤΥΧΘΕΙ ΚΑΙ ΑΝΘΙΣΕΙ ΕΝΑΣ ΑΛΛΟΣ ΑΡΧΑΙΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ, Ο ΙΛΛΥΡΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ.» (ΕΝΒΕΡ ΧΟΤΖΑ)

Το ερώτημα είναι, σήμερα ποια είναι η επίσημη άποψη των πολιτιστικών θεσμών και πώς διαχειρίζεται πλέον η Αλβανία τις αρχαιότητες στην μετά- σοσιαλιστική περίοδο.

Στο πρώτο επίπεδο της έρευνας, το οποίο είχε ως στόχο την παρατήρηση του χώρου, ή πιο σωστά την παρατήρηση της παρουσίασης του χώρου στον επισκέπτη, διαπιστώθηκε μία «αμηχανία» στις επεξηγηματικές πινακίδες που μένουν μόνο στην περιγραφή του χώρου, την περίοδο και τη χρονολόγηση του κάθε μνημείου. Αυτή η αποστασιοποίηση ή η απομάκρυνση του παρελθόντος από το παρόν θα μας εξηγηθεί καλύτερα από τα διαφημιστικά φυλλάδια, την τωρινή βιβλιογραφία, αλλά και από το ειδικευόμενο προσωπικό αυτού του Πάρκου.

Ένα αντιπροσωπευτικό απόσπασμα περιγραφής του Βουθρωτού είναι από το Management Plan 2007-2012, όπως και από άλλες δημοσιεύσεις του πάρκου.

> *«Το Βουθρωτό έχει περιγραφεί ως ένας μικρόκοσμος των 3.000 χρόνων της ιστορίας της Μεσογείου. Η περιοχή έχει καταληφθεί σχεδόν σε συνεχή βάση από τον 8^{ο} π. Χ αιώνα και επισκέφτηκε από τον Αινεία στο μυθικό του ταξίδι από την Τροία στην Ιταλία. Λόγω της στρατηγικής του θέσης, το Βουθρωτό εμφανίζεται στην ιστορία της Μεσογείου από τον Πρώτο Πελοποννησιακό πόλεμο τον 5^{ο} αιώνα π.Χ. έως τους Ναπολεόντειους Πολέμους του 19^{ου} αιώνα. Τα μνημεία του, Ελληνικά, Ρωμαϊκά, Βυζαντινά, Ανδεγαυικά, Οθωμανικά, καθρεφτίζουν αυτήν την μακριά και περίπλοκη ιστορία» (**The Butrint National Park Management Plan (2007-2012).***

Προφανώς, τονίζεται πλέον ο πολυπολιτισμικός χαρακτήρας του Βουθρωτού ανά τους αιώνες. Πουθενά δεν συνάντησα την λέξη **Ιλλυρικό,** σε κανένα πληροφορητή σε καμία

δημοσίευση ούτε καν σε τωρινά βιβλία για το Βουθρωτό, γραμμένα από παλιούς αρχαιολόγους που έζησαν στο κομμουνιστικό καθεστώς, όπως το βιβλιο του Neritan Ceka για το Βουθρωτό[54], βιβλίο το οποίο είναι πιο πολύ ένας τουριστικός οδηγός για το Πάρκο. Γράφουν για τους Χάονες, ένα Ηπειρωτικό φύλο που ζούσε στην περιοχή και τις πολιορκίες που δέχτηκε ανά τους αιώνες η πόλη. Η ίδια ερμηνεία ήρθε ομολογουμένως και από όλους τους εργαζομένους του Πάρκου με τους οποίους μίλησα. Την αρχαιολόγο του Βουθρωτού, τον υπεύθυνο του *Butrint Foundation*, την υπεύθυνη του τουρισμού, όπως και από όλες τις δημοσιεύσεις που προέρχονται από αυτό το πάρκο.

Η ερμηνεία αυτή οφείλεται νομίζω κατά πολύ στο διεθνές προφίλ που έχει αποκτήσει από το 1990 και ύστερα το Βουθρωτό. Λαμβάνοντας υπόψη ότι το πάρκο απευθύνεται σε ένα παγκόσμιο τουρισμό αυτή η τάση έχει επηρεάσει την παρουσίαση του χώρου, η οποία εστιάζει στην ανάδειξη των πολλών πολιτισμών που έχουν αφήσει τα κατάλοιπά τους ανά τους αιώνες στον χώρο. Η πολυπολιτισμική ερμηνεία που έχει δοθεί στον χώρο οφείλεται κατά πολύ στο *Butrint Foundation*, το οποίο ιδρύθηκε το 1993 από τον Λόρδο Rothschild και τον Λόρδο Sainsbury. Το ίδρυμα αυτό έπαιξε ένα σπουδαίο ρόλο στην διεθνή αναγνώριση του Βουθρωτού, στην διεξαγωγή επιστημονικής έρευνας, την δημοσίευση επιστημονικών εγχειριδίων, στο να αποκτήσει ένα εκπαιδευτικό χαρακτήρα μέσω της εκπαίδευσης των νέων Αλβανών αρχαιολόγων, την τουριστική ανάπτυξη της ευρύτερης περιοχής, τη συντήρηση των μνημείων, και στη διαμόρφωση της σημερινής ταυτότητας του Βουθρωτού, ενός Εθνικού Πάρκου.

Η υπεύθυνη του τουρισμού στο ερώτημά μου, ποια είναι η βασική προτεραιότητα του Πάρκου, απάντησε ότι όλα γίνονται για να έχουμε όσο πιο πολλούς τουρίστες, άρα οικονομικό κέρδος. «*Ο τουρισμός είναι μια βιομηχανία άλλωστε*», λέει. Τονίζει, επίσης ότι το πάρκο δεν είναι ένα αρχαιολογικό πάρκο, αλλά ένα Εθνικό Πάρκο, όπου ο τουρίστας εκτός από την αρχαιολογία μπορεί να απολαύσει και την φύση, να κάνει μια βόλτα στην λίμνη με βάρκα, να επισκεφτεί τα γύρω χωριά και πολλές άλλες δραστηριότητες, δηλαδή να κάνει οικοτουρισμό.

[54] Βλεπ. Neritan Ceka, *Butrinti,* Εκδ. Cetis, Τίρανα 2002.

Ο Βουθρωτός σήμερα έχει αποκτήσει διεθνές κύρος. Ανήκει από το 1992 στη λίστα της Παγκόσμιας Κληρονομίας της UNESCO[55], ενώ το 2003 έγινε μέλος της Ramsar συνθήκης (1971)[56]. Και σε αυτό το πλαίσιο πλέον ο Βουθρωτός έχει αποκτήσει έναν πολυμορφικό χαρακτήρα που παράλληλο στόχο έχει να προσελκύσει όσο το δυνατόν περισσότερους τουρίστες και να συμβάλει με αυτό τον τρόπο στη γενικότερη προσπάθεια οικονομικής ανάπτυξης του κράτους. Ο Βουθρωτός πλέον, είναι η πιο «κερδοφόρα επιχείρηση» του Υπουργείου Πολιτισμού, το οποίο αποτελεί σήμερα το νούμερο ένα τουριστικό προορισμό της Αλβανίας.

Συμπερασματικά, η σημερινή επίσημη ερμηνεία του Βουθρωτού αντανακλά την μεταβολή στη διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς της Αλβανίας, που από εθνικό αφήγημα για την ανάδειξη της εθνικής ταυτότητας, έχει περάσει στην χρήση των αρχαιοτήτων ως μοχλό για την ανάπτυξη του τουρισμού της χώρας και κατ' επέκταση την οικονομίας.

[55] http://whc.unesco.org/en/list/570
[56] http://www.ramsar.org/fr/node/38317

Οι κοινότητες που περιβάλλουν το Εθνικό Πάρκο Βουθρωτού

Οι κοινότητες που περιβάλλουν το Εθνικό Πάρκο του Βουθρωτού δεν θα μπορούσαν να μην επηρεαστούν από τον μεγάλο αριθμό των τουριστών, που κατακλύζουν καθημερινά την περιοχή. Ορισμένες κοινότητες έχουν εκμεταλλευτεί στο έπακρον την γειτνίασή τους με το Πάρκο, όχι μόνο προσφέροντας τουριστικές υπηρεσίες αλλά και αναπτύσσοντας μία χειροτεχνική δραστηριότητα στο χώρο των αναμνηστικών δώρων. Ορισμένα από αυτά τα προϊόντα πουλιούνται μέσα στο χώρο του Βουθρωτού. Σε αυτό το σκοπό συνέβαλε ένα ευρωπαϊκό πρόγραμμα το οποίο ξεκίνησε το 2004 από έναν ιταλικό οργανισμό σε συνεργασία με το Εθνικό Πάρκο του Βουθρωτού και το Butrint Foundation, πρόγραμμα το οποίο χρηματοδοτήθηκε από την Παγκόσμια Τράπεζα. Αρχικά όμως, ας γνωριστούμε με τις συγκεκριμένες κοινότητες.

Το Βουθρωτό συνορεύει από τα δυτικά με την κωμόπολη του Ksamil και από τα νότιο-ανατολικά από τα χωριά Vrina, Xarrë, Shëndelli, Mursi, Pllakë.

Αρχίζοντας από το Ksamil[57], πρέπει να πούμε ότι αποτελεί πλέον έναν θερινό προορισμό πολύ γνωστό, καθώς φημίζεται για τις ωραίες παραλίες και τις αρκετά ανεπτυγμένες οικογενειακές ξενοδοχειακές επιχειρήσεις. Παλαιότερα φημιζόταν για τις μεγάλες φυτείες εσπεριδοειδών και ελαιόδεντρων. Πλέον όμως, πρόκειται για μία αναπτυγμένη τουριστικά περιοχή που προσφέρει βέβαια μία οικονομική ευμάρεια στους κατοίκους του. Η χειροτεχνία σε αυτή την κωμόπολη περιορίζεται στην δημιουργία προϊόντων που φτιάχνονται από άμμο και από κοχύλια. Τα προϊόντα αυτά έχουν μια διακοσμητική χρήση, και έχουν φυσικά ως αποδέκτη τον τουρίστα.

Τα χωριά Vrina, Xarrë, Mursi[58] έχουν μία άλλη ιδιομορφία καθώς στην πλειοψηφία τους είναι αρκετά εύφορα. Η ευφορία αυτή οφείλεται στο γεγονός ότι οι κάτοικοί του έχουν μεταναστεύσει από τις αρχές τις δεκαετίας του 90’ στις γειτονικές χώρες και σε μεγάλο βαθμό έχουν ξανά επιστρέψει για να ασχοληθούν κυρίως με το εμπόριο και τη γεωργία. Ιδιαίτερα τα

[57] Apostol Pango, *Enciklopedia e Delvinës dhe e Sarandës*, Τίρανα 2002, σελ. 203-204.
[58] Fonti Shqiptar I Zhvillimit, Plani i Zhvillimit Lokalë Xarrë, (http://www.albaniandf.org/Resources/Publikime/publikime%20te%20tjera/PZHL%20Xarre.pdf).

τελευταία χρόνια, λόγω των μεγάλων καλλιεργήσιμων εκτάσεων, οι περισσότεροι κάτοικοι έχουν λάβει κρατικές επιχορηγήσεις και έχουν καλλιεργήσει οπωροφόρα δέντρα, κυρίως μανταρίνια, μετατρέποντας την περιοχή σε ζώνη του μανταρινιού.

Εξαίρεση αποτελεί το χωριό Shëndëlli, το οποίο είναι ένα καινούργιο χωριό, που δημιουργήθηκε προς τα τέλη της δεκαετίας του ’90, από πολίτες της βόρειας Αλβανίας, καταγόμενους κυρίως από δύο πόλεις του Βορρά, την Mirdita και την Dibra. Γενικώς, στα τέλη της δεκαετίας του 90’ παρατηρείται μία έντονη κινητικότητα από τον Βορρά στο Νότο, κυρίως λόγω της ανεπτυγμένης οικοδομικής δραστηριότητας στην περιοχή, και της ανάγκης για εργατικό δυναμικό. Εκείνη την περίοδο είναι που διπλασιάζεται ο αριθμός των κατοίκων των Αγίων Σαράντα και αρχίζει να χτίζεται η κάθε σπιθαμή της πόλης. Ορισμένοι, λοιπόν, εσωτερικοί μετανάστες, βρήκαν ελεύθερη γη για να χτίσουν το σπίτι τους, στο λεγόμενο Shëndëlli (πήρε το όνομα της εκκλησίας που βρισκόταν εκεί κοντά, του Αγίου Ηλία). Το χωριό αυτό, μας έχει δώσει εξαιρετικά δείγματα χειροτεχνίας, με τον σημαντικότερο από όλους, τον λεγόμενο «χειροτέχνη του Βουθρωτού».

Ο πιο κατάλληλος άνθρωπος που θα με κατατόπιζε σχετικά με αυτές τις κοινότητες και με το ευρωπαϊκό αυτό πρόγραμμα, είναι ο άνθρωπος που ήταν υπεύθυνος για την υλοποίησή του, ο project manager του Butrint Foundation. Παραθέτω κάποια αποσπάσματα από την συνέντευξη που έδωσε, καθώς θεωρώ ότι μας δίνει μία πολύ ξεκάθαρη εικόνα για την προσπάθεια οικονομικής ανάπτυξης των γύρω περιοχών μέσω του Βουθρωτού.

> *«… Από την αρχή είχε κάποιες κατηγορίες, είχε την χειροτεχνία, τον οικογενειακό τουρισμό, βόλτες με την βάρκα και την παραγωγή βιολογικών προϊόντων… Με τα χρόνια, οι περισσότερες κατηγορίες δεν αναπτύχτηκαν γιατί δεν είχαν την αναμενόμενη επιτυχία. Αρχικά την πρώτη χρονιά έγινε μία έρευνα για τη χειροτεχνία των κοινοτήτων που περιβάλλουν το Πάρκο (Ksamili, Xarra, Vrina, Shëndëlliu). Κυρίως με τις γυναίκες, καθώς αυτές ασχολούνταν κυρίως με την χειροτεχνία, όπως και με δύο άντρες που ασχολούνταν με την χάραξη… Τώρα πια ασχολούνται πολλοί, τώρα σχεδόν όλες οι οικογένειες ασχολούνται με την χειροτεχνία, όμως ελάχιστοι είναι αυτοί που τα εργόχειρά τους μπορούν να χρησιμοποιηθούν για τουρισμό… Από το πρώτο έτος λοιπόν έγινε μια πρώτη οργάνωση με τα γύρω χωριά, αλλά μόνο με ένα από αυτά*

μπορούμε να πούμε ότι λειτούργησε, με το Shëndëlli. Το χωριό αυτό χαρακτηρίζεται από ένα χαμηλότερο οικονομικό επίπεδο… Στο Ksamil υπήρχαν κάποιες γυναίκες που ασχολούνταν με την κεντητική, οι οποίες όμως δεν έδειξαν κάποιο ενδιαφέρον για να τα πουλήσουν στο Βουθρωτό, καθώς αυτές τα πουλάνε στην Ελλάδα… Και η γενικότερη οργάνωση του project δεν τους άρεσε, γιατί τους παρείχε απλώς το μέρος όπου θα μπορούσαν οι ίδιοι να έρθουν και να πουλήσουν τα προϊόντα τους. Και έτσι έχει λειτουργήσει έως τώρα. Παρέχεται λοιπόν το μέρος όπου θα μπορεί όποιος θέλει να έρθει και να πουλήσει τα προϊόντα του, ως σουβενίρ, σε συνεργασία βέβαια με το Πάρκο και με το Ίδρυμα. Όμως οι περισσότεροι δεν έδειξαν το αναμενόμενο ενδιαφέρον καθώς δεν υπάρχει και η αναμενόμενη ζήτηση… Μαζεύτηκαν από το πρώτο έτος περίπου 20 γυναίκες κάποιας μεγάλης ηλικίας πάνω από 50 ετών, που ασχολιόντουσαν κυρίως με την κεντητική και το πλέξιμο. Λίγο ξυλογλυπτική… Είναι μία οικογένεια που αντιγράφει τα μοτίβα του μωσαϊκού. Εκείνη είναι η πιο επιτυχημένη οικογένεια από όλους, γιατί σχεδόν όλη η οικογένεια δουλεύει με την χειροτεχνία. Εκείνοι πριν από το project δούλευαν με τις καλόγριες, καθώς αυτές έχουν βοηθήσει όλο το χωριό, αλλά δεν ξέρω ακριβώς να σου πω… Το 2004 άρχισαν με μία μικρή παραγωγή, το 2005 αύξησαν την παραγωγή… μέχρι το 2006 όπου εμείς παραλάβαμε το project η οργάνωση αυτή βοηθούσε με το μισθό μίας πωλήτριας… Εμείς όταν το παραλάβαμε πήραμε τον ίδιο τον χειροτέχνη… Πέραν αυτού το Ίδρυμα είχε οργανώσει και κάποια σεμινάρια τα οποία… για τους χειροτέχνες… ώστε να τους βοηθήσει να αυξήσουν την ποιότητά τους και να κάνουν τα προϊόντα τους πιο τουριστικά (στα πλεκτά κυρίως και στα μπιζού)... Αυτή η οικογένεια είναι η επιτυχία αυτού του προγράμματος, γιατί όπως αποδείχτηκε όλη η οικογένεια έχει καλλιτεχνικό χέρι. Αυτή είχαν το ταλέντο και εμείς τους δώσαμε την δυνατότητα, και πλέον το διαχειρίζονται μόνοι τους… Φέτος δεν θα βοηθήσουμε οικονομικά, δηλαδή ο πωλητής δεν θα πληρώνεται από εμάς, αλλά θα τους δώσουμε κάποια διαφημιστικά αντικείμενα, όπως σακούλες κ.α. Είμαι σίγουρος ότι αυτή η οικογένεια θα συνεχίσει, οι υπόλοιποι δεν το νομίζω… Ο κύριος λόγος ύπαρξης αυτού του προγράμματος ήταν γιατί το Πάρκο του Βουθρωτού έχει έναν πολύ μεγάλο αριθμό επισκεπτών, οι οποίοι έρχονται και δεν αφήνουν τίποτα στις κοινότητες τριγύρω, όλα τα χωριά γύρω από το Βουθρωτό δεν κερδίζουν σχεδόν τίποτα… Και οι βόλτες

με τις βάρκες αυτό το στόχο είχαν, καθώς οι τριγύρω ψαράδες θα τις είχαν και θα κέρδιζαν τις απολαβές από τους τουρίστες… Το μεγαλύτερο πρόβλημα είναι αυτό με τις άδειες από το κράτος… και η φορολόγηση που οι κάτοικοι δεν μπορούν να την αντέξουν και γι' αυτό και σταμάτησαν… Το Shendëlli είναι σαν την μέρα με την νύχτα με τα άλλα χωριά. Τα άλλα χωριά είναι αρκετά αποκομμένα από την παράδοση σε αντίθεση με αυτό το χωριό όπου ασχολούνται πολύ με την χειροτεχνία… Είναι στη Χarra μια ηλικιωμένη γυναίκα η οποία φτιάχνει χαλιά. Παρατηρείται ότι οι γονείς δεν θέλουν να μάθουν στα παιδιά τους την τέχνη τους και γι' αυτό λιγοστεύουν όλο και πιο πολύ τα άτομα που ασχολούνται. Οι περισσότεροι που ασκούσαν αυτό το επάγγελμα το έκαναν από ανάγκη, από τη στιγμή που είναι καλύτερα οικονομικά δεν το κάνουν πια… Στην Αλβανία η χειροτεχνία ήταν πάντα για να καλύψει ανάγκες, σε αντίθεση με άλλες χώρες που η χειροτεχνία είναι συνειδητά μέρος της παράδοσης τους… Όλα αυτά τα χωριά από τη στιγμή που αναπτύχτηκαν οικονομικά (Ksamil, Vrine Xarre,) πήγαν στην ξενιτιά και όταν επέστρεψαν, δεν ασχολήθηκαν πια.»

Εμπνευσμένη, μετά τη συνέντευξη με τον κύριο Kola, αποφάσισα να επισκεφτώ για πολλοστή φορά το Εθνικό Πάρκο του Βουθρωτού, με σκοπό να συναντήσω τον Pietër Përkeqi, τον χειροτέχνη που δραστηριοποιείται μαζί με την οικογένειά του μέσα στο Πάρκο του Βουθρωτού, ελπίζοντας ότι έχουν ανοίξει τον πάγκο που πουλάνε τα έργα τους. Εκεί συνάντησα αρχικά τον γιό του τον Shkëlqim Përkeqi, ο οποίος είχε στήσει ένα μικρό πάγκο δίπλα από το κεντρικό πέρασμα κοντά στην είσοδο. Ο Shkëlqim φάνηκε πολύ πρόθυμος να με βοηθήσει στην έρευνά μου, δίνοντάς μου μία συνέντευξη, και κλείνοντάς μου ένα ραντεβού με τον πατέρα του την αμέσως επόμενη μέρα, στο σπίτι τους.

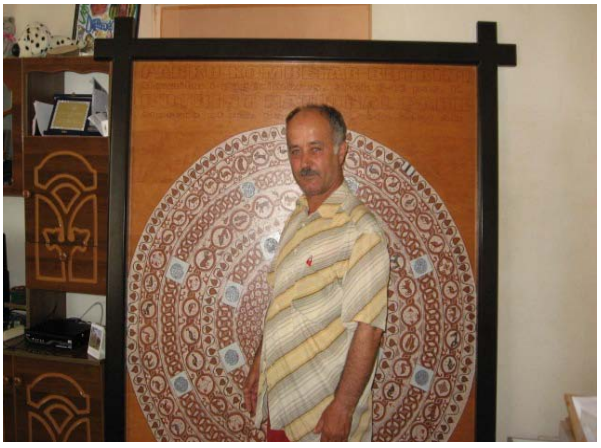

Εικ. 24, Ο Pietër Përkeqi στο σπίτι του.

Έτσι, λοιπόν, είχα την ευκαιρία να βρεθώ στο

σπίτι του Pietër Përkeqi, το οποίο είναι και ο χώρος εργασίας του.

Ο Pietër Përkeqi είναι πλέον από τους ελάχιστους δραστήριους και γνωστούς χειροτέχνες της περιοχής και ο μοναδικός που εφαρμόζει την τέχνη της ζωγραφικής σε ψηφιδωτό στιλ. Ο Pietër είναι 56 χρονών, και έχει γεννηθεί και μεγαλώσει στη Mirdita, πόλη της Βόρειας Αλβανίας. Ορφάνεψε από πατέρα, όταν ήταν ενάμιση χρονών, και μεγάλωσε με

την μητέρα του. Έχει τελειώσει τη μεσαία τεχνική σχολή, για τεχνικός οικοδομών, το 77' στη Σκόντρα. Η σχολή αυτή τον έχει βοηθήσει στο να έχει μία ευκολία στην απόδοση του σχεδίου με κλίμακα μεγέθυνσης και σμίκρυνσης. Έχει δουλέψει στη Mirdita με στρατιωτικά έργα μέχρι το 90'. Ύστερα έκανε διάφορες περιστασιακές δουλιές, έως ότου το 1996 ήρθε στους Αγ. Σαράντα με τη γυναίκα του και τα τέσσερα παιδιά του. Δούλεψε για έξι χρόνια σε μία εργολαβική εταιρία των Αγίων Σαράντα, ενώ το 99' βρίσκει ελεύθερη γη στο χωριό Shëndëlli, και έκτοτε ζει εκεί με την οικογένειά του. Στο χωριό αυτό ζουν κυρίως βόρειοι από τη Mirdita, Pukë, Dibër και δύο οικογένειες από το Fieri.

Αυτή τη μορφή χειροτεχνίας την έφερε στην οικογένεια η μεγάλη του η κόρη, από την Ιταλία, η οποία μαθήτευσε στις καλόγριες Μαρτσελίνα Μπολζάνα στον Βορρά της Ιταλίας, όπου και έμαθε αυτή την μέθοδο. Οι καθολικές καλόγριες δραστηριοποιούνται χρόνια τώρα στην περιοχή των Αγίων Σαράντα, δίνοντας πολλές υποτροφίες σε παιδιά, προσφέροντας ένα σημαντικό φιλανθρωπικό και εκπαιδευτικό έργο. Ειδικά στο χωριό Shëndëlli έχουν μεγάλη δράση, κυρίως για το λόγο ότι το 90% των κατοίκων είναι καθολικοί.

Έτσι λοιπόν, η μεγάλη η κόρη φέρνει αυτή τη τέχνη στην οικογένεια και αρχίζουν σιγά σιγά να την εφαρμόζουν, μελετώντας το μωσαϊκό του Βαπτιστηρίου του Βουθρωτού. Σε αυτό το σημείο αρχίζει και ο Pietër να αναμιγνύεται στην υπόθεση, καθώς το εγχείρημα αυτό απαιτούσε κάποιο ταλέντο και κάποια εμπειρία στο σχέδιο. Με αυτό τον τρόπο χωρίς να το καταλάβει ο Pietër από οικοδόμος μετατρέπεται σε χειροτέχνη. Αρχικά ερασιτεχνικά, μετέπειτα επαγγελματικά, καθώς τα τελευταία χρόνια η οικοδομική δραστηριότητα έχει μειωθεί κατά πολύ, λόγω της οικονομικής κρίσης. Σημαντικό ρόλο σε αυτή τη στροφή στην

καριέρα του, έπαιξε το ευρωπαϊκό πρόγραμμα που αναφέραμε πιο πάνω. Το πρόγραμμα αυτό έδωσε το έδαφος σε έναν άνθρωπο να αναπτύξει το ταλέντο και την ευρηματικότητά του. Να μετατρέψει ένα χόμπι σε ένα κερδοφόρο επάγγελμα.

Εικ. 25, Ο γιός του Pietër, Shkëlqim πουλώντας τα έργα τους στο Βουθρωτό.

Τα τελευταία οκτώ χρόνια έχει γίνει η βασική οικονομική πηγή της οικογένειας.

Άρχισε με μικρές πέτρες και βλέποντας την ανταπόκριση του αγοραστικού κοινού, αύξησε τη ποιότητα αλλά και τη ποσότητα, συμμετέχοντας σε αυτή την δραστηριότητα όλη η οικογένεια. Με δυσκολία αντιμετωπίζουν την ζήτηση γιατί είναι μια δουλειά με μόχθο και απαιτεί μεγάλη αφοσίωση. Με το σχέδιο ασχολείται κυρίως ο ίδιος και τα παιδιά με το γέμισμα τον σταγόνων.

Τόσο πολύ έχει εντρυφήσει στο αντικείμενο, ώστε έκανε τα πάντα για να το κατοχυρώσει ως εικαστική τέχνη, κατοχυρώνοντας επίσης και τα πνευματικά του δικαιώματα στο Υπουργείο Πολιτισμού το 2010. Πλέον, κάθε του έργο έχει και το διαπιστευτήριό του. Η αγάπη του για αυτή τη δουλειά, τον έκανε να ζωγραφίσει ολόκληρο το μωσαϊκό, δουλειά που

του πήρε παραπάνω από ενάμιση χρόνο, μετά τη σχεδίασή του. Ο ίδιος λέει, ότι η απασχόλησή του με την αντιγραφή του μωσαϊκού του βαφτιστηρίου δεν έχει να κάνει με τη θρησκεία και ότι το βλέπει καθαρά επαγγελματικά. Βέβαια λέει, «*ένας μουσουλμάνος δεν θα ασχολιόταν με κάτι τέτοιο*». Πάρα ταύτα, το θέμα της θρησκείας δεν αποτελούσε για εκείνον παράγοντα για να ασχοληθεί με το μωσαϊκό του βαφτιστηρίου, αλλά το γεγονός ότι πίστευε ότι θα ήταν μία καλή επαγγελματική δραστηριότητα. Αν και ο ίδιος εκφράζει μια πικρία για το ότι δεν εκτιμάται η δουλειά του όπως θα έπρεπε, το όνομά του είναι παραπάνω από γνωστό στο χώρο της λαϊκής τέχνης, και φιγουράρει επίσης στην επίσημη λίστα των επαγγελματιών χειροτεχνών του υπουργείου πολιτισμού.

Όλα αυτά τα μοτίβα, λοιπόν, που συμβολίζουν βαθιές έννοιες του Χριστιανισμού, ο χειροτέχνης του Βουθρωτού τα έχει κόψει κομμάτια κομμάτια, και όποιος το επιθυμεί μπορεί να αποκτήσει από ένα. Αλώστε, όπως γράφει και ο Umberto Eco στα Πολιτισμικά Κοιτάσματα[59]:

> «*Γνωρίζουμε ότι το αντίγραφο που χρησιμοποιείται ως φετίχ είναι kitsch, υποκατάστατο ενός άλλου απλησίαστου φετίχ, αλλά δεν είναι kitsch η απόκτηση ενός καλού αντιγράφου για μνημονικούς, διδακτικούς ή ακόμα διακοσμητικούς σκοπούς*.

Αυτό που παρατηρείται, λοιπόν, με το παράδειγμα του Βουθρωτού είναι ότι πλέον η χρήση του παρελθόντος έχει στόχο την οικονομική ανάπτυξη και την εμπορευματοποίηση του στο παρόν. Οι παραπάνω δράσεις φέρνουν νέες πολιτικές στο χώρο της πολιτιστικής κληρονομιάς, που βασικό χαρακτηριστικό έχουν, την χρησιμοποίηση της τελευταίας, για την οικονομική ανάπτυξη της Αλβανίας.

[59] Umberto Eco, *Πολιτισμικά Κοιτάσματα,* Εκδ. Παρατηρητής & Θεόδωρος Ιωαννίδης, 1992, σελ. 73.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Από την περίοδο, λοιπόν, της ιδεολογικής χρήσης των αρχαιοτήτων από τον Ενβέρ Χότζα είναι γεγονός ότι έχουν αλλάξει κατά πολύ τα δεδομένα, όσον αφορά στη σημερινή χρήση και ερμηνεία της πολιτιστικής κληρονομιάς και κατά συνέπεια των αρχαιολογικών χώρων. Ο Χότζα χρησιμοποιούσε την αρχαιότητα και την επιστήμη της αρχαιολογίας για να «κτίσει» στην Αλβανία μία αρχαία ταυτότητα που να αποδεικνύει την μεγάλη ιστορία των Αλβανών. Σήμερα, τα δεδομένα έχουν αλλάξει κατά πολύ. Μία ματιά στην διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς το αποδεικνύει αυτό με τον καλύτερο τρόπο. Αυτή η μεταβολή είναι το αποτέλεσμα της κατάρρευσης του κομμουνιστικού καθεστώτος, του ανοίγματος των συνόρων και των διεθνών σχέσεων που δημιουργήθηκαν ευθύς αμέσως.

Η ανάγκη της συγκεκριμένης περιόδου ήταν η δημιουργία της εθνικής ταυτότητας των Αλβανών, οι οποίοι έπρεπε να είχαν βαθιές ιστορικές ρίζες στην περιοχή, για να μπορούν να διεκδικούν εδαφικά και ιστορικά δικαιώματα. Κάθε εποχή λοιπόν, δημιουργεί δικά της πρότυπα, έχει δικές τις ανάγκες, και η σημερινή ανάγκη της Αλβανίας, χωρίς δεύτερη σκέψη έχει οικονομικό χαρακτήρα. Σε αυτό το πλαίσιο έχει ενταχθεί και η πολιτιστική κληρονομιά, η οποία έχει ταχθεί να βοηθήσει στον γενικότερο στόχο της χώρας για ένα ευρωπαϊκό μέλλον (μέσω της ένταξης της χώρας στην Ευρωπαϊκή Ένωση) και μία διαρκώς αναπτυσσόμενη οικονομία.

Το πρώτο μας παράδειγμα, η πόλη των Αγίων Σαράντα και η διαχείριση των αρχαιολογικών της χώρων μας το αποδεικνύουν αυτό. Οι αρμόδιες υπηρεσίες είναι προσανατολισμένες πλέον στην προστασία και διατήρηση των μνημείων αλλά και στην προβολή τους, συνεισφέροντας έτσι στην ανάπτυξη του τουρισμού. Οι επιχορηγήσεις που δίνονται από το Υπουργείο Πολιτισμού για τη συντήρηση δίνονται κυρίως για μνημεία τα οποία βρίσκονται κοντά σε κεντρικούς δρόμους, ώστε να εντοπίζονται πιο εύκολα από τους τουρίστες. Όσον αφορά στην ερμηνεία των αρχαιολογικών χώρων σε τοπικό επίπεδο, λείπει μια συγκεκριμένη πολιτική στη διαχείρισή τους, αφού αυτή εξαρτάται από το επαγγελματικό υπόβαθρο του κάθε εργαζομένου που έτυχε να εργάζεται σε αυτές τις υπηρεσίες. Πέραν

αυτού όμως, η περιοχή των Αγίων Σαράντα είναι μία περιοχή η οποία είναι ανοιχτή στα εθνικά ζητήματα, αυτό κυρίως λόγω των στενών σχέσεων που έχει η περιοχή με την Ελλάδα, βάσει του δεδομένου ότι ο μισός της πληθυσμός έχει μεταναστεύσει στην Ελλάδα, αλλά και λόγω της ελληνικής καταγωγής που έχει ένα πολύ μεγάλο μέρος των κατοίκων.

Στο δεύτερο παράδειγμά μας, το Αρχαιολογικό Πάρκο Φοινίκης, ισχυροποιείται πιο πολύ το συμπέρασμα ότι σε τοπικό επίπεδο λείπει μια συγκεκριμένη πολιτική διαχείρισης και ότι αυτή εξαρτάται από το ποιος εργάζεται σε αυτόν το χώρο. Στο παράδειγμα της Φοινίκης παρατηρείται μία εξωστρέφεια στη διαχείριση, ακολουθώντας το γενικότερο πνεύμα της συνεργασίας και της διεπιστημονικότητας, εφαρμόζοντας στην ερμηνεία και την παρουσίαση του Πάρκου τις σύγχρονες θεωρήσεις της επιστήμης. Αυτό όμως βλέπουμε ότι δεν συμβαδίζει πάντα με την ερμηνεία που δίνει η κοινότητα που ζει κοντά στον αρχαιολογικό χώρο. Το παράδειγμά μας, ως εκ τούτου, αποδεικνύει, ότι η κοινότητα αντιλαμβάνεται το παρελθόν και το παρόν της διαφορετικά από την επίσημη γραμμή, χρησιμοποιώντας το παρελθόν για να κτίσει στο παρόν μια ξεχωριστή ταυτότητα, τη δική της ταυτότητα.

Στο τρίτο και τελευταίο μας παράδειγμα, το Εθνικό Πάρκο του Βουθρωτού, μοιάζει να είναι σαν ένα αποκομμένο κομμάτι από το «πάζλ» της ευρύτερης πολιτικής διαχείρισης της Αλβανίας, αφού η διαχείρισή του έχει γίνει επί της ουσίας από τους διεθνείς οργανισμούς, οι οποίοι εφάρμοσαν σύγχρονες πολιτικές διαχείρισης, που βασικό χαρακτηριστικό έχουν την χρησιμοποίηση του αρχαιολογικού χώρου για την οικονομική ανάπτυξη της Αλβανίας. Αυτό που παρατηρείται, λοιπόν, με το παράδειγμα του Βουθρωτού, είναι ότι πλέον η χρήση του παρελθόντος έχει στόχο την οικονομική ανάπτυξη και την εμπορευματοποίησή του.

Τα παραπάνω παραδείγματα μας δίνουν μία εικόνα της χρήσης του παρελθόντος στο παρόν στη μετα-σοσιαλιστική Αλβανία. Η Αλβανία πλέον, έχει περάσει σε μία άλλη εποχή, έχει ενταχθεί στην παγκόσμια κοινότητα της οικονομίας, «θύμα» πια και αυτή της παγκοσμιοποίησης, που λογικά επιβάλλει μια προσαρμογή και μία σχέση αλληλεπίδρασης που επηρεάζει όλους του τομείς της κοινωνίας. Ο Πολιτισμός βέβαια δεν θα μπορούσε να

μείνει ανεπηρέαστος από το γενικότερο φαινόμενο της παγκοσμιοποίησης[60]. Ζούμε λοιπόν στην περίοδο της υποχώρησης του έθνους-κράτους, γεγονός βέβαια που δεν συμμερίζεται και πολύ ο λαός, το αντίθετο θα έλεγα, μέσα από εμπειρικά μου στοιχεία.

Συμπερασματικά, το ενεργό υποκείμενο της ιστορίας, είναι εκείνο που ερμηνεύει το παρελθόν στο παρόν, και δεν υπακούει απλά σε κανόνες και διαδικασίες που επιβάλλονται με την ισχύ του φυσικού νόμου. Στον υλικό πολιτισμό δεν μπορεί να υπάρχει τελική και μοναδική «εξήγηση» που να στηρίζεται στην αντικειμενική συνεκτίμηση όλων των πιθανών παραγόντων, αντίθετα, το νόημα που έχει μια πολιτισμική μορφή είναι κατεξοχήν μεταβλητό και βρίσκεται στην δικαιοδοσία των ίδιων ενεργών υποκειμένων κάθε εποχής[61].

[60] Δημήτρης Πλάνζος, Εθνικές Κουλτούρες στο παγκοσμιοποιημένο παρόν: η διάπλαση των οριζόντων, «Εισαγωγή» στο: Δ. Πλάντζο (επ.), Παγκοσμιοποίηση και εθνική κουλτούρα (2009), σσ. 15-29

[61] Ian Hodder, Scott Hutson, *Διαβάζοντας το Παρελθόν*, Εισαγωγή Κώστας Κωτσάκης, Εκδόσεις του Εικοστού Πρώτου 2010, σελ. 25.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΕΙΚΟΝΩΝ

Εικ. 1. Η διάσημη φωτογραφία με την τέντα του L.M. Ugolini στην Αρχαία Φοινίκη. (Ceka 2005, 29, Fig. 14)

Εικ. 2, Ο L.M. Ugolini στο Βουθρωτό (Ceka 2005, 24, Fig. 2)

Εικ. 3, Ο προϊστορικός οικισμός του Maliq. Ανασκαφές του Frano Prendi. (Ceka 2005, 25, Fig.3)

Εικ. 4, Οι αλβανο-βρετανική ανασκαφή στο επισκοπικό παλάτι του Βουθρωτού από τον Kosta Lako και Richard Hodges. (Ceka 2005, 31, Fig. 19)

Εικ. 5, Οι αλβανο-γαλλική ανασκαφή στην Απολλωνία (1994). (Ceka 2005, 27, Fig. 10)

Εικ. 6, Γεωγραφική τοποθεσία των Αγίων σαράντα
(Από http://www.lahistoriaconmapas.com/atlas/country-map02/albania-map-saranda.htm)

Εικ.7, Η σημερινή πόλη των Αγίων Σαράντα.
(Από http://www.heartmybackpack.com/blog/travel-albania-beach/)

Εικ. 8, Αρχαιολογικός χάρτης Αγίων Σαράντα. (R. Hodges, *Saranda Ancient Onchesmos,* σελ. 21)

Εικ. 9, Τα ερείπια της συναγωγής - παλαιοχριστιανικής βασιλικής, στο κέντρο της σημερινής πόλης. (Από προσωπικό αρχείο)

Εικ. 10, Τμήμα από τα κατάλοιπα του κάστρου, στο σημερινό κέντρο της πόλης. (Από προσωπικό αρχείο)

Εικ. 11, Το κάστρο του Λικούρσι. (Από προσωπικό αρχείο)

Εικ. 12, Η εκκλησία των Αγίων Σαράντα. (Από προσωπικό αρχείο)

Εικ. 13, Η Άγιοι Σαράντα το 1917 (Από Facebook- Saranda Blu)

Εικ. 14, Φωτογραφία της πόλης από την Ιταλική κατοχή (Από Facebook- Saranda Blu)

Εικ. 15, Αρχαιολογικός Χάρτης της περιοχής- Γεωγραφική τοποθεσία της αρχαίας Φοινίκης (Foinike). (Από προσωπικό αρχείο)

Εικ. 16, Ο Λόφος της αρχαίας Φοινίκης. Στο άκρο του λόφου βρίσκεται το Αρχαιολογικό Πάρκο, ενώ κάτω στην πεδιάδα βρίσκεται το σημερινό χωριό με το όνομα Φοινίκι. (Από προσωπικό αρχείο)

Εικ. 17, Η ταμπέλα του πάρκου. (Από προσωπικό αρχείο)

Εικ. 18, Το κτήριο του Δήμου Φοινίκης (Από προσωπικό αρχείο)

Εικ. 19, Το κέντρο του χωριού. (Από προσωπικό αρχείο)

Εικ. 20, Το Αρχαιολογικό Πάρκο Φοινίκης, τα στρατιωτικά κατάλοιπα της κομουνιστικής περιόδου. (Από προσωπικό αρχείο)

Εικ. 21, Τοποθεσία του Βουθρωτού (Butrint). (Από προσωπικό αρχείο)

Εικ. 22, Το Εθνικό Πάρκο του Βουθρωτού (Από http://www.butrintfoundation.co.uk/)

Εικ. 23, Η πινακίδα του Ενβέρ Χότζα. (Από προσωπικό αρχείο)

Εικ. 24, Ο Pietër Përkeqi στο σπίτι του. (Από προσωπικό αρχείο)

Εικ. 25, Ο γιός του Pietër, Shkëlqim πουλώντας τα έργα τους στο Βουθρωτό. (Από προσωπικό αρχείο)

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

A., Hysa, 'Ethnography *in Communist Albania: Nationalist Discourse and Relations with History'*. *Historicni seminar 8*, 2010, σελ. 103-125.

Anthony D. Smith, *Εθνική Ταυτότητα*, Εκδ. Οδυσσέας, Αθήνα 2000.

Clifford Geertz, *Η Ερμηνεία των Πολιτισμών*, Εκδ. Αλεξάνδρεια, Μάιος 2003

Eric Hobsbawn και Terrence Rander, *Η Επινόηση της Παράδωσης*, Εκδ. Θεμέλιο, 2004

G.J. Ashworth, "From History to Heritage- From Heritage to Identity", στο *Building a New Heritage Tourism, Culture and Identity in the New Europe* (Επιμ. G.J. Ashworth and P.S. Larkham), Routladge 1994, σελ. 13- 30.

Gazmend Muka, "Bazilika që i Dha Emrin Sarandës", *Monumentet* (2002), Ministria e Kulturës Rinisë dhe Sporteve Tiranë, σελ. 7-40.

Ian Hodder, Scott Hutson, *Διαβάζοντας το Παρελθόν*, Εισαγωγή Κώστας Κωτσάκης, Εκδόσεις του Εικοστού Πρώτου, 2010.

J., Gillis, 'Introduction: Memory and Identity: The history of a relationship', στο J., Gillis, (επιμ.), *Commemoration: the politics of national identity*, Princeton University Press, 1994.

Kosta Lako, "Bazilika Paleokristiane e Onhesmit", *Iliria* 1991:1-2, σελ. 125-159.

Kosta Lako, "Dinamika e Zhvillimit të Onhesmit (shek. IV p.e. sonë – shek. VI e. sonë)", *Iliria* 1986:1, σελ. 273-281.;

Kosta Lako, "Të Dhëna për Disa Banesa dhe Sterna të Shek. II-VI të e. Sonë të Zbuluara në Qytetin e Sarandës(Onhezëm- Ankiazëm)", *Iliria* 1993:1-2, σελ. 241-253.

M. Halbwachs, *On Collective Memory*, University of Chicago Press, 1992.

Mehdi Frasheri, *Historia e lashte e Shqiperise dhe e Shqiptareve*, εκδ. Phoenix 2000

Muzafer Korkuti, «Mentimi historiko-filizofik I shokut Enver Hoxha ne fushen e arkeologjise e histories se lashte te Shqiperise», *Iliria* 1988: 2, σελ. 5-13.

Neritan Ceka, *Butrinti,* Εκδ. Cetis, Τίρανα 2002.

Neritan Ceka, *Iliret*, εκδ. Migjeni, Τίρανα 2015. ,

Ols Lafe, «An overview of extensive and intensive survey in Albania (1945-2005)» στο *New Directions in Albanian Archaeology*, (Επιμ.) Lorenc Bejko and Richard Hodges, International Center for Albanian Archaeology, Monograph, Series No. 1, Τίρανα 2006, σσ. 331-338.

Richard Hodges, *Saranda ancient Onchesmos*, *A short history and guide*, Εκδ. Migeni.

Richard Hodges, *Butrinti I Përjetshëm,* Botimet Toena, Tiranë, σελ. xii. (Αλβανική μεταφ. Αγγλικής έκδοσης, 2006)

S. De Maria, 'The Site, The City, the Story', S. De Maria and Sh. Gjongecaj, (επιμ.), *Phoinike I*, All' Insegna del Giglio, 2002.

S. De Maria, " Nuove scopette per la storia, l'urbanistica e l'architettura di Phoinike ellenistica e romama", *PHOINIKE II, (επιμ.)* Sandro De Maria και Shpresa Gjongjecaj, Ante Quem, 2003, σελ.11-20.

S. Pollo, A. Puto, K. Frasheri, S. Anamali, *Ιστορία της Αλβανίας (από την αρχαιότητα έως σήμερα)*, Θεσσαλονίκη: Εκδοτική ομάδα.

Umberto Eco, Πολιτισμικά Κοιτάσματα, Εκδ. Παρατηρητής, 1992.

Y. Hamilakis, "Through the looking glass: nacionalism, archaeology, and the politics of identity", *Antiquity* 70, 1996, σελ. 975-978. ;

Yannis Hamilakis, "Archaeological Ethnography: A Multitemporal Meeting Ground for Archaeology and Anthropology", *Annual Review of Anthropology*, Vol. 40, (2011), σελ. 399-414.

Ylber Hysi, Delvina Albania: Its archaeology and religious cults.

A. Pango, *Enciklopedia e Sarandes dhe Delvines*, Εκδ. Toena, Τίρανα 2002.

Άκης Τσώνος, *Σκάβοντας στην Αλβανία, Ιστορία και ιδεολογία των αρχαιολογικών ερευνών κατά το 19^{ο} και 20^{ο} αιώνα*, Εκδ. Ισνάφι, Ιωάννινα 2009.

Γιάννης Χαμιλάκης, *Το Έθνος και τα Ερείπιά του, Αρχαιότητα, αρχαιολογία και εθνικό φαντασιακό στην Ελλάδα*, Εκδ. Του Εικοστού Πρώτου, 2012.

Δημήτρης Πλάνζος, Εθνικές Κουλτούρες στο παγκοσμιοποιημένο παρόν: η διάπλαση των οριζόντων, Εισαγωγή στο: Δ. Πλάντζο (επ.), *Παγκοσμιοποίηση και εθνική κουλτούρα* (2009), σσ. 15-29

Ενβέρ Χότζα , *Δύο Φίλοι Λαοί,* εκδ. « 8 Νοέμβρης », Τίρανα 1985

Σ. Δημητρίου- Κοτσώνη, Σ. Δημητρίου, *Ανθρωπολογία και Ιστορία*, Εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 2009.

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

https://www.slideshare.net/UNESCOVENICE/trashegimia-shqiptare-iris-pojani-final

http://www.qsa.edu.al

http://shqiptarja.com/aktualitet/2731/skandali--qeveria-nxjerr-ne-treg-monumentet-do-jepen-me-qira-155877.html

http://www.kultura.gov.al/files/pages_files/16-11-15-04-45-05Projektligji_per_Trashegimine_Kulturore_dhe_Muzete.pdf

http://www.visitsaranda.com/pdfs/SR_Archaeology.pdf

https://albkristian.com/historia/shqiperia_iliret.htm

http://www.balkanweb.com/site/dokumentar-pro-vorio-epirit-rektori-skandal/

http://www.newsbomb.gr/prionokordela/news/story/215848/me-kynigane--giati-thelisa-na-apodeixo-tin-ellinikotita-tis-v-ipeiroy

http://www.milestones-project.eu/el/the-project/

http://whc.unesco.org/en/list/570

http://www.ramsar.org/fr/node/38317

http://www.albaniandf.org/Resources/Publikime/publikime%20te%20tjera/PZHL%20Xarre.pdf